

PETRAS TARASENKA

UŽNEMUNĖS KRAŠTO PILIAKALNIAI

**Leidykla „Savastis“ VILNIUS,
1997 M.**

Adomo Jakšto spaustuvė, Kaišiadorys

Kūrinys suskaitmenintas vykdant ES struktūrinių fondų remiamą projektą
„LIETUVIŲ LITERATŪROS KLASIKOS KŪRINIŲ PERKĖLIMAS
Į ELEKTRONINĘ ERDVĘ“, 2013

TURINYS

Pratarmė	5
Įvadas	7
Užnemunės piliakalnių tyrinėjimų apžvalga	8
Istorinė Užnemunės piliakalnių raida	12
Alytaus rajonas	19
1. Aniškio piliakalnis	20
2. Babininkų (Ažuolų Rago) piliakalnis	21
3. Dirmiškių piliakalnis	22
4. Giluičių piliakalnis	23
5. Kaukų (Obelytės II) piliakalniai	24
6. Margaravo (Kederiškių) piliakalnis	25
7. Obelytės III (Obelijos) piliakalnis	26
8. Radžiūnų piliakalnis	27
9. Rumbonių (Mikutiškių) piliakalnis	28
10. Žilvios piliakalnis	29
Kauno rajonas	30
11. Altoniškių piliakalnis	31
12. Guogų—Piliuonos piliakalnis	32
13. Jadagonių piliakalnis	33
14. Pajiesio piliakalnis ("Napoleono kalnas")	34
15. Pakalniškių piliakalnis	35
16. Pyplių piliakalnis	36
17. Samylų piliakalnis	37
18. Šilėnų "Šančiai"	38
19. Žiegždrių piliakalnis	39
Lazdijų rajonas	40
20. Buniškių piliakalnis	41
21. Buteliūnų piliakalnis	42
22. Černiauskų—Leipalingio piliakalnis	43
23. Druskininkėlių (Saltoniškės) piliakalnis	44
24. Eglynų (Prelomčiškės) piliakalnis	45
25. Elveriškės piliakalnis	46
26. Ežerėlių piliakalnis	47
27. Giraitės piliakalnis	48
28. Krikštonių piliakalnis	49
29. Mikyčių piliakalnis	50

30. Palazdijų piliakalnis	51
31. Paliūnų piliakalnis	52
32. Paserninkų piliakalnis	53
33. Paveisininkų piliakalnis	54
34. Rudaminos piliakalnis	55
35. Šlavantų piliakalnis	56
36. Vainežerio (Justinavo) "okopka"	57
Marijampolės rajonas	58
37. Kumelionių piliakalnis	59
38. Lakinskių piliakalnis	60
39. Liudvinavo piliakalnis	61
40. Marijampolės (Meškučių) piliakalnis	62
41. Menkupių piliakalnis	63
42. Navininkų piliakalnis	64
43. Padovinio piliakalnis	65
44. Piliakalnių piliakalnis	66
45. Šakališkių piliakalnis	67
46. Varnupių piliakalnis	68
Prienų rajonas	69
47. Bačkininkėlių piliakalnis	70
48. Kieliško piliakalnis	71
49. Klebiškio piliakalnis	72
50. Mačiūnų piliakalnis	73
51. Naujasodžio piliakalnis	74
52. Norkūnų I-asis piliakalnis	75
53. Norkūnų II-asis piliakalnis	76
54. Pagaršvio piliakalnis	77
55. Pašlavančio piliakalnis	78
56. Pašventupio I-asis piliakalnis	79
57. Pašventupio II-asis piliakalnis	80
58. Prienlaukio piliakalnis	81
59. Žarijų (Bagrėno) piliakalnis	82
Šakių rajonas	83
60. Joginiškių II piliakalnis	84
61. Kudirkos Naumiesčio piliakalnis	85
62. Maštaičių—Norkūnų piliakalnis	86
63. Misiūnų piliakalnis	87
64. Sudargo piliakalniai	88
65. Šėtijų piliakalnis	89

66. Šilvienu piliakalnis	90
67. Vaiguviškių—Plokščių piliakalnis	91
68. Žemosios Panemunės piliakalnis	92
69. Žuklių piliakalnis	93
Varėnos rajonas	94
70. Liškiavos pilies kalvos	95
Vilkaviškio rajonas	96
71. Misviečių piliakalnis	97
72. Pajevonio—Kunigiškių piliakalnis	98
73. Pavištyčio piliakalnis	99
74. Piliakalnių piliakalnis	100
75. Piliūnų piliakalnis	101
76. Šukių (Juozapavo) piliakalnis	102
77. Vištyčio II lauko piliakalnis	103
Taramieji Užnemunės piliakalniai	104
Santrumpos	107
Literatūra	108
Summary	109

Pratarmė

Petras Tarasenska gimė 1892 m. gruodžio 19 d. Karališkių kaime, Anykščių rj. Baigė Panevėžio mokytojų seminariją, bet vos pradėjęs mokytojauti buvo mobilizuotas į Rusijos armiją. Jau vaikystėje sužavėtas žmonių pasakojimų, padavimų, labai susidomėjo gilia senove, jos paminklais. Todėl demobilizuotas, mokytojaudamas Pskove, klausė žymaus rusų archeologo A. Spicino paskaitų. Grįžęs į Lietuvą stojo kariuomenėn, dalyvavo nepriklausomybės kovose, o joms pasibaigus dar kelis metus tarnavo kariuomenėje, visą laisvalaikį skirdamas Lietuvos praeities paminklams, rinkdamas žinias apie juos. Norėdamas, kad bent kiek daugiau juos pažintų ir kiti, parašė knygas „Gimtoji senovė“ (1925, 1926), „Priešistorinė Lietuva“ (1927) ir „Lietuvos archeologijos medžiaga“ (1928), kuriai kaip priedą parengė pirmąjį visos Lietuvos archeologinių paminklų žemėlapi.

Išėjęs į atsargą toliau domėjosi Lietuvos piliakalniais, lankė juos, aprašinėjo, sudarinėjo jų planus. Kartu rašė daug straipsnių, populiarino šiuos paminklus, skatino juos saugoti. 1933, 1934 ir 1936 metais, remiamas Valstybės archeologijos komisijos, kasinėjo keletą Rytų Lietuvos piliakalnių: kiek išsamiau — Velikuškių ir Vosgėlių (Zarasų rj.), o bandomojo pobūdžio kasinėjimus atliko Maniuliškių, Pakačinės (Zarasų rj.), Mielėnų (Rokiškio rj.), Bartkūnų, Berzgainių ir Paželių (Ukmergės rj.) piliakalniuose. Tyrinėjimai parodė šių paminklų įvairovę. Paaiškėjo, kad dalies jų praeitis siekia net žalvario amžiaus pradžią. Kilo minčių, kad kai kurie piliakalniai gali būti susiję su senuoju tikėjimu ar galbūt su mirusiųjų laidojimu. Siekdamas sudominti jaunimą šiais paminklais, P. Tarasenska rašo apysakas — „Praeities vartai“ (1935), „Perkūno šventykloje“ (1939).

Sovietų ir nacių okupacijos privertė jį ieškoti darbo valstybinėse įstaigose. Iš pradžių dirbo Kultūros paminklų apsaugos įstaigoje, vėliau perėjo į Karinį istorinį muziejų (taip buvo pavadintas Karo muziejus Kaune) ir pagaliau — į M. K. Čiurlionio dailės muziejaus priešistorinį skyrių. Čia tvarkė savo kasinėjimų medžiagą, vedė ekskursijas ir pagal galimybes vėl įvairiomis priemonėmis lankė piliakalnius, rinko duomenis apie juos. 1953, 1954 ir 1955 m. dalyvavo Mokslų akademijos Istorijos instituto žvalgomojoje ekspedicijoje, kuri rinko duomenis apie Užnemunės ir Pietų Lietuvos archeologijos paminklus. Tuo metu jis buvo ir produktyviausias autorius: parašė platesnę apybraižą „Lietuvos piliakalniai“ (1956), apie Lietuvos laukuose esančius įvairius akmenis su ženklais — „Pėdos akmenyje“ (1958), vėl grįžo prie apysakų jaunimui — „Užburti lobiai“ (1956), „Didžiųjų Tyrulių paslaptys“ (1956), „Pabėgimas“ (1957), „Rambyno burtininkas“ (1958), kuriose populiarino tais laikais „neaktualią“ Lietuvos praeitį.

Atrodo, kad dar ketvirtajame dešimtmetyje P. Tarasenkai kilo mintis paruošti kelias knygas apie visus Lietuvos piliakalnius. Pavyzdžiu tokiam leidiniui pasirinko latvių archeologo E. Brastinio „Latvijos piliakalniai“ (1923—1930 m. pasirodė 4 knygos) ir pateikė informaciją apie šiuos paminklus¹. P. Tarasenska kaupė duomenis apie aukštaičių, žemaičių ir Užnemunės piliakalnius. Paruošė tik vieną iš numatytų knygų — „Užnemunės piliakalniai“, kurią apie 1960 m. spėjo įteikti leidyklai ir tarsi

1 Brastinš E. Latvijas pilskalni. Rīga. 1923—1930.

jos anotaciją paskelbė Lenkijos spaudoje². Knygą sudaro trumpas įvadas, kuriame P. Tarasenka išdėsto savo pažiūras į šiuos paminklus, o po jo pateikia duomenis apie kiekvieną tuo metu buvusį žinomą Užnemunės piliakalnį — jo adresą, žemėlapiu ištrauką-situaciją, paties paminklo topografinį planą ir aprašymą. Leidykla buvo bejėgė išleisti tokį leidinį, nes tuo metu spausdinti smulkaus žemėlapiu ištraukas ir piliakalnių topografinius planus kaip valstybinę paslaptį draudė „geonadzoras“. Todėl leidykla rankraštį gražino autoriui, siūlė jį papildyti, keisti iliustracijas. Be minėtų planų leidinys būtų netekęs didelės dalies vertės. Pašlijusi Autoriaus sveikata ir nelaukta mirtis (1962 m. gegužės 17) nutraukė šį darbą.

Dabar P. Tarasenkos knyga išleidžiama tokia, kokia ji buvo autoriaus sumanyta ir įteikta kadaise leidyklai. Tik patikslinti paminklų adresai pagal pakitusią rajonų struktūrą. Leidėjai siekdami, kad skaitytojas galėtų greičiau rasti jam reikalingą informaciją apie vieną ar kitą piliakalnį, pateikia rajonus ir juose tirtus piliakalnius abėcėlės tvarka. Rajonai taip pat perrašyti pagal šiuolaikinę administracinę paskirstymą. Prieš pradedant tyrinėti paminklo nurodomi vėlesnių tyrinėjimų metai ir tyrinėjusi įstaiga bei svarbiausia literatūra (priešais pateikė Adolfas Tautavičius).

P. Tarasenkai ruošiant šią knygą, Užnemunės piliakalniai buvo labai mažai tyrinėti — nedidele apimtimi kasinėti Guogų ir Žiegždrių, kiek plačiau — Bačkininkėlių piliakalniai. Taip jau susidėjo aplinkybės, kad P. Tarasenkai parašius šią knygą ir įteikus leidyklai prasidėjo intensyvūs Užnemunės piliakalnių tyrinėjimai. Mokslų akademijos Istorijos institutas, Vilniaus universiteto Archeologijos katedra ir Mokslinė metodinė kultūros paminklų taryba 1961—1971 metais kasinėjo net 14 Užnemunės piliakalnių. Apie juos P. Kulikauskas parašė monografiją³. Pasipildė duomenys apie kasinėtų piliakalnių radinius, chronologiją, paaiškėjo, kad daugumos iš jų pradžia siekia tik pirmuosius amžius po Kr. P. Tarasenkos knyga paruošta prieš šiuos kasinėjimus, tad joje atsispindi jo tuometinės pažiūros. Kita vertus, ji duoda faktinių duomenų apie piliakalnių padėtį, jų dydį, įtvirtinimus, taigi suteikia pagrindinę informaciją apie šiuos paminklus.

A. Tautavičius

2 Tarasenka P. Grodziska w łuku środkowego Niemna na Litwie // Rosznik Olsztyński. 1959. T. 2. P. 221—226, su žemėlapiu.

3 Kulikauskas P. Užnemunės piliakalniai. 1982.

Įvadas

Lietuva visai teisingai yra vadinama piliakalnių kraštu. Šiuo metu, dar negalutinėmis žiniomis, Lietuvoje yra suregistruota apie 1000 piliakalnių, tuo tarpu Latvijoje, kurios plotas palyginti nedaug mažesnis už Lietuvos, suregistruota 350, o Estijoje — 104 piliakalniai. Didesnio skaičiaus piliakalnių Lietuvoje atsiradimą veikė ypatingos istorinio Lietuvos visuomenės vystymosi sąlygos, kurių neturėjo kiti Pabaltijo kraštai. Kokios tos sąlygos buvo, parodo patys piliakalniai, kurie tuo atžvilgiu yra vertingi archeologiniai paminklai. Piliakalniai, kaip kolektyvinio darbo liekanos, daug tiksliau negu kiti archeologiniai paminklai parodo jų rengėjų kolektyvų ir visuomenės materialinį gyvenimą bei visuomeninių santykių vystymąsi, yra gyvi istorijos liudininkai. Daugiau nei 2000 metų lietuvių tautos istoriją žymi piliakalniai.

Piliakalniai yra labai svarbūs lietuvių tautos tolimosios praeities pažinimui, bet iki šiol jų yra nedaug tyrinėta. Ankstesni kelių piliakalnių tyrinėjimai nėra išsamūs, atlikti nemoksliniais metodais, daugumos tyrinėjimų net nėra likę dienynų, nei visos surinktos daiktinės medžiagos. Tarybiniais laikais taip pat piliakalnių nedaug tyrinėta. Platūs moksliniai piliakalnių tyrinėjimai reikalauja daug laiko ir lėšų. Vargu ar per šimtmetį jie bus visi ištyrinėti.

Be plačių mokslinių tyrinėjimų, kurie vykdomi piliakalnius kasinėjant ir kurie kartais reikalauja keleto metų, jų pažinimui plačiai panaudojami dar parengiamieji tyrinėjimai-žvalgymai. Pastarieji tyrinėjimai, kad ir nėra išsamūs, bet ir jie pateikia piliakalnių pažinimui svarbių mokslinių duomenų, kurių vertinimas padeda pažinti piliakalnio pobūdį, rengimo laiką ir jo reikšmę to laikotarpio visuomenės gyvenime.

Ypač svarbūs žvalgomieji piliakalnių tyrinėjimai dabartinei jų būklei pažymėti, sudarant tikslus topografinius planus. Dėl įvairių priežasčių keičiasi piliakalnių išorė. Per paskutiniuosius 20-30 metų kai kurių piliakalnių išvaizda žymiai pasikeitė, pavyzdžiui, Šeimyniškėlių (Anykščių rj.) piliakalnyje buvo nuarta per 4 m pylimų, Žuklių (Šakių rj.) piliakalnio pylimas visai nukastas, Piliakalnio k. (Alytaus rj.) piliakalnyje nukasti statūs šlaitai ir jis paverstas paprastu natūraliu kalneliu. Kai kurių dar archeologo L. Kšivickio XX a. pradžioje pažymėtų piliakalnių net ir pėdsakų neliko.

Daugiau kaip 30 metų žvalgau Lietuvos piliakalnius, esu surinkęs daugiau nei 400 piliakalnių pažinimui įvairią mokslinę medžiagą.

Tarybiniais laikais pasisekė užbaigti anksčiau pradėtą Užnemunės piliakalnių žvalgymą ir parengti šią apžvalgą.

Panašiai rengiamos ir kitų Lietuvos sričių piliakalnių apžvalgos.

Neabejoju, kad Užnemunėje, kaip ir kitose Lietuvos srityse, dar liko ir liks mano nepastebėtų, nežvalgytų piliakalnių.

Autorius

Užnemunės piliakalnių tyrinėjimų apžvalga

Užnemunėje, dar vadinamoje Sūduvos kraštu, Užgiriniais Trakais, o dažniausiai Suvalkija, įvairių archeologinių paminklų yra ne mažiau kaip ir kitose Lietuvos dalyse, bet tyrinėta jų labai nedaug. Daugelis dar yra nežinomi, nes liko nepastebėti nei seniau vykdant jų registraciją, nei tarybiniais laikais — pasportizavimą.

Užnemunės durpynuose randami pavieniai dar iš mezolito (8000—3000 m. pr. Kr.) ir neolito (3000—1700 m. pr. Kr.) rago, kaulo ir akmens dirbiniai: „durklai“ — peikenos, žeberklai, strėlės, kapliai, kirviai ir kiti. Ypač vertingi radiniai rasti kasant durpes Turlojiškių durpyne (Kalvarijos apyl.) — žmogaus griaučiai ir šalia jų rago dirbiniai.

Be radinių durpynuose, neolito ir žalvario amžiams Užnemunėje yra skiriamos atviros panemunių stovyklos. Šių stovyklų gana dažnai aptinkama Kauno apylinkėse, kairiajame Nemuno krante: stovyklos aptiktos Mozūriškiuose, Laumėnuose, Pypliuose (Kauno rj.), Mikytuose (Šakių rj.). Šiose stovyklose randama tipingų tam laikotarpiui titnaginių dirbinių, o kai kuriose ir būdingos tam bei vėlesniam laikotarpiams keramikos.

Iš žalvario amžiaus (1700—500 m. pr. Kr.) Užnemunėje — Pietariuose (Marijampolės rj.) rastas žalvarinis baltiškas kirvis. Ankstyvajam geležies amžiui (500 m. pr. Kr.) būdinga stovykla su brūkšniuota ir gnaibyta keramika, rasta Laumėnų kaime (Kauno rj.).

Labai mažai žinomi Užnemunės geležies amžiaus (I—XIII a. po Kr.) laidojimo paminklai, kurie daugiausia aptinkami pietinėje Užnemunės dalyje, ypač ankstyvesnieji to laikotarpio vadinamieji „krūsniniai“ — iš akmenų sukrauti kapai, kurie skiriami jotvingiams arba sūdinams (sūduviams)⁴.

I-ojo tūkstantmečio pabaigai ir II-ojo tūkstantmečio pradžia skirtini Pamerkio pilkapiai, sunaikinti Ricielių (Alytaus rj.) ir Mikytų (Šakių rj.) plokštiniai kapinynai su degintiniais laidojimais iki šiol irgi nėra tyrinėti.

Įdomiausi Užnemunės archeologiniai paminklai yra piliakalniai, kurių čia kaip ir kitose Lietuvos vietose yra apščiai. Nors jie savo dydžiu ir ryškiai pastebimu dirbtiniu įrengimu seniai atkreipė tyrinėtojų dėmesį ir jau prieš šimtą metų randama apie juos žinių literatūroje, bet tikra jų praeitis nebuvo atspėta. Tik paskutiniaisiais metais Mokslų akademijos Istorijos instituto žvalgomojo tyrinėjimo metu surinkta ir vėlesniais žvalgymais papildyta medžiaga leidžia kiek pakelti tikrąją jų praeities uždangą.

Archeologinių Užnemunės paminklų, o ypač piliakalnių tyrinėjimai labai svarbūs ne tik šio krašto, bet ir visos Lietuvos istorijai. Atsakymus į įvairius Užnemunės praeities klausimus, pavyzdžiui, kas buvo Romos II-ojo a. istoriko Ptolomėjaus minimi gyvenusieji į rytus nuo Vyslos sudinai ir galindai, tikslesni paminėtų XI—XIV a. rašytiniuose šaltiniuose galindų, sūduvių, jotvingių gyvenamieji plotai ir jų kultūrinės savybės, XIII—XIV a. čia su kryžiuočiais vykusią kovą eigai ir kitų svarbių istorinių problemų sprendimui duomenų, greta laidojimų, gali pateikti Užnemunės piliakalniai.

Seniausiais, dar 1859 m. Užnemunės piliakalnius yra pastebėjęs A. Połujański, kuris dar ir mūsų dienomis nenustojusioje mokslinės reikšmės geografinėje, etnografinėje ir ekonominėje apžvalgoje pastebi 28 piliakalnius, iš kurių 3 dabar yra Lenkijos teritorijoje⁵.

Užnemunės piliakalnius A. Połujański vadina „lietuvių pilimis“. Jo manymu, jie visi įrengti kovojant prieš kryžiuočius, bet kokio nors jų kultūrinio ar chronologinio bei kito

4 Р. Яблонските-Римантене. О древнейших культурных областях на территории Литвы // Советская этнография. 1955. № 3.

5 Połujański A. Wędrówki po guberniji Augustowskiej w celu naukowym odbyte. Warszawa. 1859.

paskirstymo nedaro. Tai dažniausiai trumpi piliakalnių paminėjimai ir tik kai kurių iš jų pateikti apytikriai matavimai. Įdomus yra A. Połujański kai kurių piliakalnių sutapdinimas su rašytinių šaltinių minimomis lietuvių pilimis. Pvz., aprašydamas plačiai Eglaukos piliakalnį (buv. Elenavo vls. Seinų aps., dabar Lenkija) A. Połujański laiko jį lietuvių *Sunenpillen* pilies vieta, kuri 1381 m. sunaikinta kryžiuočių, o istoriniuose XVI–XVII a. šaltiniuose nuo esančio čia Surpilio ežero vadinama Surpilių pilimi (*zamek Sierpily*). Surpilį bei Sunenpilį sudaro ištisas gynybinių įrengimų kompleksas: kelių hektarų ploto pilies kalnas, bažnyčios kalnas, senoji pilis (*stara gorodiszcze*), kelios esančios artimesnėje apylinkėje aiškiai žmogaus nulygintos kalvos, vadinamos sargybinėmis (*strożówki*) ir senkapio kalnas, kuriame randamos molinės urnos su pelenais.

Užrašydamas liaudies padavimus apie kai kuriuos piliakalnius, A. Połujański pažymi ir jų "tyrinėjimus". Pvz., Kleboniško piliakalnį (Prienu rj.), apie kurį buvo pasakojama, kad jame yra paslėpti dideli lobiai, dar 1751 m. bandė kasinėti tūlas Vilniaus kunigas. Paimti tą lobį nepavyko, nes jis buvo labai giliuose požemiuose, net nebuvo girdėti į juos mestų karčių kritimo, be to, buvę ir labai baisu, nes rodėsi įvairios šmėklos. Pašlavančio piliakalnį (Prienu rj.) XIX a. kasinėjo Plutiškių kunigas Kazakevičius, sugundytas pasakojimų apie jame paslėptus lobius ir nugrimzdusią bažnyčią. Bekasinėdamas rado titnaginį šautuvą ir kelis surūdijusius geležinius peiliukus.

Kai kuriuos piliakalnius, pvz., Prūsokų k., Beržiniškės miške (Marijampolės rj.) A. Połujański skiria švedams. Be to, pažymi, kad nustoję būti gynimosi vietomis, piliakalniai naudoti senoviniam religiniam kultui ir tik įsigalėjus krikščionybei tapo apleisti ir pamiršti.

Keletą Užnemunės piliakalnių gana tiksliai aprašo 1867 m. žurnale "Tygodnik Illustrowany" A. Osipowicz, bet esminių pastabų nedaro⁶.

Dar 1881 m. parengtame, 1883–1884 metais atspausdintame "Aušroje", o 1891 m. atskirai išleistame veikale "Apie senovės Lietuvos pilis"⁷ dr. J. Basanavičius laiko visus Lietuvos piliakalnius įrengtais prieš kryžiuočius ir paneigia tvirtinimą, kad kai kurie jų yra supilti švedų. Toje apžvalgoje skelbiamame Lietuvos piliakalnių sąrašė, kuriuos dr. J. Basanavičius laiko lietuvių buvusių pilių vietomis, jis mini ir kelis Užnemunės piliakalnius. Užsimindamas Pajevonio piliakalnį (Vilkaviškio rj.) dr. J. Basanavičius pažymi, kad prie jo 1855 m. buvo rastos Romos imperijos Tiberijaus (14–37 m.) ir Kaligulos (17–41 m.) monetos, todėl laiko labai senu. Dr. J. Basanavičius pagal įrengimą skiria piliakalnius į dvi grupes: krantinius — įrengtus ant krantų bei kalvų kyšulių, atskirtus iš lauko pusės perkasais ir pylimais, ir kalvinius, įrengtus ant atskirų kalvų viršūnių. Laikydamas kai kuriuos Užnemunės piliakalnius lietuvių kovų su kryžiuočiais vietomis dr. J. Basanavičius, kaip ir A. Połujański, Rudaminos piliakalnį (Lazdijų rj.) laiko kryžiuočių minimos *Neuenpillen* (Naujosios pilies) vieta. Ypač įdomus dr. J. Basanavičiaus lokalizavimas garsios 1336 m. *Pullen, Pelen, Pillen* pilies su esančiu Piliakalnių kaime (Vilkaviškio rj.) piliakalniu, kuris savo įrengimais ir dabar jau žinoma vėlesniojo laikotarpio keramika skirtinas XIV a. Su tuo lokalizavimu yra susijusi dar viena įdomi aplinkybė, kad per 3 km į pietryčius nuo šio piliakalnio yra Pelenių kaimas.

Tuo pat laiku kiek pastabų apie esančius Panemunėje Užnemunės piliakalnius yra padaręs Z. Glogeris, paskelbdamas 1888–1889 metais žurnale "Wisła" ir vėliau 1903 m. išleistame veikale⁸.

Keli Užnemunės piliakalniai paminėti ir kapitaliame, išleistame 1880–1895 metais

6 A. Osipowicz. Pobieżny rzut oka na niektóre zamczyska i t. zw. góry sypiane w okolicy Suwałk // Tygodnik Illustrowany. T. XV. 1867. Nr. 384. P. 55–58 ir Nr. 385. P. 63–66.

7 J. Basanavičius. Apie senovės Lietuvos pilis. Tilžė. 1891.

8 Z. Gloger. Podróż Niemnem // "Wisła". T. II. 1888. P. 262, pieš.; Z. Gloger. Dolinami rzek. 1903 // "Wisła". T. III. 1889. P. 896-7, pieš.

I—XIV tomų rinkiniame veikle „Słownik Geograficzny...” ir papildomuose XV—XVI tomuose, išleistuose 1900 ir 1902 m.⁹.

Apie Užnemunės piliakalnius plačiau rašo J. Radziukynas savo specialiaame jiems apibūdinti skirtame veikle¹⁰, kuriame, be bendrų pastabų, aprašo 32 jo lankytus piliakalnius. Iš šio skaičiaus paminėti Eglaukos ir Pilipovo piliakalniai, esantieji Lenkijoje ir keli piliakalniai dešiniajame Nemuno krante: Merkinės, Alytaus, Punios, Birštono.

Savo pastabose apie Užnemunės piliakalnius J. Radziukynas kai kuriuos, esančius lygumose, pvz.: Varnupių, Šakališkių (Marijampolės rj.), laiko supiltais iš pamatų, o esančius ant daubų ir upių krantų, tik papildytais (paaukštinti viršuje pakraščiai). Greta piliakalnių su aiškiai dirbtiniais įrengimais, piliakalnių grupei J. Radziukynas skiria Giraitės (Lazdijų rj.) piliakalnį, vadinamą natūralia kalva.

Skirstydamas Užnemunės piliakalnius pagal paskirtį, Prelomčiškės, Babininkų (Dambavaragio) Varnupių, Piliakalnio k., Radžiūnų ir kai kuriuos kitus, laiko įrengtais gynimuisi, o Aniškio, Obelijos, Dirmiškių, Šakališkių, Kieliško — supiltais „tikėjimo reikalams“.

Nors aprašydamas piliakalnių būklę J. Radziukynas pastebi, kad dauguma jų yra labai sugadinti, bet kai kurių išlikusias dalis laiko tikrais piliakalniais, nors ir pats stebisi jų mažais matmenimis. Pavyzdžiui, Klebiškio išlikusį pylimą laiko piliakalniu ir vadina jį „Kregždės lizdu“. Laiko piliakalniais Norkūnų 2-ąjį, Aniškio piliakalnius, kurių yra likę tik pylimai.

J. Radziukynas pastebi, kad kai kuriuose piliakalniuose randama akmenų, anglių, šukių bei kitų dirbinių, bet nekreipia į juos ypatingo dėmesio. Kai kada klysta jis ir dėl piliakalnių matmenų, ypač dėl jų aukščio, kurį nustato iš akies, antai Radžiūnų piliakalnio (Alytaus rj.) aukštį laiko 74 m, o iš tikro jis yra apie 40 m aukščio.

Nežiūrint į tai, kad Radziukyno pastabos tėra nepatyrusio krašto mylėtojo aprašymai, jie vis dėlto yra vertingi moksliniu ir savo krašto senovės paminklų populiarinimo bei tautinio supratimo kėlimo atžvilgiu. Piliakalniai „liudija nepaprastą rūpestingumą, darbštumą ir laisvės mylėjimą senovės lietuvių“, jie yra „ženklas gilaus protavimo, sąžiningo triūso ir dailės supratimo“. Ypač žavisi J. Radziukynas Pyplių (Kauno rj.) piliakalniu, esančiu ant aukšto kairiojo Nemuno kranto kyšulio, netoli Kačerginės kurorto, kurį jis laiko gražiausiu Užnemunės piliakalniu.

1928 m. išleistuose „Lietuvos archeologijos medžiaga“ ir „Lietuvos archeologiniame žemėlapyje“ sužymėjau Užnemunėje 61 piliakalnį. Žinios apie šiuos piliakalnius surinktos iš senesnės literatūros, pranešimų laikraščiuose ir iš kelių atskirų mano talkininkų pranešimų. Tikslesnio jų apibūdinimo nedaryta¹¹.

1934 m. dienraštyje „Rytas“ Nr. 117 Pr. Rinkevičius, skelbdamas Dainavos piliakalnių sąrašą¹², nurodo ir kelis naujus, dar nežinomus Užnemunės piliakalnius. Vienas kitas naujai skelbiamas piliakalnis paminėtas ir išleistame 1938 m. „Vadove po Lietuvą“¹³.

Vykdant trisdešimtaisiais metais Lietuvos archeologijos paminklų registraciją, Užnemunėje sužymėti 134 piliakalniai. Nei tyrinėjimų, nei kokio nors mokslinio tų piliakalnių vertinimo tuo metu nedaryta.

Tarybiniais laikais vesta archeologinių paminklų pasportizacija Užnemunėje pažymėjo

9 Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T. I—XIV. 1880—1895. Papildomieji tomai XV ir XVI. 1900—1902.

10 *Juozapas Radziukynas*. Suvalkų rėdybos pilekalniai su žemlapiu. Varšava. 1909.

11 *P. Tarasenska*. Lietuvos archeologijos medžiaga ir Lietuvos archeologinis žemėlapis. Kaunas. 1928.

12 *Pr. Rinkevičius*. Dainavos piliakalniai // „Rytas“. 1934. Nr. 117.

13 *Pr. Barkauskas ir A. Vabalas*. Vadovas po Lietuvą. Lietuvos Turizmo Draugijos leidinys. 1938.

tik 100 piliakalnių. Dalis jų jau pažymėti senesnės registracijos, apie daug seniau žinomus visai neužsiminta, bet keli yra ir naujai pastebėti. Ypač didelės reikšmės moksliniam Užnemunės piliakalnių pažinimui turėjo 1953 ir 1954 metais vykdyti Mokslų akademijos Istorijos instituto žvalgomieji tyrinėjimai. Šių tyrinėjimų metu buvo daromi topografiniai piliakalnių planai, fotonuotraukos, tikslūs aprašymai, renkama ant piliakalnių ir prie jų esančiose sodybvietėse smulkioji archeologinė medžiaga, kurią beveik išimtinai sudarė keramika — molinių indų šukės, randamos žemės paviršiuje.

Žvalgomųjų Istorijos instituto ekspedicijų dalyviu teko būti ir šio darbo autoriui, vykdyti piliakalnių matavimus, braižyti jų topografinius planus. Ekspedicijų metu surinkta archyvinė medžiaga yra Istorijos institute, ji sudaro pagrindinę šio darbo dalį^{14, 15}.

Deja, šių ekspedicijų metu ne visi Užnemunės piliakalniai buvo išžvalgyti. Užbaigti jų žvalgymą teko autoriui.

Plati Užnemunės archeologinių paminklų, iš jų ir piliakalnių, bibliografija, sudaryta Lenkijos archeologo Aleksandro Kamińskiego¹⁶, paskelbta Lenkijoje leidžiamame žurnale „Materiały Starożytne“, kur nors ir yra pažymėta visa paskelbta „Lietuvos archeologijos medžiagoje“ bibliografija, bet nei Połujański, nei J. Basanavičius, nei kiti vėlesnieji autoriai A. Kamińskiego nėra pastebėti.

Remiantis įvairių publikacijų, žvalgomųjų tyrinėjimų ataskaitų, registravimo, pasportizavimo žiniomis ir asmeniškai ieškojimu, Užnemunėje šiuo metu yra žinomi 133 piliakalniai.

Toks didelis palyginti nedideliame Lietuvos plote piliakalnių skaičius Užnemunėje yra svarbus istorinis reiškinys, kuris domino ne tik archeologą, bet ir apamai krašto piliečius.

Kiek šiuo metu Užnemunės piliakalnių praeitis yra atspėta, pastebiu žemiau dedamoje jų istorinės raidos apžvalgoje ir atskiruose piliakalnių aprašymuose.

14 LTSR MA Istorijos instituto žvalgomosios archeologinės ekspedicijos 1953 m. ataskaita. Vilnius. MA Istorijos institutas (Rankraštis).

15 LTSR MA Istorijos instituto žvalgomosios archeologinės ekspedicijos 1954 m. ataskaita. Vilnius. MA Istorijos institutas (Rankraštis).

16 A. Kamiński. Materiały do bibliografii archeologicznej Jaćwieży od I do XIII w. // „Materiały Starożytne”. T. I. Warszawa. 1956. P. 193—273.

Istorinė Užnemunės piliakalnių raida

Nors Užnemunės piliakalniai žinomi seniai ir per šimtą metų sulaukę spaudoje įvairių pastabų, bet iki šių dienų nėra tikslaus jų istorinės raidos apibūdinimo bei paskirstymo. Senesnieji tyrinėtojai bei stebėtojai visus be išimties piliakalnius skirdavo karų su kryžiuočiais laikotarpiui, o bandymas skirstyti juos formaliai mažesnius — į ankstyvesnius ir didesnius — į vėlyvesnius, be konkretaus to paskirstymo pagrindimo, yra nevykęs ir neteisingas.

Tikslus Užnemunės piliakalnių istorinės raidos paskirstymas galės būti padarytas tik tada, kai bus ištyrinėti jų kultūriniai sluoksniai, įvairūs įrengimai ir kitos savybės. Piliakalnių su kultūriniais sluoksniais Užnemunėje yra palyginti nedaug. Jų tyrinėjimai galės būti įvykdyti tik per ilgą laiką, o daugelis ir aplamai nebus tyrinėti. Be to, kaip parodė žvalgymas, didesnė Užnemunės piliakalnių dalis yra su labai plonais kultūriniais sluoksniais arba aptinkami tik kultūrinio sluoksnio pėdsakai, dažnai ir visai jų neaptinkama, o ant piliakalnių arba prie jų buvusiose sodybvietėse randama kiek keramikos — molinių indų šukių. Prie daugelio piliakalnių net ir keramikos nerandama, o patys piliakalniai yra visai natūralios kalvos, laukų dalys ir kitos vietos, kurios liaudies paprasčiausiai vadinamos piliakalniais.

Šios savybės leidžia Užnemunės piliakalnius skirti į dvi pagrindines grupes: į piliakalnius su dirbtiniais įrengimais ar kokiomis nors žmogaus gyvenimo liekanomis ir tariamuosius piliakalnius, kurie yra visai natūralios, bet liaudies piliakalniais vadinamos vietos.

Apie piliakalnių įrengimą bei jų kultūrinį laikotarpį būtų galima spręsti ne vien pagal kultūrinių sluoksnių radinius, kurie ypač svarbūs materialinės piliakalnių rengėjų buities pažinimui, bet ir pagal padėtį bei įrengimą. Drauge su visuomenės ekonominiu vystymusi keitėsi piliakalnių rengimo uždaviniai, o sąryšyje su tuo keitėsi jų konstrukcijos ir iš dalies jų inventorius.

Žymiausius visuomeninių ekonominių santykių kitimus krašte pastebime pirmaisiais amžiais po Kr., kai drauge su geležinių darbo įrankių paplitimu bei žemdirbystės ir gyvulininkystės vystymusi pradeda irti ilgus tūkstantmečius viešpatavusi gimininė bendruomenė, ir IX—X a., kai po kelių pereinamojo bei karinės demokratijos santykių raidos šimtmečių įsigalėjo feodalinė santvarka.

Feodalių santykių IX—X a. įsigalėjimas ir yra istorinis pagrindas Užnemunės ir kitų Lietuvos sričių piliakalnių skirstymui į iki feodalinio bei ankstyvųjų viduramžių laikotarpių piliakalnius.

Piliakalnio priklausomumas kuriai nors iš pažymėtų pagrindinių jų istorinės raidos skirstymo grupių gali būti sprendžiamas ne vien iš jų pačių tyrinėjimų, bet ir iš jų mokslinio išorinių savybių stebėjimo, ant jų ir prie jų esančiose sodybvietėse randamų radinių, t. y. mokslinio jų žvalgymo.

Ypač svarbią reikšmę piliakalnio laikotarpiui nustatyti turi keramika. Feodalių santykių įsigalėjimo IX—X a. laikotarpyje Lietuvoje keramikos dirbinių gamyboje pastebima žymių pasikeitimų. Pradedant neolitu (3000 m. pr. Kr.) visame 4000 metų laikotarpyje įvairūs moliniai indai buvo lipdomi, o nuo IX—X a. paplito žiesti indai. Lipdytos ir žiestos keramikos skirtumai labai ryškūs ir net nepatyręs piliakalnių lankytojas iš kelių surastų molinių indų šukelių gali spręsti apie piliakalnio laikotarpį.

Istorinėje raidoje ikifeodalinio ir feodalinio laikotarpių piliakalniai priklausomai nuo visuomenės ekonominio gyvenimo vystymosi pergyveno įvairių pasikeitimų, tai irgi palikdavo žymių jų įrangoje, konstrukcijoje ir radiniuose.

Kiek tikra ši Užnemunės piliakalnių istorinė periodizacija pastebėsime pagrindinių ikifeodalinių ir feodalinių piliakalnių radinių bei jų įrengimo savybių apibūdinimuose.

IKIFEODALINIAI PILIAKALNIAI. Žvalgomojo piliakalnių tyrinėjimo metu pasitenkinama vien iškastuose jų paviršiuje apkasuose ar duobėse, apgriuvusiuose šlaituose ar prie jų esančiose sodybvietėse randamais radiniais, kuriuos su maža išimtimi sudaro keramika — molinių indų šukės ir rečiau verpsteliai ar kurie kiti dirbiniai.

Keramika sudaro pagrindinę mokslinę medžiagą, pagal kurią dažnai sprendžiama ir apie piliakalnių kultūrinius laikotarpius. Nors iki šiol piliakalnių keramika tyrinėta dar labai mažai, tačiau jau yra paaiškėję ryškesnės josios vystymosi savybės, kurios ir leidžia kiek tiksliau datuoti įvairių laikotarpių pagrindinių grupių piliakalnius.

Pagrindinė ikifeodalinių Užnemunės piliakalnių keramika — lipdyta brūkšniuotoji, grublėtoji ir lygiu paviršiumi.

Brūkšniuotoji keramika vadinama tokia, kai molinių indų sienelių paviršius, o rečiau ir vidus yra žolės grįžte silpniau ar ryškiau išlygintas — išbrūkšniuotas. Brūkšniuotoji keramika Lietuvoje aptinkama jau nuo II-ojo tūkstantmečio pr. Kr. antrosios pusės, t. y. nuo neolito ir žalvario amžiaus ribos, drauge su vadinamąja „virveline“ keramika ir laiviniais kovos kirviais. Pavyzdžiui, neryškiai brūkšniuotoji keramika rasta Eigulių (Kauno m.) žalvario amžiaus stovykloje drauge su virveline keramika¹⁷. Ypatingai plačiai brūkšniuotoji keramika buvo paplitusi ankstyvuose dar I-ojo tūkstantmečio pr. Kr. Rytų Lietuvos piliakalniuose ir yra vadinama „lietuviškąja keramika“. Ji dažnai randama Aukštaitijos piliakalniuose drauge su akmens kirviais ir kauliniais dirbiniais, skiriamais dar I-ajam tūkstantmečiui pr. Kr. Pavyzdžiui, Velikuškių ir Pakačinės (Zarasų rj.), Petrešiūnų (Rokiškio rj.) ir kt. piliakalniuose. Kaimyninėje Baltarusijoje brūkšniuotosios keramikos atsiradimas piliakalniuose skiriamas I-ojo tūkstantmečio pr. Kr. antrajai pusei¹⁸.

I-ajame tūkstantmetyje pr. Kr. brūkšniuotoji keramika buvo paplitusi ne tik Rytų Lietuvoje, bet toli į rytus ir pietus. Prof. P. N. Tretjakovo tvirtinimu, josios riba ėjo už Dniepro iki Sožės upės, iš čia — į pietvakarius Berezinos ir Pripetės takoskyros linija, o toliau — iki Nemuno baseino. Šiaurėje josios riba siekė ežerų sritį abiem Dauguvos upės pusėmis. Žinoma ji ir Pietryčių Lietuvoje, ypač pagal Nerį, ir Latvijos teritorijoje¹⁹.

Ši prof. P. N. Tretjakovo pastaba dėl brūkšniuotosios keramikos paplitimo Lietuvos piliakalniuose dabartiniu laiku gali būti žymiai patikslinta. Lietuvoje josios šiaurinė riba siekia maždaug Radviliškio—Dauguvos geležinkelio liniją, o vakaruose — Nevėžį. Kaip parodė Užnemunės piliakalnių žvalgymai, ji pereina Nemuno vidurupį. Užnemunėje brūkšniuotosios keramikos rasta prie Rumbonių (Alytaus rj.), Kaukų—Obelytės ir Giluičių (Alytaus rj.), Pašlavančio (Prienų rj.), Padovinio (Marijampolės rj.) ir kitų piliakalnių esančiose sodybvietėse. Ji randama beveik iki buvusios Lietuvos—Vokietijos sienos. Kaip toli ji yra paplitusi toliau už Užnemunės sienų į vakarus ir į pietus, kol kas duomenų neturime. Aiškiau pastebėtas brūkšniuotosios keramikos išnykimas piliakalniuose. Lietuvoje josios pabaiga laikoma III—IV a. po Kr.²⁰, o Baltarusijoje — I-ojo tūkstantmečio po Kr. vidurys²¹.

Drauge su brūkšniuotąja, bet tik žymiai dažniau ir platesniame plote, Lietuvos piliakalniuose randama *grublėtoji keramika* su mažesniu ar didesniu sienelių šiurkštumu — grublėtumu, kuris kartais labai ryškus ir virsta rauplėtumu. Lietuvoje ši keramika

17 P. Яблонските-Римантене. Стоянка каменного века Эйгуляй (Rankraštis).

18 А. Г. Митрофанов. К истории населения средней Белоруссии в эпоху раннего железа (Автореферат). Ленинград. 1955. Р. 11.

19 Я. Я. Третьяков. Восточно-славянские племена. Москва. 1953. Р. 92.

20 А. Таутавичюс. Восточная Литва в период тысячелетии (Автореферат). Вильнюс. 1954. Р. 9.

21 А. Г. Митрофанов. Опр. cit. Р. 12.

žinoma ir už brūkšniuotosios paplitimo ribų. Jos rasta Veliuonos ir Meškininkų (Jurbarko rj.), Apuolės (Skuodo rj.) piliakalniuose. Žinoma ji Baltarusijos, Latvijos ir Estijos piliakalniuose.

Užnemunės piliakalniuose ir sodybvietėse grublėtoji keramika aptinkama labai dažnai ir sudaro pagrindinę radinių dalį.

Grublėtosios keramikos paplitimu A. Tautavičius laiko laikotarpį nuo III—IV iki VI a.²².

Užnemunės, kaip ir kituose Lietuvos ikifeodalinio laikotarpio piliakalniuose drauge su brūkšniuotąja ir grublėtąja randama ir *lipdytos lygiomis sienelėmis* įvairių laikotarpių keramikos. Vėlesniam laikotarpiui, ikifeodalinio pabaigai, gali būti skiriama plonomis sienelėmis, gražiai išlyginta, su smulkiais akmens trupiniais molyje keramika. Su stambesniais akmens trupiniais molyje, iki 1 cm storio sienelėmis ir silpniau deginta negu brūkšniuotoji ir grublėtoji, pilkos ar tamsiai pilkos spalvos, dažniausiai silpnai profiliuotomis sienelėmis keramika skirtina dar pirmajai I-ojo tūkstantmečio pusei. Tame laikotarpyje ji ypač buvo paplitusi. Keramikos gamybą tuo metu spartino žemdirbystės ir gyvulininkystės plitimas ir susiję su tuo nauji ūkiški gyvenimo poreikiai.

Drauge su aptarta ikifeodالية keramika Užnemunės piliakalniuose ir sodybvietėse rasta to paties laikotarpio įvairiai *gnaibytos keramikos* pavyzdžių. Kai kurių indų sienelių paviršius buvo rečiau ir tankiau gnaibomas arba apspaudžiamas piršto nagu. Ši keramika, kaip pastebėjome, jau žinoma I-ojo tūkstantmečio pr. Kr. antroje pusėje.

Gana dažnai pasitaiko indų su aštriomis briaunomis petelių srityje, kurios yra vertikaliai ar horizontaliai gnaibytos viena eile. Senesniu laikytinas vertikalusis gnaibymas, kuris buvo daugiau paplitęs. Indų su horizontaliu briaunos gnaibymu aptinkama rečiau ir jie skirtini jau antrajai I-ojo tūkstantmečio pusei.

Bačkininkėlių (Prienų rj.) piliakalnyje rasta keramika su dviem ir trimis eilėmis gnaibytomis profiliuotomis sienelėmis skirtina I-ojo tūkstantmečio antrajai pusei.

Buvo gnaiboma brūkšniuotoji, grublėtoji, lygiu paviršiumi keramika, o tai leidžia ją skirti į minėtus jos naudojimo laikotarpius.

Užnemunės piliakalnių su lipdyta keramika pagal jų įrengimą galima skirstyti į keletą tipų.

Pirmajai ikifeodalinių piliakalnių grupei skirtini piliakalniai — visai natūralios išvaizdos, didesnės ar mažesnės, dažnai seniai ariamos kalvos. Šių piliakalnių paviršiuje dažniausiai jokių žmonių gyvenimo liekanų nepasitaiko, o prie jų esančiuose laukuose randama lipdytų molinių indų šukių, kartais — geležies gargažių gabalų. Šie radiniai rodo buvusias tose vietose sodybvietes. Panašūs yra Druskininkėlių (Lazdijų rj.), Vištyčio II Lauko (Vilkaviškio rj.), Buniškių (Lazdijų rj.) ir kiti piliakalniai, prie kurių esančiose sodybvietėse rasta grublėtosios keramikos; Paserninkų (Lazdijų rj.), prie kurio rasta geležies gargažės gabalų. Visi jie kol kas aptikti tik pietinėje Užnemunės dalyje. Sprendžiant iš rastosios prie šių piliakalnių buvusiose sodybvietėse grublėtosios keramikos, jie buvo naudojami laikotarpyje nuo III—IV iki VI a.

Kol kas nėra aišku, ar šiuose piliakalniuose žmonių gyventa ir ar juose buvo kokių nors dirbtinų įrengimų, kurie per ilgus šimtmečius visai sunyko, ar jie buvo tik laikinos, vien mediniais įrengimais sustiprintos slėptuvės, o nuolat gyventa gal neilgai prie šių piliakalnių buvusiose sodybose, kurių plote randama lipdyta grublėtoji keramika.

Kitą ikifeodalinių piliakalnių grupę sudaro nedideli piliakalniai su aiškiai nukastais stačiais šlaitais, išlygintomis, iki 400 m² ploto aikštelėmis, pvz., Šilvienu (Šakių rj.) Pilaitė. Nors Šilvienu Pilaitėje nei kultūrinio sluoksnio, nei kokių nors radinių nerasta, bet joje pastebima aiškių apdirbimo žymių. Šiai grupei skirtinas ir Prienlaukio (Prienų rj.) piliakalnis, kuris nuolat ariant jau labai deformuotas, bet dar galima įžiūrėti, kad buvęs neaukšto, ovalaus, nupjauto, 3-4 m aukščio, nulygintais šlaitais kūgio išvaizdos. Toks

pat, ariant irgi jau labai deformuotas yra ir Navininkų piliakalnis (Marijampolės rj.).

Piliakalnių-kalvų ir su dar nežymiais gynimosi įrengimais piliakalnių dažnai aptinkama rytų Aukštaitijoje. Bet pagal ten rastą brūkšniuotąją keramiką jie skirtini I-ajam tūkstantmečiui pr. Kr.

Ikifeodaliniam laikotarpiui skirtini Užnemunėje dažnai aptinkami nedideli, jau aiškiai gynybinės paskirties piliakalniai. Jų įrengimui buvo panaudojamos pavienės lygumų arba iškilusios ant aukštumų bei aukštų krantų kalvos. Ovalios piliakalnių aikštelės dažniausiai yra 200-600 m² ploto. Aikštelių galuose, ypač iš lauko pusės, yra 3-5 m aukščio, viršūnėje iki 3 m pločio, lanku juosiantieji pylimai. Pylimų žemėjantieji galai kartais apjuosia visą aikštelę ir ji įgauna įdubusią formą. Tokių piliakalnių šlaitai visame jų 5-8 m ir didesniame aukštyje yra nukasti labai stačiai, krinta iki 60-70° kampu. Šiai aiškiai gynybinės paskirties ikifeodalinį piliakalnių grupei skirtini: Pašventupio 1-asis ir Pagaršvio (Prienu rj.), Šakališkių ir Varnupių (Marijampolės rj.), Bambininkų ir Giluičių (Alytaus rj.), Eglynų—Prelomčiškės ir Paveisininkų (Lazdijų rj.), kiti panašūs į juos piliakalniai, kuriuose randama lipdyta, brūkšniuota ir grublėta bei lygiu paviršiumi keramika. Šiai piliakalnių grupei skirtinas ir nedidelis kupetos pavidalo Bačkininkėlių (Prienu rj.) piliakalnis.

Būdinga šiems gynybiniams piliakalniams yra tai, kad jų aikštelėse pastebimi gana stori, iki 20-50 cm gylio kultūriniai sluoksniai. Išimtis būtų tik Varnupių (Marijampolės rj.) piliakalnis, kuris, nors visai panašus į kitus šios grupės piliakalnius, bet kultūrinio sluoksnio jame visai nerasta.

Kol kas dar neturima duomenų, kurie leistų tiksliau datuoti randamą Užnemunės piliakalniuose brūkšniuotąją keramiką. Ryškiai brūkšniuotos keramikos, kuri yra būdinga paskutiniųjų amžių pr. Kr. Aukštaičių piliakalniams, randama ir prie kai kurių aukščiau paminėtų gynybinių piliakalnių, tai leidžia laikyti juos jei ne vienalaikiais su Aukštaičių piliakalniais, tai jų kultūros pradžią skirti dar pirmiesiems amžiams po Kr. Randama juose drauge su brūkšniuotąja ir vėlyvesnės grublėtosios keramikos — tai rodo, kad šie piliakalniai buvo naudojami ilgą laiką. Aišku, kad per tą laiką jie ne kartą buvo taisomi (vis labiau įtvirtinami) ir kol kas žinoma tik jų paskutinė išvaizda.

Šie piliakalniai dažnai aptinkami pietinėje Lietuvoje, kitoje Nemuno pusėje iki Neries (Alytaus, Trakų, Prienu, Kaišiadorių rj.). Toliau į rytus, Aukštaičiuose ir kitose Lietuvos vietose, jų aptinkama rečiau ir jie ten nėra būdingi.

Didesnė šių nedidelių gynybinių ikifeodalinio laikotarpio piliakalnių dalis buvo apleista I-ojo tūkstantmečio po Kr. antroje pusėje. Kai kurie, pvz., Pagaršvio ir Pašventupio 1-asis (Prienu rj.), Bambininkų (Alytaus rj.) ir kiti piliakalniai buvo naudojami dar kai kurį laiką ir feodaliniam laikotarpyje. Tai rodo randama juose ar prie jų esančiose sodybvietėse ne tik lipdyta, bet jau ir žiesta keramika. Įdomu pažymėti, kad Bačkininkėlių piliakalnyje 1956 m. tyrinėjant rasta vien tik lipdyta, o sodybvietėje — ir žiesta, linijiniu ornamentu papuošta keramika.

Krantinių piliakalnių, t. y. įrengtų ant krantų ar aukštumų kyšulių su sustiprintais iš lauko pusės perkais ir pylimais, skirtingų vien tik ikifeodaliniam laikotarpiui, Užnemunėje aptikta nedaug. Šiam tipui skirtini Klebiškio (Prienu rj.) ir Piliūnų (Vilkaviškio rj.) piliakalniai. Kiti gi krantiniai piliakalniai buvo naudoti ne tik ikifeodaliniam, bet ir feodaliniam laikotarpyje, — tai rodo randama juose lipdyta ir žiesta keramika. Pvz., abiejų laikotarpių keramika rasta Guogų—Piliuonos (Kauno rj.), Piliakalnių—Pelenių (Vilkaviškio rj.), Meškuičių (Marijampolės rj.) krantiniuose piliakalniuose. Tyrinėjant 1956 m. Guogų—Piliuonos piliakalnį rasta, kad jį saugantis iš lauko pusės pylimas iš pradžios buvęs neaukštas, bet vėliau keletą kartų aukštintas ir stiprintas.

Beveik prie visų gynybinių ikifeodalinio laikotarpio Užnemunės piliakalnių aptinkamos 0,5-2 ha ploto sodybvietės su ryškiai pastebimu juodos spalvos kultūriniu sluoksniu.

Ariamame sodybviečių paviršiuje randama molinių indų šukių, skeltų kaulų, akmeninių galastuvų ir trintuvų bei jų dalių, skaldytų ir sutrupėjusių nuo ugnies akmenų, o kartais ir kai kurių geležinių bei žalvarinių dirbinių ar tik jų dalių.

Nedideli, stipriai įrengti II—VI a. ir vėlesnieji Užnemunės piliakalniai rodo, kad tie laikai nebuvo ramūs, kad būta nuolatinių karų. Tokie visuomeniniai santykiai labai būdingi karinės demokratijos laikotarpiui, kai suirus gimininei bendruomeninei santvarkai pradėjo kilti karinė diduomenė, kuri užkraudavo prievolėmis kaimų bendruomenių žemdirbius ir vedė plėšimo tikslais nuolatinius karus su kaimynais. Aptinkami ant šių piliakalnių gana stori kultūriniai sluoksniai kalba apie tai, kad ant jų ilgesnį laiką nuolatos gyveno žmonės. Greičiausiai jie buvo iškilusių karo vadų ar kaimų bendruomenių vyresniųjų nuolatinės buveinės. Priklausę jiems žemdirbiai gyveno prie piliakalnių buvusiose sodybvietėse. Pavojaus metu į sustiprintas dar mediniais įrengimais pilaites rinkdavosi su savo turtais ir kaimų bendruomenių žmonės.

FEODALINIAM, tikriausiai ankstyvajam feodaliniam bei X—XIV a. laikotarpiui priklauso daug Užnemunės piliakalnių. Šių piliakalnių įrengimas, randama žiesta keramika leidžia ir juos skirstyti į keletą laikotarpių bei grupių.

Kaip jau minėta, dalis stipriau įrengtų ikifeodaliųjų piliakalnių (Pagaršvio, Pašventupio ir kt.) buvo kurį laiką naudojami ir feodaliniam bei žiestosios keramikos laikotarpyje. Kai kurie iš jų, ypač krantiniai, feodaliniam laikotarpyje buvo geriau sustiprinami, didinami jų pylimai ir rengiami kiti gynybos įrengimai.

Greta šių, išlikusių dar iš senesnių laikų, X—XII a. atsiranda ir naujų piliakalnių. Jų įrengime iš pradžių dar matomos senos vietos parinkimo tradicijos. Jie įrengti ant aukštumų pakraščiu esančių kalvų. Jų plotas jau kiek didesnis negu ikifeodaliųjų tokių pat piliakalnių, stipresni ir jų įvairūs gynybiniai įrengimai. Šios grupės pavyzdžiu gali būti Šlavantų piliakalnis (Lazdijų rj.), įrengtas ant Šlavantų ežero kranto iškilusiame kalvos gale. Piliakalnis iš ežero pusės 15 m aukščio, statūs, iš lauko pusės nulyginti šlaitai tik 4 m aukščio, aikštelė apie 500 m². Lauke prie piliakalnio rasta žiestos, gerai išdegtos keramikos. Elveriškės piliakalnis (Lazdijų rj.) irgi įrengtas ant plačios kalvos, iškilusiame vakariniame krašte. Iš rytų ir pietų nuo kalvos lauko pusės piliakalnis yra 5 m, o vakarų šlaitas — 14 m aukščio. Aikštelės plotas — apie 700 m². Nuo aukštumos, lauko pusės aikštelėje yra 6,5 m aukščio pylimas. Šio pylimo žemėjantis galas juosia visą rytinį aikštelės pakraštį, o šiaurės gale jis vėl kyla iki 1 m aukščio. Piliakalnio papėdėje rasta žiestos, tiesių linijų ornamentu puoštos keramikos.

Tam pačiam laikotarpiui skirtinas Pajiesio piliakalnis, vadinamas Napoleono kalnu (Kaunas) — atskira 42 m iškilusi Nemuno krante kalva. Kalvos viršūnė yra apie 100 m². Kokio laikotarpio šis piliakalnis, rodo randama jo papėdėje žiesta, lygiu paviršiumi ir linijiniu ornamentu papuošta keramika.

Ypač daug piliakalnių įrengta Užnemunėje XIII—XV a., karų su kryžiuočiais laikotarpyje. Tuomet ypač paplito krantinių, rečiau kalvinių piliakalnių rengimas.

Krantiniai piliakalniai įrengti ant aukštų krantų kyšulių, jų sunkiai įveikiamos kliūtys yra stačiai nusileidžiantieji į daubas kyšulių šlaitai. Dažnai viršutinė šlaitų dalis per 5-8 m aukščio yra nukasama, kad padarius ją statesnę. Iš aukštumų laukų pusės šie piliakalniai yra apsaugoti skersai kyšulį prakastais perkasais ir už jų supiltais pylimais. Kartais kuris nors pylimo galas nesiekia daubos kranto ir yra paliktas 1,5-2 m pločio įvažiavimas. Beveik visi perkasai dabar jau užslinkę, todėl sunku spręsti apie jų buvusį dydį. Esantieji už perkasų pylimai 2-8 m aukščio. Už pylimo yra dažniausiai ovalios, 600-2000 m² ir didesnės (iki 1,5 ha) ploto aikštelės. Kartais ir kitas aikštelės galas, ir pakraščiai irgi sustiprinti, bet jau mažesniais pylimais. Antai kairiajame Nemuno krante nuo buvusios Vokietijos sienos iki Kauno yra 10 krantinių piliakalnių. Įdomu pastebėti, kad nuo Merkinės iki Kauno kairiajame Nemuno krante aptinkami tik trys — Radžiūnų

(Alytaus rj.), Žarijos (Prienų rj.) ir Pakalniškių (Kauno rj.) — piliakalniai, o daugelis jų yra dešiniajame krante.

Krantiniai piliakalniai, kaip pastebėjome, yra įvairaus dydžio. Pažymėtina, kad didesnė mažesniųjų piliakalnių dalis, nors ir stipriai įrengti, bet neturi kultūrinio sluoksnio arba aptinkami tik jo pėdsakai. Tai rodo, kad šiuose piliakalniuose nuolatos negyventa, jie buvo tik slėptuvės, kuriose gintasi pavojaus metu.

Didesnieji krantiniai piliakalniai su 2000 m² ploto ir didesnėmis aikštelėmis, stipriais gynimosi įrengimais turi storus kultūrinius sluoksnius, o randama kartais juose lipdyta ir žiesta keramika rodo, kad jie ar be pertraukos, ar su pertraukomis buvo apgyventi ištisus šimtmečius. Šie piliakalniai laikytini žymiausiomis karų su kryžiuočiais gynimosi vietomis ir žymesnių feodalų nuolatinėmis gyvenvietėmis.

Kai kurie iš šių feodalinio laikotarpio piliakalnių pasižymi ne vien dydžiu ir galingesniais paprastais gynimosi įrengimais (perkasais ir pylimais), kartais jie yra kompleksiniai bei sudėtiniai, stiprinti dar papildomais įrengimais. Pavyzdžiui, Pakalniškių (Kauno rj.) krantinis piliakalnis sustiprintas dar įrengtu prie jo 25 m skersmens dubens pavidalo antru piliakalniu; Piliakalnių—Pelenių piliakalnis (Vilkaviškio rj.), be 65 m ilgio ir 10 m aukščio pylimo, kuris saugojo iš lauko pusės (buvęs prieš jį perkasas, matyt, užslinkęs), dar sustiprintas esančiu per 50–60 m nuo šio pylimo mažesniu 1,5–1 m aukščio pylimu, kuris galais remiasi į Aistos upės daubą ir apjuosia daugiau nei 1 ha ploto papilį. Šis piliakalnis dar dr. J. Basanavičiaus laikytas garsios 1336 m. Pilėnų pilies vieta. Sprendžiant iš gynimosi įrengimų, apsaugoto ploto dydžio, iš vėlyvosios keramikos, geografinės to piliakalnio padėties ir toponimikos (esančio netoli Pelenių kaimo pavadinimo), jis tikrai galėtų būti laikomas Pilėnų pilies vieta. Galutinius tam klausimui išspręsti duomenis suteiks šio piliakalnio tyrinėjimai.

Nepaprastą įspūdį daro sudėtinio įrengimo Maštaičių—Norkūnų piliakalnis (Šakių rj.). Jį sudaro trys vienas po kito įrengti ant kranto kyšulio papiliai ir piliakalnis. Einant į šį piliakalnį iš pietų aukštumos pusės pirmiausiai patenkama į perkasu atskirtą nuo aukštumos pirmąjį apie 1 ha ploto papilį. Už jo, už perkaso, patenkama į mažesnį, apie 0,5 ha ploto papilį, o už jo, irgi už perkaso, į trečiąjį, apie 0,25 ha ploto papilį. Į rytus nuo trečiojo papilio, už gilaus ir plataus griovio, yra ovalaus plano, 2500 m² ploto piliakalnis. Nusileidžiantieji į daubas ir į Nemuno slėnį piliakalnio šlaitai labai statūs, iki 40 m aukščio. Piliakalnio šiaurinėje papėdėje, Nemuno slėnyje yra keturkampė 50 m ilgio ir 25 m pločio kūdra, kuri kai kurių laikoma uostu.

Maštaičių—Norkūnų piliakalnis kartais laikomas kryžiuočių statyta *Christmemel* pilies vieta. Tačiau, remdamasis vien žvalgomojo tyrinėjimo duomenimis, laikau jį lietuvių pilies vieta. Tą spėliojimą patvirtina ir piliakalnio pavadinimas. Kaip žinoma, dar XIV a. pradžioje, drauge su bajoru Sudargu kariavo prieš kryžiuočius ir bajoras Mastas. Bajoro Masto pilimi ir laikytinas Maštaičių stebėtino įrengimo piliakalnis.

Iš Užnemunės krantinių piliakalnių savo dydžiu (iki 1,5 ha ploto) ypač išsiskiria ir Pajevonių—Kunigiškių piliakalnis. Šio piliakalnio dydis rodo, kad jame buvusi stipri XIV a. pilis. Kaip ši pilis buvo vadinama, kokį vaidmenį vaidino aršioje lietuvių kovoje su kryžiuočiais, kol kas istorija tyli. Reikia pažymėti, kad šalia piliakalnio dr. J. Basanavičius rado Romos Tiberijaus ir Kaligulos monetų, o paskutiniu metu toje vietoje dar aptiktas ir Klaudijaus (41—54 m.) sidabrinis denaras.

Retesni Užnemunėje kalviniai XIII—XIV a. piliakalniai, iš kurių plačiai yra pagarsėjęs didingas Rudaminos piliakalnis (Lazdijų rj.). Rudaminos piliakalnis įrengtas ant aukštos kalvos plačios viršūnės. Viršutinėje kalvos dalyje, 7–8 m aukštyje šlaitai nukasti ir daug statesni, negu žemiau esantieji natūralūs šlaitai. Ovali piliakalnio aikštelė apie 0,5 ha ploto, iš visų pusių buvo apsaugota dabar daugelyje vietų jau deformuotu pylimu. Piliakalnio aikštelėje pastebimas storas kultūrinis sluoksnis, kuriame rasta žiestos, banguotomis

linijomis "šukomis" papuoštos XIII—XIV a. keramikos. Kovų su kryžiuočiais laikotarpiui skirtinas ir Vaiguviškių—Plokščių piliakalnis (Šakių rj.). Tai natūrali, plokščia, didesnio nei 6000 m² ploto viršūne, stačiais, iki 25 m aukščio šlaitais kalva, kurią iš visų pusių supa daubos. Šio piliakalnio dirvonuojančiame paviršiuje rasti skaldyti ir aptrupėję nuo degimo akmenys bei pats pavadinimas rodo, kad ir ši apsaugota vien tik natūraliomis kliūtimis kalva buvo naudojama gynimuisi.

Paraku šaunamojo ginklo paplitimas XIV a. pakeitė pilių statymą. Senosios medinės pilys nustojo reikšmės. Pradėta statyti stiprias, apsaugotas galingais fortifikaciniais įrengimais, pylimais ir grioviais, o rengiant ant kalvų, tai ir stačiais šlaitais, mūrinės pilis. XIV a. pirmoje pusėje tokios mūrinės pilys statytos Kaune, Vilniuje, Gardine ir kitose Lietuvos vietose. Tam laikotarpiui skirtinas ir Liškiavos Pilies kalnas su mūrinio bokšto liekanomis. Ilgą laiką Liškiavos Pilies kalno praeitis buvo apgaubta paslaptimi. Kai kurių istorikų (T. Narbuto, J. Totoraičio) Liškiava laikoma Mindaugo sostine ir vadinama Nauja (vokiečių kronikose — *Neuenpillen*) Naugarduko pilimi. Atrodo, kad Liškiavos mūrinė pilis, sprendžiant iš "pirštuoto" plytų paviršiaus, pradėta statyti XIV a. pabaigoje, bet pasikeitus po Žalgirio kautynių politinėms sąlygoms, josios statyba buvo nutraukta.

Prie ankstyvųjų X—XIII a. piliakalnių sodybvietsės aptinkamos dažniau. Kartais kultūrinio sluoksnio jose jau nepastebima, bet randama žiestos, lygiu paviršiumi ir linijiniu ornamentu puoštos keramikos.

Rečiau aptinkamos sodybvietsės prie XIII—XV a. Užnemunės piliakalnių. Geriau yra žinoma sodybvietsė prie Pyplių piliakalnio (Kauno rj.), kurioje surinkta tipinga XIII—XV a. keramika.

Tipingi žiestosios keramikos papuošimai yra lygios ar banguotos linijos, kurios techniškai padaromos labai lengvai, brėžiant neišdžiūvusį žiedžiamą puodą paprastu pagaliuku. Iš pradžių tos linijos buvo siauros ir atskiros, o vėliau jos daromos platesnės arba brėžiamos tam tikromis "šukomis" po kelias iš karto. Kartais vien iš tiesių ir banguotų linijų sudarytos gražios ornamento kompozicijos. XIV a. paplinta puodų puošimas trikampiais, keturkampiais įspaudais, kuriais buvo padengiamas visas indo paviršius, o iškilusios briaunos puošiamos įvairios formos įkirtimais, duobutėmis.

Pagaliau reikia pažymėti, kad žiestosios keramikos laikotarpyje pasirodo ir žiesta, gludintu paviršiumi, juodos spalvos keramika. Gludinto paviršiaus keramika laikoma imitacija metalinių indų. Josios gamyba reikalavo gero išdegimo krosnyje su mažu oro traukimu.

Taigi ne tik ankstyvojo feodalinio laikotarpio piliakalnių rengimo konstrukcija, bet ir keramika leidžia tiksliau pažinti jų rengimo laikotarpį bei paskirtį.

Užnemunėje visai neaptikta vėlesniojo feodalinio laikotarpio — XV—XVII a. piliakalnių (išskyrus galbūt paminėtą anksčiau Eglaukos—Šiurpilių piliakalnį, esantį Lenkijos teritorijoje). Buvusios čia lietuvių pilys, kaip žinoma, kryžiuočių sunaikintos XIV a. pradžioje, kraštas buvo nusiaubtas. "Ir taip Sūduvos žemė liko apleista iki šiai dienai" rašo apie ją kryžiuočiai²³. Platesnė krašto kolonizacija čia prasidėjo tik XVI—XVII a.

Baigiant Užnemunės piliakalnių istorinės raidos apžvalgą, reikėtų pažymėti žemiau aprašomus fortifikacinius XVII—XVIII a. sustiprinimus, kuriuos liaudis vadina: piliakalniais — Dirmiškių (Alytaus rj.), okopais — Vainežerių (Lazdijų rj.) ir Stulgių (Šakių rj.), Šančiais — Šilėnų (Kauno rj.).

Šie vėlesniojo feodalinio laikotarpio gynybiniai įrengimai — tos pačios paskirties, kaip ir piliakalniai ir yra įdomūs praeities paminklai, bet jų įrengimo laikotarpis gali būti tiksliau nustatytas tik iš platesnių jų tyrinėjimų.

23 Scriptores Rerum Prussicarum. T. I. P. 141; Dr. J. Totoraitis. Sūduvos Suvalkijos istorija. T. I. P 1.

Alytaus rajonas

1. Aniškio piliakalnis

Alytaus rj., Luksnėnų apyl.
(54°24'20" — 23°53'5" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra per 0,5 km į rytus nuo Gudelių bei Aniškio ežero ir tokiu pat atstumu į pietus nuo buvusio Aniškio dvaro, miško kvartale Nr. 17.

Tai apaugusi lapuočiais medžiais kalva, kurią nuo aukštumų iš pietų pusės atskiria platus įdubimas, o iš kitų pusių supa gili, stačiais šlaitais dauba, kuria į ežerą įteka mažas upelis.

Kalva 9 m aukščio iš pietų ir 23 m aukščio iš daubos pusės. Pailga ovalo formos viršūnė 25 m ilgio ir 10 m pločio.

Atidesnis žvalgymas rodo, kad Aniškio piliakalnis yra tik dalis (apsauginis pylimas) buvusio piliakalnio. Buvusi už pylimo aikštelė išplauta upelio ir nugriuvusi. Skiriantis pylimą iš pietų pusės įlinkimas likęs nuo buvusio perkaso.

Apgriuvusiam šiauriniame šlaite J. Radziukynas rado šukių ir anglių. Pylimo viršūnėje aptikta molėta žemė ir smulkių anglių.

Piliakalnio 55 cm ilgio, 33 cm pločio ir 9 cm gylio įdubime rastos trinamosios akmeninės girtos.

Dirbamame lauke, esančiame į pietus nuo perkaso, aptikta sodybvietė, kurioje rasta lipdytos, grublėtos keramikos, geležies gargažių gabalų ir žiestos su grioveliais paviršiuje keramikos fragmentų.

Piliakalnis matuotas 1954 VI.

Lit.: J. Radziukynas. P. 21; P. Tarasenska. P. 94; Ataskaita. 1954. P. 20—21 (Rankr.).

Radiniai: VIEM.

2. Bambininkų (Ažuolų Rago) piliakalnis

Alytaus rj., Verebiejų apyl.
(54°25'45" — 23°26'20" nuo Grinvičo)

Vadinamas dar Dambavaragio, arba Ažuolų Rago, piliakalniu, yra kairiajame Bambenos krante, prie kryžkelių Žuvintai—Rudžiai ir Bambininkai—Simnas.

Piliakalniui įrengti panaudota esanti ant aukštumos krašto 3 m aukščio kalva, kurią iš rytų ir šiaurės pusių supa Bambenos dauba, o iš vakarų ir pietų siekia dirbami laukai.

Ovali kalvos viršūnė 40 m ilgio ir 50 m pločio, užima apie 1400 m² plotą. Pietų ir vakarų viršūnės kraštais tęsiasi 45 m ilgio, 5 m aukščio, su kiek aukštesniu vakariniu galu, 5 m pločio viršūnėje pylimas. Jis užima didesnę kalvos viršūnės dalį, palinkusi šiaurės kryptimi aikštelė yra tik apie 600 m² ploto. Pylimas ir aikštelė iškasinėti apkasais ir duobėmis. Prieš pylimą iš pietų yra nežymus įlinkimas, likęs, matyt, nuo toje vietoje buvusio perkaso.

Statūs piliakalnio šlaitai nuo Bambenos upės yra apie 10 m aukščio, vietomis krinta iki 50° kampu.

Piliakalnio aikštelėje ryškiai pastebimas juodos spalvos kultūrinis sluoksnis, kuris prie pylimo yra apie 70 cm, o prie upės kranto — apie 30 cm gylio. Aikštelėje rasta lipdytos, su horizontaliai gnaibyta briauna ir žiestos, tankiu banguotu ornamentu keramikos šukių. Ariamame lauke, į pietus nuo piliakalnio rasta lipdytos, grublėtos ir nežymiai brūkšniuotos keramikos, kuri rodo buvus čia sodybvietę.

Piliakalnis matuotas 1951 VI.

Lit.: *J. Radziukynas*. P 8; *P. Tarasenska*. P. 116; *A Kamiński*. P. 210; Ataskaita. 1954. (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 3645. 1954 m.

Radiniai: VIEM.

3. Dirmiškųjų piliakalnis

Alytaus rj., Miroslavo apyl.
(54°17'15" — 23°57'20" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra per 100 m į dešinę nuo kelio iš Seiliūnų kaimo į Dirmiškųjų miško kv. nr. 79. Tai atskira kalva, kurią iš pietų pusės supa pelkės, iš kitų pusių — kalvotas miško plotas.

Piliakalnis apskrito dubens formos, nes esantį jo viduryje įdubimą aplinkui supa pylimai. Iš šiaurės pusės pylimas 8 m aukščio, pietų kryptimi kaskart žemėja, pietų pusėje yra 6 m aukščio. Pylimo viršūnė 6-10 m pločio.

Piliakalnio įdubimas 4 m gylio, 30 m skersmens, užima didesnę nei 500 m² plotą. Įdubimo dugnas tik 15 m skersmens. Kultūrinio sluoksnio nepastebėta. Visas piliakalnis apaugęs spygliuotais medžiais.

J. Radziukynas pagal savotišką formą piliakalnį laiko apeiginiu.

Piliakalnis visai panašus į Pakalniškių piliakalnį (Kauno rj.) ir Vainežerio "okopką" (Lazdijų rj.), tik žymiai už pastarąjį mažesnis. Piliakalnis laikytinas vėlesniųjų XVI—XVII amžių fortifikaciniu įrenginiu.

Matuotas 1954 VI.

Lit.: A. Połujański. P. 253; J. Radziukynas. P. 24; P. Tarasenska. P. 126; A. Kamiński. P. 212; Ataskaita. 1954. (Rankr.).

4. Giluičių piliakalnis

Alytaus rj., Simno apyl.
(54°22'45" — 23°36'15" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra per 4 km į vakarus nuo Simno, prie buvusio Giluičių ir Kavalčiukų kaimų laukų ribos, per 300 m į dešinę nuo vieškelio Kavalčiukai—plentas ir tokiu pat atstumu į dešinę nuo plento Kavalčiukai—Simnas. Piliakalniui įrengti panaudota apie 4 m aukščio kalva, esanti aukštumos kyšulyje prie daubos, kuria teka mažas upeliukas. Pietų, rytų ir šiaurės šlaitai nusileidžia į platančią upelio daubą, o iš vakarų piliakalnį siekia dirbamas laukas.

Ovali piliakalnio aikštelė apie 25 m ilgio, 20 m pločio, plotas apie 400 m². Apie pusę aikštelės ploto užima įrengtas vakarinėje aikštelės dalyje, prie pamato 25 m ilgio, 4 m aukščio, viršūnėje 3 m pločio, lanko pavidalo pylimas. Laisvas aikštelės plotas tik apie 200 m². Reikia manyti, kad žymi aikštelės dalis upelio nuplauta. Tai rodo labai statūs piliakalnio šlaitai iš pietų ir rytų pusių, kur jie krinta 60-70° kampu.

Piliakalnis iš daubų pusės apie 12 m aukščio.

Dirbamame lauke į šiaurę nuo piliakalnio rasta lipdytos, grublėtos ir neryškiai brūkšniuotos keramikos.

Piliakalnis matuotas 1942 VIII.

Lit.: *J. Radziukynas*. P. 8; *P. Tarasenska*. P. 133; *A. Kamiński*. P. 214; Ataskaita. 1954. P. 26—27 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 3759. 1954 m.

Radiniai: VIEM.

Prierašas. 1983 m. Alytaus kraštotyros muziejus tyrinėjo gyvenvietę į rytus nuo piliakalnio. Rasta I tūkstantmečio po Kr. radinių.

Lit.: *E. Svetikas*. Giluičių gyvenvietės tyrinėjimai // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1982 ir 1983 metais. V. 1984. P. 34—35.

5. Kaukų (Obelytės II) piliakalniai

Alytaus rj., Parėčėnų apyl.
(54°21'10" — 23°47' nuo Grinvičo)

Kaukų du piliakalniai dažnai yra vadinami Obelytės II (Pranevičių) piliakalniais.

Pirmasis piliakalnis yra kairiajame Peršėkės krante, ant iškilusios aukštumos krašto. Iš rytų, šiaurės ir vakarų jį supa Peršėkės slėnis, o iš pietų — dirbami laukai. Iš pietų pusės dar žymus įlinkimas, kuris likęs nuo buvusio čia perkaso. Už perkaso kyla 4 m aukščio kalva, kurios pietiniame krašte yra 6 m aukščio pylimas. Žemėjantieji 1 m aukščio pylimo galai apjuosia visą piliakalnio aikštelę. Tik rytų pusėje yra apie 3 m pločio protarpis. Kalvos viršūnė 50 m ilgio, 30 m pločio, užima apie 1000 m² plotą. Visą pietinės viršūnės pusę užima pylimas, todėl ir piliakalnio aikštelė yra apie 600 m² ploto.

Piliakalnio šlaitai nuo upės pusės 12 m aukščio, labai statūs, krinta 50-60° kampu.

Aikštelėje ir pylime pastebimas iki 50 cm gylio kultūrinis sluoksnis.

Į pietus nuo piliakalnio, dideliame ariamo lauko plote yra padengta juodu kultūriniu sluoksniu sodybvietė. Piliakalnyje ir sodybvietėje rasta lipdytos, grublėtos ir neryškiai brūkšniuotos keramikos.

Antrasis piliakalnis yra per 80 m į vakarus nuo pirmojo, ant dešiniojo Peršėkės kranto. Čia piliakalniu vadinama apie 5 m aukščio kalva. Ovali jos viršūnė 35 m ilgio, apie 15 m pločio, užima apie 300 m² plotą. Kalvos paviršius iškasinėtas bulviarūšiais, nukastas ir pietinis kalvos galas. Duobėse aptinkama deginto molio. J. Radziukynas pastebi, kad tame piliakalnyje 3 m gylyje rasta storų audeklinių maišų. Per 35-40 m į šiaurę nuo piliakalnio iš rytų į vakarus tęsiasi 70 m ilgio, 1,5 m aukščio, prie pamato 12-15 m pločio pakilimas, kurio vakarinis galas pasuka pietų kryptimi ir pasiekia esančią vienkiemio kieme kūdrą. Šis pakilimas sudaro rengto pylimo įspūdį.

Lit.: J. Radziukynas. P. 14—16; P. Tarasėnka. P. 194; A. Kamiński. P. 234; Ataskaita. 1954. P. 21—23 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 3635. 1954 m.

Radiniai: VIEM.

Prierašas. 1967 — 1969 m. šiuos piliakalnius tyrinėjo Vilniaus universiteto Lietuvos istorijos katedra. Obelytėje rasta medžiaga datuojama I—VI a., o Kaukuose — V—XIII a.

Lit.: P. Kulikauskas. Obelytės (Alytaus rj.) piliakalnis ir jo tyrinėjimo duomenys // Istorija. V. 1976. T. 16. Sąs. 2. P. 104—114; P. Kulikauskas. Užnemunės piliakalniai. V. 1982.

6. Margaravo (Kederiškių) piliakalnis

Alytaus rj., Dubėnų apyl.
(54°59'50" — 24°30' nuo Grinvičo)

Piliakalnis, vadinamas Raudonkalniu, yra ant dešiniojo Dubenėlės upelio daubos kranto aukštumos krašto, per 0,5 km nuo jos įtakos į Nemuną.

Nors J. Radziukynas laiko Raudonkalniu vadinamą kalvą piliakalniu, bet iš tikro tai tik buvusio piliakalnio apsauginis pylimas, supiltas jo apsaugai nuo aukštumos laukų, nuo kurių piliakalnis buvo apsaugotas dar ir ryškiai pastebimu plačiu, dabar jau užslinkusiu 1 m gylio perkasu.

Pylimas apie 40 m ilgio ir 5 m aukščio. Jo šiauriniai šlaitai nusileidžia stačiai į daubą, o prie pietinio šlaito dar gerai pastebimas apie 3 m pločio įvažiavimas. Pylimo viršūnėje iškastoje duobėje matomas raudonos spalvos degintas molis, dėl to jis ir pavadintas Raudonkalniu.

Nugriuvusios aikštelės šlaitas labai status, apie 20 m aukščio.

Visas piliakalnis apaugęs krūmais ir medžiais. Dirbamame lauke į rytus nuo piliakalnio rasti keli lipdytos ir žiestos keramikos fragmentai.

Piliakalnis matuotas 1953 VI.

Lit.: J. Radziukynas. P. 18; P. Tarasenska. P. 179; Vadovas. P. 149; Ataskaita. 1953. P. 36—37 (Rankr.).

Radiniai: VIEM.

7. Obelytės III (Obelijos) piliakalnis

Alytaus rj., Miroslavo apyl.
(54°17'25" — 23°50' nuo Grinvičo)

J. Radziukynas šį piliakalnį vadino Obelijos piliakalniu. Jis yra per 1,5 km į vakarus nuo einančio į Miroslavo—Alytaus plentą vieškelio, rytiniame Obelijos ežero krante, pietiniame miško pakraštyje.

Piliakalnis įrengtas šiauriniame siauros, iškilusios iki 4-5 m aukščio ir tebesitęsiančios išilgai ežero kalvos gale. Iš rytų pusės šią kalvą supa pelkėta pieva su upeliu.

Ovali piliakalnio aikštelė apie 45 m ilgio, 20 m pločio, užima apie 600 m² plotą. Aikštelės pietiniame gale yra apie 3 m, šiauriniame — apie 2 m aukščio pylimas. Pylimo šlaitai išgrįsti akmenimis. Aikštelėje iškasta 5 m skersmens, 2 m gylio duobė, kurioje pastebimas iki 0,4-0,5 m storio kultūrinis sluoksnis.

Piliakalnio šlaitai iš vakarų ir rytų pusių statūs, krinta 40-50° kampu. Iš ežero pusės šlaitai iki 17 m, iš rytų — 10 m aukščio.

Piliakalnis apaugęs lapuočiais medžiais.

Matuotas 1938 VII.

Lit.: J. Radziukynas. P. 22; P. Tarasenska. P. 194; A. Kamiński. P. 234; Ataskaita. 1954. P. 1—7. (Rankr.).

8. Radžiūnų piliakalnis

Alytaus rj., Luksnėnų apyl.
(54°22'40" — 24°0'25" nuo Grinvičo)

Piliakalnis, vadinamas "Pilaite", yra Vidgino miško kv. 39, ant kairiojo Nemuno kranto aukštumos kyšulio. Iš vakarų jį supa gili dauba su joje tekančiu mažu Kirmijos upeliu, iš pietų ir rytų teka Nemunas, iš šiaurės jungiasi su Nemuno kranto aukštuma.

Iš šiaurės nuo aukštumos pusės piliakalnis atskirtas 20 m pločio ir apie 6 m gylio perkasu, kuris rytinėje dalyje tik apie 3 m gylio. Toje vietoje, matyt, buvo įvažiavimas, nes ji apsaugota ir aukštesniu pylimu.

Už perkaso, visu šiauriniu, o iš dalies ir vakariniu pakraščiu eina 40 m ilgio pylimas. Šiauriniame gale jis yra 6 m aukščio, o į vakarus ir vakariniame pakraštyje kaskart eina žemyn. Keturkampė su apvaliais kampais aikštelė apie 50 m ilgio, 40 m pločio, užima apie 1500 m² plotą. Aikštelė su nedideliu palinkimu pietvakarių kryptimi. Joje pastebėtas kultūrinis sluoksnis, kuris rytų pusėje prie pylimo yra 40-60 cm gylio.

Piliakalnio šlaitai iš daubos ir Nemuno pusių labai statūs, krinta iki 70° kampu, yra 38 m aukščio. Nuolaidesnis p. v. šlaitas, kurį sudaro kaskart siaurėjantis kyšulio galas. Rytų pašlaitėje palei Nemuną tęsiasi plati pakopa. Čia apgriuvusiame šlaite irgi pastebėtas kultūrinis sluoksnis. Aptikta anglių, smulkių šukių.

Į šiaurę nuo piliakalnio už griovio kyšulys ne tik plėtėja, bet kildamas sudaro lyg atskirą 10 m aukščio kalvą. Tokia tos kalvos padėtis leidžia manyti, kad joje galėjo būti sodyba-papilys. Tačiau kokių nors aiškesnių duomenų paremti tam spėliojimui neaptikta. Visas piliakalnis apaugęs medžiais.

Matuotas 1954 VI.

Lit.: J. Radziukynas. P. 23; P. Tarasenska. P. 221; A. Kamiński. P. 244; Ataskaita. 1954. P. 4—6 (Rankr.).

9. Rumbonių (Mikutiškių) piliakalnis

Alytaus rj., Dubėnų apyl.
(54°28'20" — 24°3'5" nuo Grinvičo)

Rumbonių—Mikutiškių piliakalnis, vadinamas Pilupiu, yra ant kairiojo Nemuno kranto, per 1 km į kairę nuo Panemuninkų—Alytaus kelio.

Piliakalnis įrengtas ant iškilusio aukštumos kyšulio galo, kurį iš vakarų ir šiaurės supa gili dauba su Pilupio upeliu, iš rytų — Nemuno slėnis ir tik iš p. v. prie jo prieina dirbami laukai.

Iš lauko pusės prie piliakalnio yra įlinkimas, kuriame, matyt, buvo perkasas. Už įlinkimo kyla 8 m aukščio pylimas, kurio žemėjantis rytų krašte galas pasiekia net šiaurinį aikštelės kraštą.

Ovali piliakalnio aikštelė daugiau nei 30 m ilgio, 25 m pločio, užima apie 600 m² plotą. Aikštelėje pastebimas juodos spalvos kultūrinis sluoksnis.

Piliakalnio šlaitai, ypač iš daubos ir Nemuno pusės, labai statūs, krinta iki 60-70° kampu, siekia iki 30 m aukščio.

Pasakojama, kad piliakalnį kepurėmis supylę kareiviai ant savo žuvusio draugo kapo, kiti gi sako, kad jame yra nugrimzdusi bažnyčia. Piliakalnyje buvusi skylė, į kuriąestas akmuo ilgai krisdavęs.

Nemuno slėnyje, ariamame lauke piliakalnio papėdėse ryškiai pastebimos tamsesnės spalvos aikštelės, randama titnaginės skaldos, lipdytos, grublėtos ir brūkšniuotos bei žiestos keramikos.

Lit.: Z. Gloger; J. Radziukynas. P. 17; P. Tarasenska. P. 277; A. Kamiński. P. 245.

Fot.: IIA. Negat. Nr. 2284. 1953 m.

Prierašas. 1969 m. gyvenvietė šalia piliakalnio tyrinėta, rasta I tūkstantmečio po Kr. radinių (duomenys neskelbti).

10. Žilvios piliakalnis

Alytaus rj., Miroslavo apyl.
(54°17'50" — 23°57'20" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra prie buvusių Žilvios, Tolkūnų, Pupasodžio kaimų laukų ribų, todėl dažnai dar vadinamas pastarųjų dviejų kaimų vardais.

Piliakalnis įrengtas ant iškilusios apie 6 m aukštumos kalvos krašto, kurią iš pietų supa dauba, iš rytų, šiaurės ir vakarų aukštumos — dirbami laukai. Iš aukštumos pusės prie piliakalnio yra įlinkimas, matyt, likęs nuo buvusio perkaso. Už įlinkimo, vakariniame piliakalnio aikštelės gale kyla 4 m aukščio pylimas. Šiaurine piliakalnio pašlaite prakastas keliukas į aikštelę. Pylimas sudarytas iš plūkto molio, iš vidinės pusės labai apardytas.

Ovali piliakalnio aikštelė 40 m ilgio, 25 m pločio, užima apie 800 m² plotą. Aikštelė viduryje įdubusi ir iškilę iki to paties aukščio kraštai sudaro pylimą, kuris rytiniame gale yra apie 2 m aukščio. Aikštelė ilgą laiką buvo ariama. Iškastoje duobėje iki 80 cm gylio pastebimas juodos spalvos kultūrinis sluoksnis.

Piliakalnio šlaitai per 6-8 m aukščio viršutinėje dalyje labai statūs ir aikščiai yra nulyginti žmogaus ranka. Kelis metrus žemiau jie nors natūralūs, bet dar gana statūs ir tik pasiekę dirbamą lauką yra nuolaidūs. Iš viso šlaitai apie 20 m aukščio.

Dirbamame lauke į rytus nuo piliakalnio pastebėta sodybvietė. Čia žemė tamsesnės spalvos, o paviršiuje rasta lipdytos, grublėtos ir gnaibytu paviršiumi, taip pat žiestos keramikos su tiesių linijų ornamentu. Piliakalnis matuotas 1954 VI.

Lit.: A. Polujański. P. 253; J. Radziukynas. P. 24; P. Tarasenska. P. 247; Pr. Rinkevičius; A. Kamiński. P. 251; Ataskaita. 1954. P. 8—10 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 3774. 1954 m.

Radiniai: VIEM.

Kauno rajonas

11. Altoniškių piliakalnis

Kauno rj., Zapyškio apyl.
(55°12'45" — 23°36'5" nuo Grinvičo)

Piliakalnis, vadinamas deivės Altonos kalnu, yra kairiajame Nemuno krante, įrengtas ant aukštumos kyšulio krašto. Iš vakarų pusės supa gili dauba, kurią teka Ovos upelis, iš šiaurės ir rytų — Nemuno slėnis, o iš pietų — aukštumos laukai. Šiaurine ir iš dalies vakarine pašlaitėmis eina Zapyškio—Kriūkų vieškelis, rytiniu šlaitu — kelias iš Altoniškių kaimo į vieškelį. Iš lauko (pietų) pusės piliakalnis atskirtas apie 30 m ilgio ir daugiau nei 3,5 m aukščio pylimu, prieš kurį yra negilus įlinkimas, o jame tikriausiai dar buvęs perkasas. Šiaurinis pylimo šlaitas nuartas ir be ryškesnio profilio, šiaurės kryptimi nuolaidžiai pereina į aikštelę.

Ovali, ariant deformuota piliakalnio aikštelė yra 40 m ilgio, 30 m pločio, užima apie 1000 m² plotą. Nors aikštelės kraštai sugadinti ariant ir be ryškesnio profilio pereina į šlaitus, tačiau viršutinėje šlaitų dalyje, 5-6 m aukštyje dar žymu, kad jie buvo išlyginti, nedaug statesni negu kitas ariamas nuolaidus kyšulio plotas.

Piliakalnio šlaitai labai statūs, krinta 60-70° kampu. Apačioje prie Ovos šlaitas apgriuvęs. Nuo Nemuno slėnio pusės piliakalnis apie 45 m aukščio. Kultūrinio sluoksnio dirvonuojančioje aikštelėje ir šlaituose nepastebėta.

Piliakalnis skirtinas XIII—XIV a.

Matuotas 1955 VIII 6.

Lit.: A. Połujański. P. 403; P. Tarasenska. P. 92; Autoriaus archyvas.

Fot.: IIA. Negat. Nr.10231. 1960 m.

12. Guogų—Piliuonos piliakalnis

Kauno rj., Taurakiemio apyl.

Guogų piliakalnis yra kairiajame Nemuno krante. Tai 8 m aukščio kalva, kurią nuo aukštumos iš vakarų ir šiaurės atskiria daugiau nei 30 m platumo įlinkimas. Už šio įlinkimo aukštuma dar kyla 25 m. Pietinis, nusileidžiantis prie Nemuno šlaitas nuslinkęs. Rytinis šlaitas apie 15 m aukščio, nusileidžia į ariamąjį lauką. Ovali piliakalnio aikštelė yra 22 m ilgio, 15 m pločio, užima apie 250 m² plotą. Aikštelė nelygi, su nuolaidumu rytų kryptimi. Vakariniame gale yra 2 m aukščio pylimas, kuris užima apie trečdalį aikštelės ploto. Piliakalnio šlaitai vakarų pusėje iki 6 m, o kitur iki 9 m aukščio, viršutinėje dalyje labai statūs, kranta iki 45-60° kampu, aiškiai žmogaus nulyginti. Piliakalnio paviršiuje dirva smėlinga, su kultūrinio sluoksnio pėdsakais, bet apgriuvusiame pietiniame šlaite kultūrinio sluoksnio nematyti.

Ariamoje dirvoje į rytus nuo piliakalnio, iki einančio į Piliuonos kaimą keliuko yra sodybvietė. Ji ypač ryškiai pastebima 2 ha plote palei Nemuną. Čia visas laukas padengtas juodos spalvos kultūriniu sluoksniu, kuris, kaip matyti apgriuvusiame pietiniame krašte, siekia 0,8-1,2 m gylio. Apatinėje dalyje vietomis matomi 0,2-0,4 m skersmens akmenų lizdai.

Čia buvo surinkta daug šukių, akmeninių trintuvų ir sutrūkusių akmenų, rastas ir titnaginis skaldytinis nukleusas.

Sodybvietės lauke ir apgriuvusiame Nemuno šlaite surinkta molinių indų šukių. Didesnė jų dalis — žiesta keramika. Puodai žiesti iš gerai parengto, tamsiai raudonos spalvos molio, palyginti su plonomis, 4-5 mm storumo sienelėmis, ryškiai profiliuoti, kaklelių kraštai išlenkti į lauko pusę, dugnų kraštai lygūs. Dugnai nestori. Ornamentuotų šukių visai nerasta. Ši keramika skirtina XII—XV a. Rasta lipdytų puodų šukių su grublėtu paviršiumi.

Mokslų akademijos Istorijos institutui tyrinėjant 1956 m. nustatyta, kad piliakalnio pylimas supiltas per keletą kartų, sodybvietės kultūrinis sluoksnis iki 90 cm gylio. Aptikta sumestų skaldytų akmenų, akmenimis apstatytų židinių, šukių lizdų. Iš rastų dirbinių pažymėtini: geležinio peiliuko dalis, dvigubo kūgio pavidalo verpstukai. Radiniai skirtini I-ojo tūkstantmečio viduriui ir vėlesniems laikams.

Piliakalnis matuotas 1953 VI 5.

Lit.: 20 kelionių po Kauno apskritį; Ataskaita. 1953. P. 17—19 (Rankr.); 1956 m. tyrinėjimų ataskaita (Rankr.).

Radiniai: VIEM.

Prierašas. 1955, 1956, 1989 m. Lietuvos istorijos institutas tyrinėjo piliakalnį ir į šiaurės vakarus bei šiaurės rytus nuo jo buvusią gyvenvietę. Radiniai I—XIII a.

Lit: D. Navickaitė. Guogų—Piliuonos piliakalnis // Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. A serija. 1959. T. 1. P. 89—100; G. Zabiela. Guogų (Piliuonos) piliakalnio liekanų tyrinėjimai 1989 m. // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1988 ir 1989 metais. V. 1990. P. 32—33.

13. Jadagonių piliakalnis

Kauno rj., Altoniškių apyl.
(54°59'50" — 23°35' nuo Grinvičo)

Jadagonių piliakalnis, vadinamas Raguvos kalnu, įrengtas ant kairiojo Nemuno kranto aukštumos kyšulio, prie Zapyškio—Vilkijos vieškelio. Iš šiaurės rytų jį supa Nemuno slėnis, o iš vakarų — upelio Upio dauba. Iš pietų pusės dirbamas laukas.

Piliakalniui įrengti panaudotas šiaurinis kyšulio galas, kuris nuo kitos kyšulio dalies atskirtas 4 m aukščio pylimu. Prie pylimo dar žymus įlinkimas, likęs nuo čia buvusio perkaso. Už pylimo yra ovali, 40 m ilgio ir 15 m pločio, apie 500 m² ploto aikštelė, šiauriniame jos gale — apie 0,5 m aukščio pakilimas, matyt, buvusio pylimo liekana.

Piliakalnio šlaitai iš Nemuno ir daubos pusės labai statūs, vietomis apgriuvę, iki 30 m aukščio ir krinta iki 60° kampu.

Visas piliakalnis apaugęs mišku.

Jadagonių piliakalnis laikytinas ne kartą kryžiuočių minima lietuvių Junigedos pilies vieta, kuri daugelio istorikų tapatinama su Veliuonos piliakalniu.

Matuotas 1943 VIII.

Lit.: J. Basanavičius. P. 37; A. Makarevičius. 1925; P. Tarasenska. P. 144; 20 kelionių po Kauno apskritį. P. 18; A. Kamiński. P. 223; Autoriaus archyvas.

14. Pajiesio piliakalnis ("Napoleono kalnas")

Kaunas

(54°51'45" — 23°55'45" nuo Grinvičo)

Pajiesio piliakalnis, vadinamas "Napoleono kalnu", yra kairiajame Nemuno krante, kiek žemiau nuo Jiesios ir Nemuno santakos, prie Piliakalnio g. (Aukštoji Panemunė). Tai natūrali, Nemuno slėnyje iškilusi 42 m kalva. Apvali piliakalnio viršūnė yra 40 m ilgio, 32 m pločio, užima apie 1000 m² plotą. Piliakalnio aikštelė lygi, šlaitai statūs ir krinta 50-60° kampu, viršutinėje dalyje su nulyginimo žymėmis. Rytinis šlaitas apgriuvęs, nes jo pamatus plauna Nemunas. Napoleono kalnu piliakalnis pavadintas todėl, kad nuo jo Napoleonas 1812 m. stebėjo savo kariuomenės persikėlimą per Nemuną. Piliakalnis skirtinas IX—XII a. Apgriuvusio šlaito papėdėje rastas žalvarinis žiedas pastorintu viduriu ir siaurėjančiais praeinančiais galais, skirtinas IX—XII a. (KDMP. Inv. Nr. 1454).

Piliakalnis matuotas 1938 IX.

Lit.: Dėl mūsų istorinių vietų vardų // "Mūsų Žinynas". Nr. 7; *P. Tarasenska*. P. 199; Autoriaus archyvas.

15. Pakalniškių piliakalnis

Kauno rj., Rokų apyl.
(54°51'35" — 24°1' nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra per 0,5 km į rytus nuo 5-ojo forto, ant kairiojo Nemuno kranto aukštumos krašto. Jam įrengti panaudotas aukštumos kyšulys, kurį iš rytų ir vakarų supa daubos, iš šiaurės — Nemuno slėnis, iš pietų — dirbamas laukas. Iš lauko pusės atkirstas jau užslinkusiu 5 m gylio, 20 m pločio ir apie 40 m ilgio perkasu. Už šio perkaso yra 5 m aukščio, prie pamato 30 m ilgio pylimas. Vakariniam pylimo gale, tarp jo pamato ir daubos šlaite yra 2 m pločio įvažiavimas.

Ovali, su siaurėjančiu šiauriniu galu piliakalnio aikštelė yra 40 m ilgio, 20 m pločio, užima apie 600 m² plotą. Šiaurinis aikštelės galas nuolaidus šiaurės kryptimi. Aikštelės pakraščiais, o vietomis ir viduryje yra užgriuvę 1914—1918 metų karo apkasai. Kultūrinio sluoksnio aikštelėje nepastebėta. Šlaitai šiaurėje apie 27 m aukščio, viršutinėje dalyje su nulyginimo žymėmis. Didesnėje dalyje šlaitai krinta 45-50° kampu.

Tuoju už perkaso, ant aukštumos kranto yra antras piliakalnis — apskrita 5 m aukščio, 25 m skersmens prie pamato, viduryje su 3 m gylio įdubimu kalva. Vakarų ir rytų šonų pylimai iki 1,5 m gilumo, perkasti ir matomas jų įrengimas. Pylimai supilti iš smėlingos žemės, tik viršutinėje dalyje matomas tamsesnis klotas.

Savotiškas antrojo piliakalnio įrengimas rodo jo ypatingą paskirtį. Kadangi kyšulyje įrengtas piliakalnis kiek žemesnis už aukštumoje esantį lauką, o daubos tėra apie 100 m pločio, tai piliakalniui, o ypač priėjimui prie jo apsaugoti ir įrengtas antras dubens pavidalo piliakalnis, panašus į savotišką iš žemės supiltą gynybos bokštą. Abu piliakalniai sudaro vieną kompleksinį fortifikacinį įrengimą, kuris skirtinas X—XVI a.

Ariamame lauke, aukštumoje seniau buvo randama šukių, gargažių ir įvairių geležies daiktų, o piliakalnio pašlaitėje — smulkių lipdytos keramikos su lygiu ir šiurkščiu paviršiumi bei žiestosios keramikos fragmentų. Rasta taip pat šerno iltys, smulkių degintų kaulų fragmentų.

Matuotas 1943 VIII.

Lit.: *P. Tarasenska*. P. 200; *A. Kamiński*. P. 238; Ataskaita 1953. P 1—2 (Rankr.); Autoriaus archyvas.

16. Pyplių piliakalnis

Kauno rj., Noreikiškių apyl.
(54°56'20" — 23°45'15" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra per 1 km į rytus nuo Kačerginės vasarvietės, Pyplių kaimo laukuose, ant kairiojo Nemuno kranto aukštumos krašto.

Piliakalniui įrengti panaudotas aukštumos kyšulys, esantis tarp dviejų daubų, kurios jį supa iš rytų ir vakarų. Šiaurėje teka Nemunas ir tik pietinėje pusėje piliakalnis leidžiasi į lauko lygumas. Iš pietų nuo lauko pusės atskirtas plačiu, jau dabar užslinkusiu, apie 4 m gylio perkasu.

Tuoju už perkaso, aikštelės gale supiltas beveik apskritas 6 m aukščio pylimas, kurio vakarinis šlaitas jungiasi su piliakalnio šlaitu ir leidžiasi į daubą, o rytiniame šlaite tarp jo pamato ir piliakalnio šlaito pradžios yra apie 1,5 m įvažiavimas. Vietomis pylimo velėnai nuslinkus matyti, kad jo paviršių sudaro apdegintas molis.

Lygi ovali piliakalnio aikštelė apie 45 m ilgio ir 30 m pločio, užima apie 1100 m² plotą. Aikštelės pakraščiuose yra užslinkusių 1914–1918 metų karo apkasų. Išvalytuose apkasų kraštuose kultūrinio sluoksnio nepastebėta.

Piliakalnio šlaitai viršutinėje dalyje iki 10 m labai statūs ir su aiškiais nulyginimo pėdsakais. Žemiau šlaitai kad ir statūs, bet yra natūralūs. Iš šiaurės, nuo Nemuno, šlaitas aukštesnis nei 30 m. Į pietus ir rytus nuo piliakalnio esančiuose laukuose pastebėti dviejų laikotarpių gyvenviečių pėdsakai.

Neolito stovykla.

Išpustyto smėlio aikštelėse, vietomis ir smėlingoje dirvoje dažnai randami titnago, skersinių ir trikampių retušuotų strėlių su koteliais, apvalus gremžtukas ir kitų būdingų ankstyvajam neolitui dirbinių.

X–XV a. sodybvietė.

Vietomis tuose pačiuose laukuose pastebimi juodos spalvos ploteliai. Šiuose ploteliuose ir kitose vietose dirvos paviršiuje randama daug žiestos keramikos. Indai išskiai profiliuoti, tamsiai pilkos, geltonos ir raudonos spalvos, vainikai 15–22 cm skersmens. Sienelių paviršius daugiausia lygus, keramika ornamentuota tiesių ir banguotų linijų bei griovelių ornamentu, rečiau įraižomis bei įspaudais.

Piliakalnis skirtinas X–XV a.

Matuotas 1943 VIII.

Lit.: J. Radziukinas. P. 37; P. Tarasienka. P. 214; Vadovas. P. 82; A. Kamiński. P. 241; Autoriaus archyvas.

Fot.: IIA. Negat. Nr. 10233. 1960 m.

Radiniai: KDMP.

Prierašas. 1993 m. Lietuvos istorijos institutas tyrė suardytos gyvenvietės likučius. Rado neolito gyvenvietės ir pirmųjų amžių po Kr. kultūrinį sluoksnį.

Lit.: D. Brazaitis. Pyplių piliakalnio papėdės gyvenvietės tyrinėjimai // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1992 ir 1993 metais. V 1994. P. 5–8.

17. Samylų piliakalnis

Kauno rj., Dubravų apyl.
(54°52'10" — 24°7'15' nuo Grinvičo)

Samylų piliakalnis yra ant kairiojo Nemuno kranto slėnio aukštumos krašto, per 1 km į rytus nuo Samylų—Rumšiškių kelio. Piliakalnį iš rytų supa Nemuno slėnis, iš kitų pusių — aukštumos, nuo kurių jis atskirtas 100 m ar kiek platesne lomele.

Piliakalniui įrengti panaudota atskira, esanti ant aukštumos šlaito, kalva. Ovali piliakalnio aikštelė 15 m ilgio ir 12 m pločio, užima apie 140 m² plotą. Aikštelė nelygi, jos vakarinis galas yra 1 m, šiaurinis 0,5 m aukštesnis. Aikštelės viduryje yra duobė, kur buvo įrengtas bunkeris. Duobės kraštuose pastebimas tamsiai pilkos spalvos, iki 0,5-0,6 m gylio kultūrinis sluoksnis. Juo padengti ir piliakalnio šlaitai.

Šlaitai iš lomos pusės yra 6 m aukščio, krinta gana stačiu 50-60° kampu. Šioje dalyje jie su aiškiais nulyginimo žymėmis, rytų kryptimi leidžiasi į slėnį ir čia yra daugiau nei 20 m aukščio.

Į šiaurę nuo piliakalnio, ariamoje dirvoje pastebimas kultūrinis sluoksnis. Randama rankomis lipdytų ir žiestų indų šukių, akmeninių trintuvų. Šukės su lygiu ir grublėtu paviršiumi.

Piliakalnis matuotas 1952 VIII.

Lit: A. Makarevičius. 1925. Nr. 59; P. Tarasenska. P. 230; A. Kamiński, P 248; Ataskaita. 1953. P. 4—5 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 2255. 1953 m.

Radiniai: KDMP; VIEM.

18. Šilėnų "Šančiai"

Kauno rj., Samylų apyl.
(54°52' — 24°9'45" nuo Grinvičo)

"Šančiais" vadinami XVII—XVIII a. fortifikaciniai įrenginiai, kuriuos sudaro pylimu ir perkasu laužyta linija apsuptas prie kairiojo Nemuno kranto esantis 400 m ilgio, vietomis iki 230 m pločio, užimantis apie 8 ha žemės plotas. "Šančius" perkerta Dvareliškių — Rumšiškių vieškelis.

Perkasas yra 3-5 m gylio ir 10-30 m pločio, vietomis apsemtas vandens, bet didesnė jo dalis yra sausa. Tuoju už perkaso, vidaus pusėje kyla 1,5-3 m aukščio, viršūnėje 1-2 m pločio pylimas. Pasiekęs Nemuną, perkasas ir pylimas baigiasi.

Vietiniai gyventojai pasakoja, kad "Šančiai" supilti prancūzų, o perkaso dugnas išklotas medžio grindiniu.

Matuotas 1953 VI.

Lit.: Ataskaita. 1953. P. 16 (Rankr.); Autoriaus archyvas.

Prierašas. Įrenginiai užtvindyti pastačius Kauno hidroelektrinę.

19. Žiegždrių piliakalnis

Kauno rj., Samylų apyl.
(54°53'25" — 24°5'30" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra per 1 km į vakarus nuo buv. Žiegždrių dvaro, ant kairiojo Nemuno kranto slėnio aukštumos krašto.

Tai iškilusi ant šlaito atskira kalva. Apvali piliakalnio aikštelė 18 m ilgio ir 12 m pločio, plotas apie 160 m². Rytinis aikštelės galas visu metru aukštesnis, o jos vakarinis galas sudaro pakopą. Vakariniam aikštelės gale yra apie 0,7 m gylis dvi duobės, kuriose pastebimas 30-40 cm storio kultūrinis sluoksnis.

Kalva nuo aukštumos iš pietų pusės yra 4 m aukščio. Šioje dalyje šlaitai su aiškiomis nulyginimo žymėmis, statūs. Aukštumos šlaitas, nusileidžiantis vakarų kryptimi, nuolaidesnis, o šiaurinis šlaitas labai status, 21 m aukščio. Piliakalnis buvusio dvaro savininko sugadintas nukasant šlaitus.

Į rytus nuo piliakalnio, lauke rasti lipdytos keramikos fragmentai, kurių vienas buvo su neryškiai grublėtu paviršiumi.

Pietų ir rytų šlaitai apaugę medžiais.
Matuotas 1952 VIII.

Lit.: P. Tarasenska. Piliakalnių žvalgymas. 1952. (Rankr.). KDMP.

Fot.: IIA. Negat. Nr. 2259. 1953 m.

Prierašas. 1956 m. piliakalnio likučius tyrinėjo Vilniaus universiteto Archeologijos ir etnografijos katedra. Rasta I tūkstantmečio po Kr. medžiagos.

Lit.: D. Petrauskaitė. Žiegždrių piliakalnis // Iš lietuvių kultūros istorijos. V. 1959. T. 2. P. 119–124.

Lazdijų rajonas

20. Buniškių piliakalnis

Lazdijų rj., Lazdijų apyl.
(54°14' — 23°27'35" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra lygumoje, tarp dirbamų laukų, per 1 km į dešinę nuo plento Lazdijai—Buniškiai. Piliakalniu vadinama atskira, pailga, natūralios išvaizdos kalva, esanti prie kaimo kelių kryžkelės.

Ovali, su nuolaidžiais kraštais piliakalnio aikštelė 25 m ilgio, 15 m pločio, užima didesnę nei 300 m² plotą. Aikštelėje iškasti apkasai ir duobės, kuriose vietomis pastebimi kultūrinio sluoksnio pėdsakai.

Piliakalnio šlaitai iš vakarų pusės apie 12 m, iš kitų pusių — apie 8 m aukščio. Šlaitai viršutinėje dalyje statūs, krinta 40-50° kampu. Rytų šlaitas vietomis apgriuvęs, nes čia kasamas žvyras. Vakarų ir šiaurės šlaitai apaugę medžiais.

Dirbamame lauke į šiaurę ir šiaurės vakarus nuo piliakalnio rasta lipdytos grublėtos keramikos.

Piliakalnis matuotas 1954 VI.

Lit.: Ataskaita. 1954. P 39—40 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 4230. 1954 m.

Radiniai: VIEM.

21. Buteliūnų piliakalnis

Lazdijų rj., Šlavantų apyl.
(54°10'50" — 23°41'35 nuo Grinvičo)

Piliakalniu vadinama aukšta kalva, esanti Buteliūnų kaime, rytiniame Prapunto ežero krante, nuo kurio jį atskiria vieškelis ir išilgai išsidėstęs kaimas. Pietine pašlaite eina kaimo keliukas. Iš šiaurės ir rytų supa ariami aukštumos laukai.

Pats piliakalnis — tai pakilesnė kalva su statesniais, 5-6 m aukščio šlaitais aukštumoje. Ovali tos kalvos aikštelė 25 m ilgio, 20 m pločio, užima apie 400 m² plotą. Aikštelė ir šlaitai neariami. Dirva molėta, su graužu. Kultūrinio sluoksnio nepastebėta.

Piliakalnio šlaitas iš ežero pusės 20 m aukščio, labai status. Iš kitų pusių šlaitai statesni tik viršutinėje dalyje per 5-6 m, žemiau — žymiai nuolaidesni.

Piliakalnis matuotas 1954 VI.

Lit.: Ataskaita. 1954. P. 18—19 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 3731. 1954 m.

22. Černiauskų—Leipalingio piliakalnis

Lazdijų rj., Leipalingio apyl.
(54°3'35" — 23°51'35" nuo Grinvičo)

Piliakalnis, dažniau vadinamas Leipalingio, yra per 3 km į pietus nuo miestelio ir 0,5 km į dešinę nuo vieškelio į Druskininkus. Tai atskira, apsupta pelke, pailga kalva. Rytų pusėje pelkė apie 50 m platumo, o iš vakarų ir pietų ji labai plati ir tęsiasi iki esančio už 0,5 km ežerėlio.

Ovali, su nuolaidžiais kraštais piliakalnio aikštelė 50 m ilgio, 15 m pločio, užima apie 600 m² plotą. Aikštelėje iškastos kelios nelygios, 1-2 m skersmens duobės. Kultūrinio sluoksnio pėdsakai pastebėti tik duobėje, esančioje šiauriniame piliakalnio gale.

Piliakalnio šlaitai 9 m aukščio, gana nuolaidūs. Pietinė šlaito apačia apgriuvusi. Prie šios pašlaitės esančiame nedideliame laukelyje rasta smulkių keramikos gabaliukų. Šiauriniame gale kasamas graužas ir šlaitas iš dalies jau apgadintas.

Į rytus nuo piliakalnio, pakilame dirbamame lauke pastebimos tamsesnės spalvos žemės aikštelės. Čia rasta lipdytu grublėtu ir lygiu paviršiumi keramikos, geležies gargažių. Be to, rasta molinio tiglio šukė, šukė su įspaustais negiliais grioveliais ir molinis cilindrinis varpstelis. Panašių radinių čia radęs ir J. Radziukynas.

Sprendžiant iš išvaizdos ir radinių piliakalnis skirtinas I-ojo t-mečio I-ajai pusei.

Lit.: Słownik Geograficzny. T. V. P. 126; J. Radziukynas. P. 26; P. Tarasenska. P. 171; Vadovas. P. 158; A. Kamiński. P. 228; Ataskaita. 1954. P. 12—13 (Rankr.).

Radiniai: VIEM.

23. Druskininkėlių (Saltoniškės) piliakalnis

Lazdijų rj., Leipalingio apyl.
(54°4'50" — 23°50'35" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra per 200 m į dešinę nuo plento Leipalingis—Kapčiamiestis, 2 km nuo Leipalingio. Piliakalniu vadinama atskira, natūralios išvaizdos kalva. Vakarų pusėje ji neaukštu ariamu pakilimu jungiasi su toliau pakilusiu lauku, o iš visų pusių supa pelkėta pieva.

Ovali, viduryje iškilusi ir nuolaidžiais kraštais piliakalnio aikštelė apie 22 m ilgio, 18 m pločio, užima didesnę nei 300 m² plotą. Aikštelėje graužo dirva, kultūrinio sluoksnio nepastebėta.

Piliakalnio šlaitai 11 m aukščio, nuolaidūs, krinta 25-30° kampu.

Ariamame lauke, į pietus nuo piliakalnio rasta grublėtos keramikos ir titnaginių skelčių. Piliakalnis matuotas 1954 VI.

Lit.: Ataskaita. 1954. P. 11 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 3794. 1954 m.

Radiniai: VIEM.

24. Eglynų (Prelomčiškės) piliakalnis

Lazdijų rj., Teizų apyl.

(54°18'35" — 23°39'20" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra ant Dusios vakarinio kranto, nuo kurio piliakalnį atskiria ežero pakraščiu einantis vieškelis, prie tekančio vakarų ir šiaurės pašlaitėmis mažo upelio.

Piliakalnis įrengtas ant pakilios aukštumos dalies. Iš pietų, nuo aukštumos dirbamų laukų jį atskiria lauku einantis 40 m ilgio prie pamato, 8 m aukščio ir 3-4 m pločio viršūnėje pylimas. Prieš pylimą dar žymus įlinkimas. Toje vietoje anksčiau buvo perkasas. Iš vidaus, nuo aikštelės pusės, pylimas tik 3 m aukščio.

Apvali, palinkusi šiaurės kryptimi piliakalnio aikštelė apie 40 m skersmens, užima apie 800 m² plotą. Pylimo viršūnėje ir rytiniame aikštelės pakraštyje iškasinėti apkasai, kuriuose iki 65-70 cm gylio pastebimas kultūrinis sluoksnis.

Piliakalnio šlaitai 12 m aukščio, labai statūs, krinta 60-70° kampu.

Į pietus nuo piliakalnio dirbamame lauke aptikti sodybvietės pėdsakai, rasta lipdytos, grublėtos keramikos.

Piliakalnis matuotas 1942 m.

Lit.: J. Radziukynas. P. 6; P. Tarasenska. P 216; A. Kamiński. P 242; Ataskaita. 1954. P. 25 (Rankr.).

Radiniai: VIEM.

25. Elveriškės piliakalnis

Lazdijų rj., Rudaminos apyl.
(54°17'45" — 23°26'30" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra per 2 km į vakarus nuo Rudaminos, kairėje pusėje vieškelio į Aštriją Kirsną. Piliakalnis įrengtas vakariniame kalvos viršūnės krašte. Nors aiškiai matyti, kad jis žmonių rankomis padarytas, bet vietos gyventojai jo piliakalniu nevadina. Seniau augo ant jo eglės, dėl to jis dar vadinamas Eglėkalniu. Šiaurinė kalvos pašlaitė eina anksčiau minėtas vieškelis, o iš kitų pusių jį supa dirbami laukai. Vakarinėje pašlaitėje yra vienkiemis.

Ovali piliakalnio aikštelė 35 m ilgio, 25 m pločio, užima apie 700 m² plotą. Aikštelės pakraščius apjuosia pylimas, kuris vakarų ir rytų dalyje yra 0,5 m, šiaurėje — 1 m, o pietinėje — 1,5 m aukščio. Aikštelėje žemė kiek tamsesnės spalvos, bet kultūrinio sluoksnio nepastebėta. Piliakalnis iš rytų, nuo dirbamo lauko pusės tik 5 m aukščio, o iš pietų ir vakarų jo statūs šlaitai iki 14 m aukščio. Čia šlaitai krinta 40-50° kampu.

Ariamame lauke į rytus ir šiaurę nuo piliakalnio rasta žiestų indų šukių, kai kurios iš jų puoštos linijiniu ornamentu.

Nors žiesta keramika skirtina X-ajam ir vėlesniems amžiams, bet sprendžiant iš įrengimo piliakalnis buvo naudojamas dar I-ojo t-mečio antroje pusėje.

Matuotas 1954 VI.

Lit.: Ataskaita. 1954. P. 37—38 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. 3651. 1954 m.

Radiniai: VIEM.

26. Ežerėlių piliakalnis

Lazdijų rj., Šventežerio apyl.
(54°12'25" — 23°31'5" nuo Grinvičo)

Piliakalnis — natūrali kalva, yra per 2 km į pietus nuo Šventežerio ir 1 km į kairę nuo Ežerėlių—Šventežerio vieškelio. Vakarinėje pašlaitėje yra nedidelė pelkė, o iš kitų pusių jį supa dirbami laukai.

Pailga, viduryje iškilusi ir nuolaidžiais kraštais aikštelė 37 m ilgio, 15 m pločio, užima apie 400 m² plotą.

Piliakalnis 15 m aukščio. Vakarų šlaitas statesnis, kiti nuolaidesni.

Kultūrinio sluoksnio nei piliakalnio aikštelėje, nei artimesnėje aplinkoje nepastebėta. Jokių dirbinių nerasta.

Piliakalnis matuotas 1954 VI.

Lit.: *P. Tarasenska*. P. 128; "Tėvynės balsas". 1923 m.; *A. Kamiński*. P. 212; Ataskaita. 1954. P. 321 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 3740. 1954 m.

27. Giraitės piliakalnis

Lazdijų rj., Teizų apyl.
(54°16'20" — 23°35'50" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra lygumoje, per 0,5 km į šiaurę nuo pradinės mokyklos. Piliakalniu vadinama natūrali, neaukšta, apaugusi pušimis kalva.

Apvali piliakalnio aikštelė yra 25 m skersmens, užima apie 500 m² plotą. Aikštelėje kultūrinio sluoksnio nepastebėta. Žemė lengva, smėlėta.

Piliakalnio šlaitai statūs, 4-5 m aukščio.

Matuotas 1954 VI.

Lit.: *J. Radziukynas*. P. 7; *P. Tarasenska*. P. 134; *A. Kamiński*. P. 214; *Pr. Rinkevičius*; *Ataskaita*. 1954. P. 33—34 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 3744.1954 m.

28. Krikštonių piliakalnis

Lazdijų rj., Noragėlių apyl.
(54°13'40" — 24°6'15" nuo Grinvičo)

Piliakalnis, kartais vadinamas Gudonių piliakalniu, yra per 2 km į šiaurę nuo Krikštonių kaimo, kairiojo Nemuno kranto slėnio šlaito pakraštyje.

Piliakalniui įrengti panaudotas aukštumos kyšulys, kurį iš vakarų supa dirbamas laukas, iš šiaurės ir pietų — gilios daubos, o iš rytų — Nemuno slėnis. Šiaurinėje dauboje ir į Nemuno slėnį eina kaimo keliukas.

Kiek palinkusi į rytus piliakalnio aikštelė 25 m ilgio, 20 m pločio, užima apie 400 m² plotą. Vakariniam jos gale yra 6 m aukščio pylimas, kurio ilgis prie pamato 25 m. Prieš pylimą pastebimas įlinkimas, likęs nuo užslinkusio perkaso. Kultūrinio sluoksnio aikštelėje nepastebėta.

Nusileidžiantys į daubą ir slėnį 18 m aukščio šlaitai labai statūs, krinta 50-60° kampu. Pylimo vakarinis ir pietinis šlaitai apdėti akmenimis.

Dirbamame lauke į vakarus nuo piliakalnio pastebimos tamsesnės žemės aikštelės, randama jose grublėtosios keramikos.

Piliakalnis apaugęs medžiais.

Matuotas 1954 VI.

Lit.: Z. Gloger. P. 284; J. Radziukynas. P. 25; P. Tarasenska. P. 161; A. Kamiński. P. 226; Ataskaita. 1954. P. 30—31 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 13080. 1958 m.

Radiniai: VIEM.

29. Mikyčių piliakalnis

Lazdijų rj., Šventežerio apyl.
(54°11'30" — 23°38'10" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra natūralios kalvos išvaizdos, tarp dirbamų laukų, per 0,5 km į vakarus nuo Mikyčių kaimo, prie kelio į Lazdijus.

Piliakalniu vadinama aukštame terene iškilusi kalva, kuri vokiškame 1:100000 mastelio žemėlapis lape Nr. 25 pažymėta skaitmenimi "147".

Apvali, viduryje kiek iškilusi ir nuolaidžiais kraštais aikštelė apie 30 m skersmens, užima apie 700 m² plotą.

Žemė — molis ir graužas.

Šlaitai gana nuolaidūs, apie 12 m aukščio. Šiaurės ir vakarų šlaituose yra keli akmenys. Kultūrinio sluoksnio nepastebėta, nerasta ir dirbinių.

Lit.: Pr. Rinkevičius; Ataskaita. 1954. P. 32—33 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 3741. 1954 m.

30. Palazdijų piliakalnis

Lazdijų rj., Lazdijų apyl.
(54°12'25" — 23°31'5" nuo Grinvičo)

Piliakalnis, vadinamas dar ir artimesnių Dievuliškių ir Katkiškės kaimų pavadinimais, yra per 3 km nuo Lazdijų ir 0,5 km nuo plento į kairę, Palazdijos ežero š. r. krante.

Piliakalnis įrengtas ant iškilusio kranto kyšulio, kurį iš vakarų supa ežeras, o iš kitų pusių — pelkėta pieva, per kurią rytinėje pašlaitėje iškastas griovys.

Apvali piliakalnio aikštelė yra 35 m skersmens, užima didesnę nei 700 m² plotą. Aikštelės pakraščiais eina 1 m aukščio pylimas, kuris pietiniame josios krašte kyla iki 3 m aukščio. Tuo būdu piliakalnio aikštelė įdubusi. Aikštelės š. v. pakraštyje iškasta 5,5 m gilumo ir apie 30 m skersmens duobė. Š. v. kryptimi nuo piliakalnio tęsiasi natūralus, nuolaidžiais šlaitais kyšulys. Piliakalnio aikštelėje pastebėtas 15-20 cm storio kultūrinis sluoksnis.

Iš rytų ir pietų piliakalnis yra 10-12 m, o iš p. v., ežero pusės — iki 14 m aukščio. Šlaitai statūs, viršutinėje dalyje su aiškiomis nulyginimo žymėmis.

Į rytus nuo piliakalnio, dirbamame lauke aptikti sodybvietės pėdsakai. Čia žemė kiek tamsesnės spalvos, o dirvos paviršiuje rasta lipdytos grublėtos keramikos.

Sprendžiant iš piliakalnio įrengimų ir rastosios keramikos, jis skirtinas I-ojo t-mečio viduriui.

Matuotas 1954 VI.

Lit.: *Pr. Rinkevičius*; Ataskaita. 1954. P. 38—39 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 4232. 1954 m.

Radiniai: VIEM.

31. Paliūnų piliakalnis

Lazdijų rj., Šlavantų apyl.
(54°12'10" — 23°55' nuo Grinvičo)

Tai atskira aukšta kalva, vokiško 1:100000 mastelio žemėlapiu Nr. 25 pažymėta skaitmenimis "150", esanti per 0,5 km į rytus nuo Paliūnų kaimo. Kalva iš visų pusių apsupta nusausintų pievų.

Ovali, viduryje iškilusi, nuolaidžiais kraštais piliakalnio viršūnė apie 60 m ilgio, iki 25 m pločio. Iškastame šiauriniame viršūnės pakraštyje apkase matyti molėta dirva. Kalva 15 m aukščio. Kultūrinio sluoksnio nepastebėta.

Ariamame lauke į pietus nuo piliakalnio rasta lygiu paviršiumi lipdyto puodo šukė ir geležies gargažė.

Piliakalnis matuotas 1954 VI.

Lit.: Ataskaita. 1954. P. 19 (Rankr.).

Radiniai: VIEM.

32. Paserninkų piliakalnis

Lazdijų rj., Seirijų apyl.
(54°11'40" — 23°47'35" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra per 1 km į rytus nuo Paserninkų ežero, 4 km į pietus nuo Seirijų miestelio. Piliakalniu vadinama natūrali, apie 10 m aukščio kalva, esanti per 100 m į šiaurę nuo vieškelio. Piliakalnį iš visų pusių supa ariami kalvoti laukai.

Ovali, viduryje iškilusi ir nuolaidžiais kraštais piliakalnio viršūnė yra apie 20 m ilgio, 15 m pločio, užima didesnę nei 200 m² plotą. Viršūnėje visur molis su graužu. Kultūrinio sluoksnio nei piliakalnyje, nei artimesnėje aplinkoje nepastebėta.

Ariamame lauke į pietus ir rytus nuo piliakalnio rasta geležies gargažių.

Piliakalnis matuotas 1954 VI.

Lit.: Ataskaita. 1954. P. 31—32 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 3737. 1954 m.

33. Paveisininkų piliakalnis

Lazdijų rj., Kapčiamiesčio apyl.
(54o1' — 23°35'5" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra pietiniame Veisiejų ežero gale, prie pertako, jungiančio jį su Pamirėjų ežeru. Iš pietų pusės piliakalnį supa pelkėta pieva. Įrengtas ant aukštos, iki 25 m aukščio kalvos viršūnės, suteikiant jai dirbtiną išvaizdą, todėl piliakalnis atrodo labai patraukliai ir gražiai, o supantieji jį ežerai ir miškai sudaro labai gražius vaizdus, kuriais galima ilgai gėrėtis nuo piliakalnio viršūnės.

Kalvos šlaitai 5-6 m aukštyje labai statūs, krinta iki 60-70° kampu. Žemiau nukastos dalies šlaitai natūralūs ir nuolaidūs. Rytų pusėje yra 20-25 m pločio lyguma, kuri sudaro lyg pakopą.

Apvali piliakalnio aikštelė apie 40 m skersmens, užima apie 1000 m² plotą. Visas aikštelės pakraštys apsuptas 1-2 m aukščio pylimu, kuris šiauriniame gale kyla iki 3,5 m aukščio, tad aikštelės vidus įdubęs. Įėjimas į aikštelę buvęs vakarų pusėje, kur vienoje vietoje pylimas tik apie 0,5 m aukščio. Aikštelėje vietomis pastebimas juodos spalvos kultūrinis sluoksnis.

Dirbamame lauke į šiaurę nuo piliakalnio rasta lipdytos brūkšniuotos, grublėtos ir gnaibyotos keramikos, kuri pažymi buvusią toje vietoje sodybą.

Sprendžiant iš rastos sodybvietėje keramikos bei piliakalnio išvaizdos, jis yra skirtinas dar I t-mečiui po Kr.

Piliakalnis matuotas 1954 VI.

Lit.: "Lietuva". 1925. Nr. 145; *P. Tarasenska*. P. 208; *A. Kamiński*. P. 239; Ataskaita. 1954. P. 15—16 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 12715. 1962 m.

Radiniai: VIEM.

Prierašas. 1962 m. Lietuvos istorijos institutas tyrinėjo piliakalnį ir gyvenvietę, radiniai datuojami II—VIII a.

Lit.: *P. Kulikauskas*. Paveisininkų (Lazdijų rj.) piliakalnis ir jo tyrinėjimai // Istorija. V. 1970. T. 11. P. 227—245; *P. Kulikauskas*. Užnemunės piliakalniai. V. 1982.

34. Rudaminos piliakalnis

Lazdijų rj., Rudaminos apyl.
(54°17' — 23°27'35" nuo Grinvičo)

Piliakalnis dar vadinamas Beviršių kaimo piliakalniu, nes jo dalis seniau priklausė minėtam kaimui. Yra per 0,5 km į pietus nuo Rudaminos miestelio, įrengtas ant aukštos kalvos, kuri vokiško 1:100000 mastelio žemėlapiu lape pažymėta aukščiu "198". Šią kalvą iš visų pusių supa dirbami laukai ir šlapios, vietomis užaugusios krūmais pievos.

Ovali piliakalnio aikštelė 90 m ilgio, 60 m pločio, užima apie 5000 m² plotą. Aikštelės pakraščiuose užsilikęs pylimas, kuris šiauriniame gale siekia iki 2 m aukščio. Šiauriniame gale į pietus bei vakarus nuo pirmojo pylimo yra dar antrojo, apie 1 m aukščio pylimo liekanos. Aikštelė nelygi: vietomis kiek įdubusi arba iškilusi. Aikštelėje pastebimas juodos spalvos kultūrinis sluoksnis.

Kalva daugiau nei 40 m aukščio, 8-ajame metre nuo viršūnės yra aiškių nukasimo žymių. Čia šlaitai labai statūs, krenta iki 60° kampu. Žemiau nulygintos dalies kalvos šlaitai nuolaidesni. Šiaurės vakarų šlaitu į piliakalnio aikštelę eina kelias.

Pietryčių aikštelės ir šlaitų dalyje išraustos dvi 15-20 m skersmens ir 3-4 m gilumo duobės. Šių duobių šonuose ryškiai pastebimas daugiau nei 1 m storio kultūrinis sluoksnis. Jame matyti daug degusių ir keli maišytos žemės sluoksniai, rasta žiestų šukių, kurių paviršius tam tikromis šukomis išvedžiotas banguotomis linijomis.

J. Radziukynas savo aprašyme pažymi, kad Rudaminos piliakalnyje buvusi pilis, kurią 1240 m. pastatęs kunigaikštis Ringaudas, ir spėja, kad šioje pilyje vainikavosi karalius Mindaugas. 1381 m. ją sunaikino kryžiuočiai.

Piliakalnis matuotas 1954 VI.

Lit.: A. Połujański. P. 147—148; A. Osipowicz. P. 63—64; Słownik geograficzny. T. XI. P. 622; T. XII. P. 817; J. Basanavičius. P. 40 ir 44; J. Radziukynas. P. 32—33; P. Tarasenska. P. 226; A. Makarevičius. 1922. Nr. 251; Vadovas. P. 165; A. Kamiński. P. 246; Pr. Rinkevičius; Ataskaita. 1954. P. 35—37 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 1161. 1951 m.

Radiniai: KDMP; VIEM.

Prierašas. 1965 m. Vilniaus universitetas ir Lietuvos istorijos institutas tyrinėjo piliakalnį, rado medžiagos nuo I a. pr. Kr. iki XIII a.

Lit.: P. Kulikauskas. Rudaminos (Lazdijų rj.) piliakalnio 1965 m. tyrinėjimų duomenys // Istorija. V. 1972. T. 13. Sąs. 2. P. 83—109; P. Kulikauskas. Užnemunės piliakalniai. V. 1982.

35. Šlavantų piliakalnis

Lazdijų rj., Šlavantų apyl.
(54°9'10" — 23°35'20" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra vakariniame Šlavanto ežero krante, per 0,5 km į pietus nuo buvusio Šlavantų kaimo ir plento. Piliakalnis įrengtas ant pakilės dalies, kurią iš pietų supa siaura pieva su tekančiu per ją mažu upeliu, iš rytų — ežeras, o iš kitų pusių — dirbami laukai.

Ovali piliakalnio aikštelė 30 m ilgio, 22 m pločio, užima apie 500 m² plotą, lygi. Šiauriniame jos gale iškilęs 1,5 m aukščio pylimas, kuris saugoja piliakalnį iš lengviau pasiekiamos aukštumos pusės. Kultūrinio sluoksnio aikštelėje nepastebėta.

Piliakalnio šlaitai nuo ežero pusės labai statūs, apie 15 m aukščio, iš kitų pusių nulyginti stačiau, tik viršutinėje dalyje per 4-5 m aukščio, žemiau jie nors ir yra dar per 3-5 m aukščio, gana statūs, bet sudaro natūralių šlaitų įspūdį. Žemiau leidžiasi dar nuolaidžiau. Viršutinės išlygintos šlaitų dalies šiaurinio galo pašlaitėje yra 30 m ilgio ir apie 10 m pločio pakopa, kurioje dar užsilikęs 0,5 m aukščio pylimas. Toliau šiaurės kryptimi yra 30 m pločio įlinkimas, už kurio laukas pamažu kyla.

Dirbamame lauke už upelio rasta vėlyvos, gerai išdegtos keramikos.

Piliakalnis matuotas 1954 VI.

Lit.: *Pr. Rinkevičius*; Ataskaita. 1954. P. 16—17 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 12686. 1962 m.

Radiniai: VIEM.

36. Vainežerio (Justinavo) "okopka"

Lazdijų rj., Kapčiamiesčio apyl.
(54°4'40" — 23°40'25 nuo Grinvičo)

Piliakalnis, arba vietos žmonių vadinamas "Okopka", yra fortifikaciniai XVII—XVIII a. įrengimai, kurie dažnai vadinami "Šančiais".

Yra pietiniame Ančios ežero krante. Iš šiaurės ir rytų supa ežeras, o iš pietų ir vakarų — pieva. "Okopka" — tai ovalaus plano lygaus lauko plotas, apvestas 6 m aukščio, viršūnėje 8-15 m pločio pylimu stačiais šlaitais. Pylimu apsupta aikštelė daugiau nei 60 m ilgio, 40 m pločio, užima apie 2000 m² plotą. Aikštelės vidus didesnėje dalyje yra iki 3 m, o rytiniame gale iki 5 m gylio.

Pylimas ir aikštelė apaugę dideliais medžiais.

Piliakalnis matuotas 1954 VI.

Lit.: A. Sieroszewski. P. 163—164; P. Tarasenska. P. 146; Vadovas. P. 163; A. Kamiński. P. 223; Ataskaita. 1954. P. 14 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 17694. 1965 m.

Marijampolės rajonas

37. Kumelionių piliakalnis

Marijampolės rj., Liudvinavo apyl.
(54°31'35" — 23°20' nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra per 1,5 km nuo Marijampolės ir 0,5 km į kairę nuo plento Marijampolė—Kalvarija, kairiajame Šešupės krante.

Piliakalniui įrengti panaudota besitęsianti vakarų-rytų kryptimi kalva, kurią iš šiaurės ir pietų supa gilios daubos. Piliakalnis įrengtas rytiniame kalvos gale, matyt, atskyrus nuo kitos kalvos dalies perkasu, kurio liekanos pastebimos ir dabar. Tai prieš pylimą esantis įlinkimas. Lygiagrečiai su perkasu įrengtas 40 m ilgio ir 5 m aukščio pylimas. Jo vidurinė dalis įlinkusi, o galuose yra iki 1 m aukščio išlinkimai. Tokia dabartinė išvaizda leidžia manyti, kad pylimo įlinkimas likęs nuo buvusių toje vietoje vartų.

Už pylimo į vakarus yra aikštelė. Didelė vakarinė aikštelės dalis nuplauta Šešupės, o likusi jos dalis yra 15 m ilgio, 40 m pločio ir užima apie 500 m² plotą. Mažiausiai apie pusė aikštelės jau nugriuvo, todėl bendras jos plotas buvo 700-800 m².

Šiaurės ir pietų šlaitai statūs, 15 m aukščio ir krinta 50-60° kampu.

Pylimas ir aikštelė apaugę medžiais, labai apgadinti kasinėjant duobes ir apkasus. Apgriuvusiame šlaite vietomis matyti akmenys, degintas molis ir degėšiai.

Piliakalnis skirtinas XII—XIV a.

Matuotas 1954 VI17.

Lit.: *P. Tarasenska*. P. 163; *A. Kamiński*. P. 227; Ataskaita. 1954. P. 50—51 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 3837. 1954 m.

Prierašas. 1968 m. Mokslinė metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba ištyrė dalį piliakalnio likučių. Radiniai datuojami I—XIII a.

Lit.: *V. Daugudis*. Kapsuko apylinkių piliakalnių tyrinėjimai 1968 metais // Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1968 ir 1969 metais. V. 1970. P. 28—29; *P. Kulikauskas*. Užnemunės piliakalniai. V. 1982.

38. Lakinskų piliakalnis

Marijampolės rj., Naujienos apyl.
(54°25'40" — 23°18'50" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra buvusio Lakinskų dvaro sode, dešiniajame Šešupės krante. Tai kalva, laukų pietų ir rytų pusėje pelkėta loma atskirta nuo aukštumų.

Ovali piliakalnio aikštelė 70 m ilgio, 35 m pločio, užima apie 2000 m² plotą. Pietinį aikštelės galą puslankiu supa iki 40 m ilgio ir iš vidaus 4 m aukščio pylimas. Šiauriniame gale yra apie 1,5 m pylimas, kurio 1 m aukščio galas tęsiasi beveik per visą rytinį aikštelės pakraštį. Vietomis pylimuose matyti akmenų.

Aikštelėje ir pylime yra iškastų duobių, o jų vakariniai galai apgriuvę. Aikštelės viduryje guli 1,5 x 1 m didumo akmuo, kuris, J. Radziukyno spėjimu, buvęs aukuru.

Piliakalnio šlaitai iš šiaurės ir rytų pusių 8-9 m, iš vakarų, nuo Šešupės pusės — 17 m aukščio. Šlaitai labai statūs, krinta iki 60° kampu. Šiauriniu ir rytiniu šlaitu eina platus takas į piliakalnio aikštelę. Šlaitas nuo Šešupės pusės vietomis apgriuvęs. Visas piliakalnis apaugęs medžiais ir krūmais.

Sode į rytus ir šiaurę nuo piliakalnio pastebima sodybvietė, kurios užimamas plotas išsiskiria juodos spalvos žeme. Sodybvietėje rasta lipdytos, grublėtos ir žiestos lygiu paviršiumi keramikos.

Piliakalnis matuotas 1954 VI.

Lit.: A. Połujański. P. 303; Słownik geograficzny. T. V. P. 578; T. VIII. P. 143; T. IX. P. 622; J. Basanavičius. P. 39; L. Krzywicki. 1906. P. 6; J. Totoraitis. P. 177—208; J. Radziukynas. P. 11; P. Tarasenska. P. 168; Vadovas. P. 190; A. Kamiński. P. 228; Ataskaita. 1954. P. 43 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 3666. 1954 m.

Radiniai: VIEM.

39. Liudvinavo piliakalnis

Marijampolės rj., Liudvinavo apyl.
(54°28' — 23°20'20" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra per 1 km į p. v. nuo miestelio, kairiajame Sūduonios krante. Iš šiaurės ir rytų jį supa pelkės, o iš kitų pusių — dirbami laukai.

Piliakalnis įrengtas ant kalvos, kurios viršutinės dalies 4-5 m aukščio šlaitai yra aiškiai nukasti.

Ovali piliakalnio aikštelė 35 m ilgio, 15-17 m pločio ir užima apie 450 m² plotą. Šiaurinis jos galas kiek pakilęs, o pietiniame gale yra 0,5 m aukščio pylimo liekanos. Kultūrinio sluoksnio nepastebėta.

Piliakalnio apie 10 m aukščio šlaitai viršutinėje nukastoje dalyje statūs, žemiau — nuolaidūs.

Žemiau nukastos dalies, pietiniame gale yra lyg pakopa su nedideliu pakilimu pietiniame krašte.

Piliakalnis matuotas 1954 VI.

Lit.: Ataskaita. 1954. P 46—47 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 3807. 1954 m.

40. Marijampolės (Meškučių) piliakalnis

(54°34' — 23°20'30" nuo Grinvičo)

Meškučių piliakalnis, vadinamas Marcinkalniu, galėtų būti pavadintas Marijampolės piliakalniu. Iš tikro tai tik nežymūs senoviško piliakalnio likučiai, tačiau ir jie yra įdomūs tiek Marijampolės, tiek ir visos Užnemunės istorijai, todėl greta kitų piliakalnių pažymiu ir šio piliakalnio liekanas.

Piliakalnis yra per 0,5 km leidžiantis Šešupės žemupiu nuo Marijampolės—Kalvarijos plento tilto, apgriuvusiame kairiajame Šešupės krante. Iš čia buvusio piliakalnio likę tik jo aikštelės šiaurinis kraštas, kuris yra dar apie 40 m ilgio. Piliakalnis buvo krantinis, su pylimu prie vakarų pašlaitės, kurio likęs tik nedidelis šiaurinis galas. Visa kita piliakalnio dalis apgriuvusi.

Apgriuvusiame kranto šlaite tarp pylimo ir piliakalnio, 1 m gylyje pastebimas ryškus juodos spalvos, vietomis 50–70 cm storio kultūrinis sluoksnis. Prie šio sluoksnio rasta lipdytos keramikos grublėtu paviršiumi ir žiestų puodų gludintu paviršiumi šukių, molinio tinko gabalų ir skeltų kaulų.

Sprendžiant iš žvalgymo metu rastų ir esančių Marijampolės kraštotyros muziejuje grublėtu paviršiumi šukių, šio piliakalnio pradžią galima skirti I-ojo tūkstantmečio po Kr. viduriui, o pabaigą X—XIV a.

Piliakalnis matuotas 1956 IX 23.

Lit.: Autoriaus archyvas.

Fot.: IIA. Negat. Nr. 17822. 1965 m.

Radiniai: KDMP Marijampolės kraštotyros muziejus.

Prierašas. 1968 m. Mokslinė metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba ir 1994 m. Lietuvos istorijos institutas tyrė piliakalnio likučius. Medžiaga datuojama I—XIII a.

Lit.: V. *Daugudis*. Kapsuko apylinkių piliakalnių tyrinėjimai 1968 metais // Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1968 ir 1969 metais. V. 1970. P. 28—29; P *Kulikauskas*. Užnemunės piliakalniai. V. 1982.

41. Menkupių piliakalnis

Marijampolės rj., Jurgežerių apyl.
(54°26'10" — 23°7'20" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra kalvotame lauke, per 1 km į vakarus nuo Menkupių kaimo kapinių, įrengtas ant kiek iškilusios aukštumos atšakos. Iš rytų ir pietų jį supa pelkėtos pievos, o iš vakarų — gili dauba, kuria teka mažas upelis. Šiaurės vakarų dalyje prieina dirbamas laukas.

Keturkampė, su apvaliais kampais piliakalnio aikštelė 50 m ilgio, 35 m pločio, užima apie 1200 m² plotą. Nuo lauko pusės aikštelė apsaugota apie 3 m aukščio pylimu. Prieš pylimą yra įlinkimas, matyt, nuo buvusio perkaso. Aikštelės kraštai iškilę iki 1 m aukščio, o vidurys įdubęs. Pylimas iškasinėtas apkasais, kurių pjūvyje vietomis matyti akmenų, rytų pusėje iškastoje duobėje — degėsių.

Piliakalnio šlaitai 15 m aukščio, didesnėje dalyje statūs ir krinta 50-60° kampu. Šlaituose vietomis irgi pastebima akmenų.

Dirbamame lauke prie pylimo rastos kelios gerai išdegtų lipdytų puodų šukės, iš jų buvo ir grublėtų.

Lit.: A. Makarevičius; P. Tarasenska. P. 182-3; Vadovas. R 140; A. Kamiński. P. 232; Ataskaita. 1954. P. 41—42 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 3663. 1954 m.

Radiniai: VIEM.

42. Navininkų piliakalnis

Marijampolės rj., Sangrūdų apyl.
(54°28'40" — 23°14'30" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra per 1,5 km į pietus nuo Sangrūdų, prie Juozo Lukoševičiaus sodybos. Piliakalniu vadinama natūralios išvaizdos kalva, kurią iš šiaurės supa pievos, jomis už 50 m nuo piliakalnio teka upelis Šaltinėlis, o iš kitų pusių — kalvoti dirbami laukai. Tikriausiai piliakalniu vadinamas daugiau iškilęs šios kalvos š. r. kampas. Čia šiaurės ir rytų šlaitai statūs, 9 m aukščio, o pietų ir vakarų — leidžiasi nuolaidžiai ir pereina į laukus. Pastarieji šlaitai kiek statesni tik pradžioje, 2 metrų aukštyje. Susidaro įspūdis, kad čia tikrai seniau buvo nedidelis nupjauto ovalaus kūgio pavidalo piliakalnis, kurio vakarų ir pietų šlaitai išarti. Rytų šlaitai nukasti imant molį.

Piliakalnis matuotas 1956 VII 2.

Lit.: Autoriaus archyvas.

Fot.: IIA. Negat. Nr. 17725. 1965 m.

43. Padovinio piliakalnis

Marijampolės rj., Padovinio apyl.
(54°30'45" — 23°27'15" nuo Grinvičo)

Piliakalnis, kartais vadinamas Vyšniaukio piliakalniu, yra į dešinę nuo kelio į Marijampolę.

Įrengtas pietiniame pailgos kalvos gale, kurią iš visų pusių supa dirbami laukai, o vietomis — šlapios pievos.

Ovali piliakalnio aikštelė 45 m ilgio, 20 m pločio ir užima apie 700 m² plotą. Rytiniame aikštelės gale yra 2 m aukščio pylimas.

Piliakalnio šlaitai 4-5 m aukštyje, viršutinėje dalyje aiškiai dirbtinai nulyginti ir labai statūs. Žemiau nulygintos šlaitų dalies š. r. gale yra 45 m ilgio ir apie 20 m pločio pakopa, kurios rytų galas 1 m aukštesnis.

Piliakalnio aikštelėje iškastuose apkasuose kultūrinio sluoksnio nepastebėta.

Lauke į pietus ir į rytus nuo piliakalnio yra sodybvietė, kuri išsiskiria tamsios spalvos dirva. Dirvos paviršiuje rasta šukių lipdytu, brūkšniuotu, grublėtu, gnaibytu ir lygiu paviršiumi.

Piliakalnis matuotas 1954 VI.

Lit.: *J. Totoraitis*. 1908. P. 177—208; *P. Tarasenska*. P. 195; *A. Kamiński*. P. 237; *Ataskaita*. 1954. P. 54 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 3816. 1954 m.

Radiniai: VIEM.

44. Piliakalnių piliakalnis

Marijampolės rj., Šunskų apyl.
(54°40' — 23°21'15" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra Saliamono Akelaičio sodybos sode, kairiajame mažo Rytupio upelio krante, kuris jį supa iš šiaurės ir rytų.

Piliakalnis įrengtas ant kranto kyšulio ir nuo aukštumos atskirtas 30 m ilgio bei daugiau nei 2 m aukščio pylimu.

Netaisyklingo trikampio aikštelė yra 25 m ilgio ir prie pylimo apie 30 m pločio, užima daugiau nei 400 m² plotą. Piliakalnio šlaitai nuo Rytupio pusės yra 5 m aukščio, gana statūs, rytinis šlaitas apačioje apgriuvęs.

Apgriuvusio pylimo vietose matyti degintas molis ir degėsiai. Aikštelėje iškasti rūšiai bulvėms ir apkasai. Rytinėje aikštelės dalyje pastebimas iki 0,5 m storio kultūrinis sluoksnis.

Kasant durpes į šiaurę nuo piliakalnio rastas akmenis kirvukas su skylė kotui. S. Akelaičio pasakojimu, einant nuo piliakalnio į pietryčius yra nežymus iškilimas, išgrįstas akmenimis. Šį išgrįstą kelią tyrinėjęs dr. Pietaris.

Piliakalnis matuotas 1954 VI 18.

Lit.: Słownik geograficzny. T. VIII. P. 143; *P. Tarasenska*. P. 213; *A. Kamiński*. P. 241; Ataskaita. 1954. P. 51—52 (Rankr.).

45. Šakališkių piliakalnis

Marijampolės rj., Igliaukos apyl.
(54°33'40" — 23°41'25" nuo Grinvičo)

Tai atskira kalva, kylanti lygumoje, per 0,5 km į dešinę nuo Šakališkių—Prienų vieškelio. Lietuviško 1:100000 mastelio žemėlapiu lakšte 1705 piliakalnio padėtis pažymėta skaitmenimis "108.39". Iš šiaurės netoli piliakalnio iškastu kanalu teka upelis Šlavanta, o iš kitų pusių supa dirbami laukai.

Ovali piliakalnio aikštelė 35 m ilgio, 20 m pločio, užima apie 600 m² plotą. Aikštelės rytiniame gale yra 3 m, o vakariniame — 2 m aukščio pylimas. Žemėjantieji pylimo 1 m aukščio galai apjuosia visą aikštelę, todėl jos vidurys įdubęs. Aikštelės rytiniame pakraštyje iškastoje duobėje matyti iki 0,8 m gylio juodos spalvos kultūrinis sluoksnis. Piliakalnis apaugęs žole.

Piliakalnis yra apie 10 m aukščio. Šlaitai statūs, krinta 60-65° kampu. P. r. šlaitu į aikštelę eina gilus takas.

Į pietus nuo piliakalnio, apie 1 ha plote pastebima sodybvietė, kuri ryškiai išsiskiria tamsesnės spalvos kultūriniu sluoksniu. Čia dirvos paviršiuje rasta lipdytos, brūkšniuotos, grublėtos ir gnaibytos keramikos.

J. Radziukynas laiko Šakališkių piliakalnį apeiginiu. Ši nuomonė nėra teisinga. Kaip ir kiti Užnemunės piliakalniai, taip ir Šakališkių yra dar I-ojo t-mečio pirmosios pusės gynimosi piliakalnis.

Matuotas 1954 VI.

Lit.: J. Radziukynas. P. 10; P. Tarasenska. P. 241; Ataskaita. 1954. P. 49—50; A. Kamiński. P. 253.

Fot.: IIA. Negat. Nr. 3828. 1954 m.

Radiniai: VIEM.

46. Varnupių piliakalnis

Marijampolės rj., Padovinio apyl.
(54°29'25" — 23°22' nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra per 0,5 km į šiaurę nuo vieškelio, išilgai kurio tęsiasi Varnupių kaimas, pietiniame Amalvų pilių (pelkės) pakraštyje. Iš visų pusių piliakalnį supa šlapios pievos ir dirbami laukai.

Tai atskira kalva su aiškiomis apdirbimo žymėmis. Ovali piliakalnio aikštelė yra 45 m ilgio, 30 m pločio ir užima virš 1000 m² plotą. Pietiniame jos gale iškilęs 35 m ilgio ir 4 m aukščio pylimas, kurio žemėjantieji galai apie 1 m aukščio pylimu apjuosia visą aikštelę. Šiauriniame aikštelės gale pylimas pakilęs iki 1,5 m aukščio. Todėl aikštelė viduryje yra 1 m gylis. Piliakalnio aikštelėje iškasti apkasai ir duobės. Kultūrinio sluoksnio joje nepastebėta. Piliakalnio šlaitai 12 m aukščio, labai statūs, krinta iki 55-60° kampu. Šiauriniu ir rytiniu šlaitu eina įvažiavimas į aikštelę. Pietiniame šlaite yra įdubęs takas.

Rytinėje pašlaitėje, ariamame lauke rasta geležies lydinų. Per 300 m į p. v. nuo piliakalnio yra didokas akmuo, kurio šiaurinėje pusėje iškaltas nedidelis lankelis, žmonių laikomas pasaga.

J. Radziukynas pažymi, kad piliakalnio aikštelėje bandyta sėti javus, bet dėl nederlingos dirvos atsisakyta. Tai irgi pažymi, kad aikštelėje nėra kultūrinio sluoksnio.

Piliakalnis matuotas 1954 VI.

Lit.: A. Połujański. P. 327; J. Totoraitis. P. 177—208; J. Radziukynas. P. 9; P. Tarasenska. P. 257; A. Kamiński. P. 258; Ataskaita. 1954. P. 48—49 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 3675. 1954 m.

Prierašas. 1971 m. Vilniaus universitetas tyrinėjo piliakalnį. Medžiaga nuo I tūkstantmečio pr. Kr. iki XIV—XV a.

Lit.: P. Kulikauskas. Varnupių (Kapsuko rj.) piliakalnis 1971 m. tyrinėjimų duomenimis // Istorija. V. 1974. T. 14. Sąs. 1. P. 97—116; P. Kulikauskas. Užnemunės piliakalniai. V. 1982.

Prienų rajonas

47. Bačkininkėlių piliakalnis

Prienų rj., Pakuonio apyl.
(54°44'20" — 24°6'15" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra kairiojo Nemuno kranto aukštumos atšlaitėje. Tai atskira apvali kalva. Iš šiaurės ir rytų nuo aukštumos ją atskiria plati dauba, o iš pietų ir vakarų supa Nemuno slėnis. Ovali piliakalnio aikštelė 20 m ilgio, 15 m pločio, užima apie 220 m² plotą. Nuo aukštumos pusės piliakalnis yra tik 8 m aukščio, o šlaitai, nusileidžiantieji į Nemuno slėnį, daugiau nei 20 m aukščio. Viršutinėje dalyje per 8 m aukščio šlaitai labai statūs ir krinta 45-50° kampu.

Visa piliakalnio aikštelė labai apgadinta iškastais karo metu apkasais, kuriuose ryškiai pastebimas tamsiai pilkos spalvos, iki 30-40 cm storio kultūrinis sluoksnis.

Ariamame lauke, į rytus nuo piliakalnio didesniame nei 1 ha plote pastebimas tamsios spalvos kultūrinis sluoksnis, likęs iš čia buvusių sodybų. Dirvos paviršiuje dažnai randama nedidelių akmeninių galastuvų, akmenų-trintuvų su vienu ar keliais nulygintais šonais, gana daug smulkių keramikos fragmentų. Keramiką — daugiausia rankomis lipdyti indai, akmenų trupiniai molyje, raudonos ir gelsvos spalvos. Indai buvę stačiomis sienelėmis, 14-20 cm skersmens. Indų sienelių paviršius įvairus: lygus, šiurkštus, rauplėtas ir brūkšniuotas. Viena šukė rasta su linijinio ornamento kompozicija: tarp dviejų linijų pravestos trys banguotosios.

Mokslų akademijos Istorijos instituto 1956 m. tyrinėjimo metu piliakalnyje aptiktas 1,25 m storio kultūrinis sluoksnis. Jame rasta sumestų skaldytų akmenų, šukių, o molio ąsloje — šulų pėdsakai. Tyrinėjimai nebaigti. Aptikta lipdytos, brūkšniuotos, grublėtos ir viena bei dviem eilėmis gnaibytomis petelėmis keramikos.

Piliakalnis gynybinio pobūdžio ir drauge su sodyba skirtinas III—XIII a.

Matuotas 1952 VIII.

Lit.: Ataskaita. 1953. P. 19—20 (Rankr.); Tyrinėjimų ataskaitos (Rankr.).

Radiniai: VIEM.

Prierašas. 1956 ir 1957 m. Lietuvos istorijos institutas ištyrė piliakalnį ir dalį rytinėje pašlaitėje buvusios gyvenvietės. Rasta I tūkstantmečio po Kr. radinių.

Lit.: O. Navickaitė. Bačkininkėlių piliakalnis // Iš lietuvių kultūros istorijos. V. 1959. T. 2. P. 103—118; V. Daugudis. Die eisenzeitliche Kultstatte in Litauen // Archeologia Baltica. V. 1995. P. 136—137.

48. Kieliško piliakalnis

Prienų rj., Mackių apyl.
(54°28'40" — 23°53'30" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra dešiniajame Peršėkės krante, per 0,5 km į rytus nuo malūno. Tai vakariniame aukštumos krašte iškilusi, ovali viduryje, nuolaidžiais kraštais aikštelė 20 m ilgio, 15 m pločio, užima apie 250 m² plotą. Aikštelėje vietomis pastebimi kultūrinio sluoksnio pėdsakai.

Piliakalnis aukščiausioje vietoje yra 7 m, iš vakarų bei Peršėkės pusės — 12 m aukščio. Viršutinėje dalyje per 4-5 m šlaitai iš kalvos pusės, atrodo, buvo dirbtinai nulyginti ir yra žymiai statesni negu žemiau.

J. Radziukynas šį piliakalnį laiko apeiginiu, tačiau savo išvaizda jis panašus į ankstyvuosius Aukštaičių piliakalnius ir laikytinas sustiprinta giminine sodybiete.

Matuotas 1954 VI.

Lit.: J. Radziukynas. P. 13; P. Tarasenska. P. 156; A. Kamiński. P. 225; Ataskaita. 1954. P. 1 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 3705.1954 m.

49. Klebiškio piliakalnis

Prienų rj., Šilavoto apyl.
(54°40'10" — 23°50'30" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra per 0,5 km į vakarus nuo vieškelio Prienai—Šilavotas, ant kairiojo Kiauliškės upelio aukštumos krašto. Tai iškilusi ant aukštumos kyšulio galo, 8 m aukščio iš šiaurės rytų (nuo lauko pusės) kalva. Iš šiaurės ir pietų piliakalnį supa daubos, vakaruose — Kiauliškės upelio dauba, o iš šiaurės rytų — dirbamas laukas. Beveik apskrita, nuolaidžiais kraštais piliakalnio aikštelė tėra 7 m ilgio, 6 m pločio, užima apie 30 m² plotą.

Piliakalnio šlaitai iš lauko pusės tik 8 m aukščio, o iš rytų ir vakarų nusileidžia į gilėjančias pietų kryptimi daubas, kurios baigiasi pasiekę Kiauliškės daubą. Iš šios pusės šlaitai iki 22 m aukščio, labai statūs, krinta iki 50° kampu, vietomis apgriuvę, o š. v. šlaite yra 4 m ilgio, 2 m pločio ir 1 m gylio dar J. Radziukyno paminėta duobė.

Tai nėra piliakalnis, o tik jo dalis — pylimas, kuris saugojo jį iš lauko pusės, piliakalnio aikštelė jau nugriuvusi.

Piliakalnio aikštelėje, apgriuvusiuose šlaituose ir duobėje pastebimas juodos spalvos, 0,8 m gylio kultūrinis sluoksnis.

Kultūriniame sluoksnyje rasta lipdytos keramikos su lygiu, rauplėtu ir brūkšniuotu paviršiumi, viena šukė — su gnaibytu ornamentu, kaulinio adiklio drūtgalis, keli skelto kaulo fragmentai. Lauke į rytus nuo piliakalnio randama geležies gargažių.

Piliakalnis matuotas 1953 VIII 8.

Lit.: A. Połujański. P. 340. Słownik geograficzny. T. XI. P. 623; J. Radziukynas. P. 13; P. Tarasenska. P. 157; A. Kamiński. P. 238; Ataskaita. 1953. P. 31—32 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 2276. 1953 m.

Radiniai: VIEM.

50. Mačiūnų piliakalnis

Prienų rj., Ašmintos apyl.
(54°38'40" — 24°57'10" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra Nemuno slėnyje, šiauriniame Prienų miesto gale, kairėje pusėje plento Prienai—Kaunas. Tai atskira kalva, nuo kitų aukštumų atskirta plačiu tarpu. Ovali piliakalnio aikštelė 25 m ilgio, 15 m pločio, užima apie 300 m² plotą. Šiauriniame aikštelės gale yra apie 1 m aukščio, pietiniame — apie 0,5 m aukščio pakilimai, matyt, likę nuo buvusių ant piliakalnio aikštelės galų pylimų.

Piliakalnio šlaitai 12 m aukščio. Viršutinėje dalyje — per 3 m aukščio šlaitai su aiškiomis nulyginimo žymėmis. Šiauriniame gale šlaitai statesni, pietiniame — nuolaidesni, o pasibaigus nukastai šlaito daliai, pietiniame gale sudaro lyg ir pakopą, bet žemiau jos šlaitai natūralūs ir nuolaidūs.

Matuotas 1953 VI 8.

Lit.: *P. Tarasenska*. P. 176; *A. Kamiński*. P. 231; Ataskaita. 1953. P. 27—28 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 2270. 1954 m.

51. Naujasodžio piliakalnis

Prienų rj., Šilavoto apyl.
(54°39'35" — 23°45'30" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra ant kalvos dešiniajame Lašašos krante ir į dešinę nuo vieškelio į Šilavotą. Piliakalniui įrengti panaudotas esantis kalvos rytų krašte iškilimas. Ovali piliakalnio aikštelė 22 m ilgio, 12 m pločio, užima apie 180 m² plotą.

Iš rytų pusės nusileidžiantys į Lašašos slėnį šlaitai yra 18 m aukščio, labai statūs, kiti šlaitai tik 5 m aukščio.

Piliakalnio aikštelė apgadinta iškastais karo metu apkasais. Kultūrinio sluoksnio nepastebėta. Piliakalnis apaugęs medžiais. Matuotas 1954 VI 17.

Lit.: Vadovas. P. 110; Ataskaita. 1954. P. 4 (Rankr).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 3835. 1954 m.

52. Norkūnų I-asis piliakalnis

Prienų rj., Balbieriškio apyl.
(54°29'45" — 24°57' nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra ant aukštumos kyšulio dešiniajame Mikasos krante, per 200 m į pietus nuo vieškelio Balbieriškis—Norkūnai tilto.

Tai aukštumos kyšulio dalis, kurią iš rytų lauko pusės atskiria 3 m aukščio pylimas, juosiantis visą kyšulio plotą. Prieš pylimą yra platus įlinkimas, likęs nuo buvusio perkaso. Už pylimo ovali aikštelė, kurios išlikusi dalis dar ir dabar yra 25 m ilgio ir 20 m pločio, užima apie 400 m² plotą. Aikštelė nelygi, su nuolaidumu vakarų kryptimi. Vakarinis aikštelės galas plaunamas Mikasos, apgriuvęs.

Piliakalnio šlaitai statūs, krinta 50-60° kampu. Nuo Mikasos pusės šlaitai 28 m aukščio.

Lauke į rytus nuo piliakalnio rasta lipdytos keramikos su lygiu, rauplėtu ir silpnai brūkšniuotu paviršiumi.

Matuotas 1953 VI.

Lit.: Ataskaita. 1953. P. 33—34 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 17638. 1965 m.

Radiniai: VIEM.

Prierašas. 1965 metais Lietuvos istorijos institutas tyrinėjo piliakalnį ir šalia jo esančią gyvenvietę. Radiniai I—VI a.

Lit.: A. Даугудис. Археологические раскопки городищ в Норкунай (Пренайский р-н) в 1964—1965 г.г. // Материалы к отчетной конференции археологических и этнографических экспедиций 1964—1965 г.г. Вильнюс. 1966. С. 5; P. Kulikauskas. Užnemunės piliakalniai. V. 1982.

53. Norkūnų II-asis piliakalnis

Prienų rj., Balbieriškio apyl.
(54°29'45" — 24°57'10" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra kairiajame Nemuno krante, prie Skardupio įtakos. Iš rytų ir iš dalies pietų piliakalnį supa Skardupio dauba, o iš vakarų — dirbamas laukas, per 25-30 m į šiaurę — Nemuno krantas. Išlikęs piliakalnio pylimas tik iš lauko pusės. Buvusi už pylimo aikštelė Skardupio nuplauta. Pylimas puslankio pavidalo, prie pamato 40 m ilgio ir 6 m aukščio. Pylimo viršūnė apie 20 m ilgio ir 3-4 m pločio. Pietinis pylimo galas 0,5 m aukštesnis.

Iškastoje šiaurinio pylimo gale 1-1,5 m skersmens duobėje, iki 20-30 cm gilumoje pastebimas kultūrinis sluoksnis, jo yra ir pylimo šlaituose.

Smėlingame lauke į vakarus nuo piliakalnio randama titnaginių skelčių, rusvos spalvos su lygiu, brūkšniuotu ir rauplėtu paviršiumi, lipdytos keramikos.

Piliakalnis matuotas 1953 VI 9.

Lit.: Z. Gloger. 1888; J. Radziukynas. P. 19; P. Tarasenska. P. 189; A. Kamiński; Ataskaita. 1953. P. 35—36 (rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 17466. 1965 m.

Radiniai: VIEM.

Prierašas. 1964 ir 1965 metais Lietuvos istorijos institutas tyrė piliakalnio likučius ir gyvenvietę. Radiniai II—IX a.

Lit.: A. Даугудис. Археологические раскопки городищ в Норкунай (Пренайский р-н) в 1964—1965 г.г. // Материалы к отчетной конференции археологических и этнографических экспедиций 1964—1965 г.г. Вильнюс. 1966. С. 6—7; P. Kulikauskas. Užnemunės piliakalniai. V. 1982.

54. Pagaršvio piliakalnis

Prienų rj., Pakuonio apyl.
(54°41'10" — 24°2'45" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra Nemuno kairiojo kranto aukštumos papėdėje, kairėje pusėje lauko kelio iš Pagaršvio kaimo į Nemuno slėnį. Tai atskira, labai taisyklingos, nukirsto ovalaus kūgio išvaizdos kalva, kurią nuo aukštumos pusės iš vakarų, šiaurės ir rytų atskiria platus tarpeklys, o iš pietų šlaitą siekia dirbamas laukas.

Ovali piliakalnio aikštelė 25 m ilgio, 18 m pločio, užima apie 400 m² plotą. Vakariniame gale visu aikštelės pločiu kyla 5 m aukščio pylimas. Jo pietinis 1,5-1,3 m aukščio galas nuolaidžiai žemėdamas apjuosia visą aikštelę. Tik šiauriniame krašte yra 4 m pločio protarpis. Piliakalnio aikštelė iki 1,5 m gylio, dubenų formos.

Vakariniame gale piliakalnis yra 12 m aukščio. Šlaitai labai statūs, aiškiai nulyginti, krinta 60-65° kampu, vietomis kiek apgriuvę. Šiauriniame šlaite prie pylimo pamato iškasta apie 0,6 m gylio išgriuvusi duobė.

Piliakalnio aikštelėje pastebimas juodos spalvos kultūrinis sluoksnis.

Dirbamo lauko į rytus nuo piliakalnio gana didelis (apie 3-4 ha) plotas padengtas kultūriniu sluoksniu, kuris prie piliakalnio siekia 0,5-0,6 m gylio. Visas šios sodybvietės paviršius nusėtas keramika. Randama lipdytų ir žiestų indų šukių su lygiu, brūkšniuotu ir rauplėtu paviršiumi. Puodai daugiausia stačiomis sienelėmis. Rasta lipdyto indo šukė su nagais įspaustu ornamentu, o žiestos keramikos — šukė su banguotu linijiniu ornamentu. Piliakalnis gynybinio pobūdžio, skirtinas III—XII a.

Matuotas 1953 VI.

Lit.: Ataskaita. 1953. P. 23—24 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 2268. 1953 m.

Radiniai: VIEM.

55. Pašlavančio piliakalnis

Prienų rj., Šilavoto apyl.
(54°37'25" — 23°45' nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra prie Naujosios Ūtos—Pašlavančio kelio. Tai atskira, iškilusi lygumoje kalva, kurią iš visų pusių supa šlapios pievos ir ariami laukai.

Ovali piliakalnio aikštelė 30 m ilgio, 20 m pločio, užima apie 400 m² plotą. Rytiniame piliakalnio gale yra 2 m, vakariniame — 1 m aukščio pylimai. Pietiniame aikštelės pakraštyje iškasta iki 1 m gylio duobė, kurioje pastebimas kultūrinis sluoksnis. Pylimuose yra apkasų liekanų.

Piliakalnio šlaitai 12 m aukščio, labai statūs, krinta iki 50-60° kampu. Apačioje šlaitai vietomis apgriuvę. Pietiniu šlaitu į piliakalnio aikštelę eina įdubęs takas.

Ariamame lauke, į pietus nuo piliakalnio, apie 1 ha plote yra sodybvietė, jos plotas ryškiai išsiskiria tamsesnės spalvos dirva. Dirvos paviršiuje rasta brūkšniuotos, grublėtos ir gnaibytos keramikos.

Piliakalnis matuotas 1954 VI.

Lit.: A. Połujański. P. 345; Słownik geograficzny. T. XI. P. 623; A. Budziński. P. 276; J. Totoraitis. P. 177—208; J. Radziukynas. P. 31; Vadovas. P. 110; P. Tarasenska. P. 207; A. Kamiński. P. 239; Ataskaita. 1954. P. 2—3 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 3684. 1954 m.

Radiniai: VIEM.

56. Pašventupio I-asis piliakalnis

Prienų rj., Pakuonio apyl.
(54°42'20" — 24°4'40" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra ant kairiojo Nemuno slėnio krašto, į dešinę nuo Pakuonio—Pašventupio kelio.

Piliakalniui įrengti panaudotas išsikišęs aukštumos kraštas, kurį iš šiaurės supa dauba, iš rytų ir pietų — Nemuno slėnis, o vakaruose — dirbamas laukas. Iš lauko pusės per visą kyšulį eina įlinkimas, iš kurio, matyt, ir paimtos žemės pylimui supilti. Tai ovali, įstrižai nupjauto kūgio pavidalo iš lauko pusės 7 m aukščio kalva, kurios iškilęs vakarinis kraštas sudaro pylimą. Pylimo viršūnė iki 3 m pločio, jo rytinis šlaitas daug nuolaidesnis. Pylimo galai kiek apjuosia šiaurinį ir pietinį aikštelės galą, nuolaidūs. Piliakalnio aikštelė nelygi, o rytų kryptimi nuožulnėjanti dideliu nuolaidumu, prie rytų kranto su nedideliu įdubimu. Naudingas aikštelės plotas yra tik 12 m ilgio ir 20 m pločio, apie 150 m². Visą kitą aikštelės plotą užima pylimas.

Pylimo ir piliakalnio šlaitai, kuriuos sudaro aukštumos šlaitas, labai statūs, krinta daugiau nei 50° kampu ir nuo Nemuno pusės yra apie 28 m aukščio. Viršutinėje dalyje šlaitai aiškiai nukasti.

Piliakalnio aikštelėje matyti tamsios spalvos kultūrinis 30-40 cm gylio sluoksnis.

Į rytus nuo piliakalnio, Nemuno slėnio lygumoje, daugiau kaip 1 ha lauko plote pastebimos sodybvietės liekanos. Dirva čia tamsios spalvos. Jos paviršiuje randama lipdytų ir žiestų molinių puodų šukių.

Lipdytų puodų šukių molyje įmaišyta smulkių akmenų grūdelių. Randamos keramikos spalva pilka arba tamsiai rusva. Puodai nežymiai profiliuoti. Kai kurių puodų išorinė pusė lengvai brūkšniuota arba rauplėta.

Žiestos keramikos molis švarus, puodai buvę profiliuoti, kai kurie puošti lygių ir banguotų linijų arba jų derinių ornamentais. Indų šukelės iki 0,6-0,8 cm storio. Ši keramika skirtina IX—X a.

Piliakalnis matuotas 1952 VIII.

Lit.: *P. Tarasenska*. P. 207; *A. Kamiński*. P. 239; Ataskaita. 1953. P. 20—21 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 2263. 1953 m.

Radiniai: VIEM.

57. Pašventupio II-asis piliakalnis

Prienų rj., Pakuonio apyl.
(54°42'25" — 24°4'40" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra ant aukštumos krašto, per 0,5 km į šiaurę nuo 1-ojo piliakalnio ir kelio į Nemuno slėnį. Piliakalniui įrengti panaudotas aukštumos kyšulys, esantis tarp dviejų — rytų ir vakarų daubų. Iš šiaurės siekia aukštumos dirbami laukai, o pietinis šlaitas nusileidžia į Nemuno slėnį. Kyšulys yra 8-10 m žemiau aukštumos lauko, 15 m ilgyje iki pylimo įlinkęs. Už šio įlinkimo kyla 3 m aukščio, prie pamato 20 m ilgio, uždarantis visą kyšulio plotą pylimas. Už pylimo pietų kryptimi tęsiasi 12-15 m ilgio ir tokio pat pločio ovali, apie 120 m² ploto aikštelė — nelygi, su gana dideliu palinkimu pietų kryptimi. Aikštelės kraštai neparafiliuoti, nuolaidžiai pereina į šlaitus, kurie viršutinėje dalyje labai statūs ir su aiškiomis apdirbimo žymėmis. Žemiau šlaitai nuolaidesni, bet ir čia krinta 50-55° kampu. Iš pietų pusės šlaitai yra 22 m aukščio.

Pilkoje piliakalnio aikštelės dirvoje, pastebimi anglies trupinėliai. Piliakalnis neapardytas, apaugęs medžiais.

Matuotas 1953 VI 6.

Lit.: Ataskaita. 1953. P. 22—23 (Rankr.).

58. Prienlaukio piliakalnis

Prienų rj., Šilavoto apyl.
(54°39'20" — 23°52'30" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra buvusio kaimo laukuose, per 0,5 km į pietus nuo Prienų—Šilavoto vieškelio, 5-ajame kilometre, įrengtas ant kalvos: ją iš šiaurės, vakarų ir pietų supa šlapios pievos, o į rytus ji pamažu žemėja ir jungiasi su kitomis kalvomis. Piliakalnis įrengtas vakarinėje kalvos dalyje ir sudaro 3 m aukščio pakilimą. Šiame pakilime dar ryškiai pastebimi taisyklingai krintą šlaitai. Piliakalnis ilgus metus buvo ariamas, todėl deformuotas, tai pastebi ir savo XX a. pr. aprašyme Juozas Radziukynas.

Beveik apskrita, lygi piliakalnio aikštelė yra 22-24 m skersmens ir užima 300 m² plotą. Aikštelės pietryčių dalyje, o vietomis ir šlaite pastebima juodos spalvos kultūrinio sluoksnio liekanos.

Aikštelėje ir šlaituose rastos kelios titnaginės skeltės ir smulkūs lipdytos, rusvos spalvos keramikos fragmentai. Buvusio tos žemės savininko Sakalausko pasakojimu, seniau piliakalnyje rasdavo žalvarinių daiktų dalių.

Piliakalnio šlaitai šiaurinėje dalyje 12 m aukščio, gana statūs, kitomis kryptimis, išskyrus 3 m aukščio viršutinėje dalyje, nuolaidūs, bet leidžiasi tik 10-20° kampu.

Piliakalnis savo išvaizda panašus į Aukštaičių sodybinius piliakalnius.

Matuotas 1953 VI 8.

Lit.: J. Radziukynas. P. 17; P. Tarasenska. P. 217; A. Kamiński. P. 242; Ataskaita. 1953. P. 30—31 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 2274. 1953 m

59. Žarijų (Bagrėno) piliakalnis

Prienų rj., Ašmintos apyl.
(54°39' — 24°29'50" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra ant kairiojo Nemuno kranto aukštumos kyšulio. Iš rytų ir vakarų supa gilios daubos, iš pietų — pelkėtas Nemuno slėnis, o iš šiaurės, nuo aukštumos — dirbami laukai.

Iš šiaurės piliakalnis atskirtas plačiu, apie 20 m pločio įlinkimu, matyt, buvusiu perkasu, už jo kyla iki 10 m aukščio, prie pamato 35 m ilgio pylimas, kuris uždaro visą kyšulio plotą.

Už pylimo, pietų kryptimi tęsiasi keturkampė, su apvaliais kampais, 50 m ilgio, 30 m pločio ir užimanti apie 1200 m² plotą aikštelė. Pietų kryptimi aikštelė su gana dideliu nuolaidumu.

Piliakalnio šlaitai labai statūs, krinta 50-60° kampu, nuo Nemuno pusės 32 m aukščio.

Iškastoje š. v. gale duobėje matyti, kad pylimas sudarytas iš tamsios žemės ir deginto molio. Aikštelėje kultūrinio sluoksnio nepastebėta. Visas piliakalnis apaugęs medžiais. Ariamame lauke, kiek į š. v. nuo piliakalnio rasta lipdytos, grublėtos ir lygiu paviršiumi bei žiastos keramikos.

Piliakalnis matuotas 1953 VI 6.

Lit.: A. Połujański. P. 339; Słownik geograficzny. P. 623; Z. Gloger. Podróż Niemnem // "Wisła". 1888; P. Tarasenska. P. 100; A. Kamiński. P. 204; Ataskaita. 1953. P. 25—26 (Rankr.).

Radiniai: VIEM.

Šakių rajonas

60. Joginiškių II piliakalnis

Šakių rj., Kriūkų apyl.
(55°3'20" — 23°23'50" nuo Grinvičo)

Piliakalnis, vadinamas Gura—Kalnu, yra per 3 km nuo Kriūkų miestelio važiuojant vieškelio į Sutkus, per 1 km į rytus nuo vieškelio. Įrengtas ant aukšto Jotulės kairiojo kranto kyšulio. Į vakarus nuo piliakalnio esančios aukštumos yra dirbamas laukas, o iš visų kitų pusių jį supa Jotulės slėnis.

Iš vakarų, nuo lauko pusės piliakalnis sustiprintas užstojančiu visą kyšulio 20 m plotą, daugiau nei 3 m aukščio pylimu. Prieš pylimą, vakarų pusėje esantis įlinkimas rodo toje vietoje buvusį perkasą. Už pylimo rytų kryptimi plyti kiek nuolaidėjanti ir siaurėjanti aikštelė — 35 m ilgio, 20 m pločio, užimanti apie 500 m² plotą.

Piliakalnio šlaitai yra 16 m aukščio, statūs ir krinta 60° kampu. Ypač status, matyt, seniau Jotulės plautas, šiaurinis šlaitas. Kultūrinio sluoksnio nepastebėta. Visas piliakalnis apaugęs medžiais.

Piliakalnis skirtinas XIII—XIV a.

Matuotas 1955 VIII 6.

Lit.: Autoriaus archyvas.

61. Kudirkos Naumiesčio piliakalnis

Šakių rj.

(54°16' — 22°50'10" nuo Grinvičo)

Piliakalnis, vadinamas Napoleono kalnu, yra per 1,5 km į pietus nuo Kudirkos Naumiesčio, kiek į dešinę nuo kelio, per 100 m nuo Širvintos.

Piliakalnį sudaro 5 m aukščio sala, kurią iš visų pusių supa pelkėtos pievos, o išilgai pietinio kranto iškastas šlapias griovys.

Ovali piliakalnio aikštelė apie 110 m ilgio, 50 m pločio ir užima apie 0,5 ha plotą, aikštelės paviršius lygus, tik rytiniame gale yra pakilimas, sudarantis lyg ir pylimą. Vakariniuose ir šiauriniuose pakraščiuose likę apgriuvę apkasai. Kultūrinio sluoksnio nepastebėta.

Pasakojama, kad šį piliakalnį supylę prancūzai.

Matuotas 1956 IX 23.

Lit.: Autoriaus archyvas.

Fot.: IIA. Negat Nr. 14261. 1965 m.

Prierašas. Septintajame šio amžiaus dešimtmetyje piliakalnis labai sudarkytas melioruojant laukus. 1983 m. jo liekanas tyrinėjo Lietuvos istorijos institutas, 1984 ir 1985 m. tyrimus tęsė Mokslinė metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba. Radiniai I—XIV a.

Lit.: V. *Daugudis*. Kudirkos Naumiesčio piliakalnis // Kudirkos Naumiestis. V. 1990. P. 12—13; A. *Kuncevičius*, A. *Merkevičius*. Kudirkos Naumiesčio piliakalnio ir gyvenvietės tyrinėjimai // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1984 ir 1985 metais. V. 1986. P. 29—30.

62. Maštaičių—Norkūnų piliakalnis

Šakių rj., Kidulių apyl.
(55°4'45" — 22°54'50" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra ant Nemuno aukšto kairiojo kranto. Sudėtinis, sudarytas iš kelių gynybinių įrengimų. Visi šie įrengimai, įrengti ant aukštumos kyšulio, kurį supo gilios daubos, vienas nuo kito atskirti perkasu. Šių gynybos įrengimų kompleksą sudaro trys, vienas po kito tebesitęsiantieji pietų-šiaurės kryptimi papiliai ("guros") ir pats piliakalnis.

I-asis papilys yra kyšulio dalis, kuri iš rytų ir pietų (aukštumos) pusių atskirta 20-30 m platumo ir p. r. kampe 3 m gylio perkasu. Perkaso galai toliau supdami papilį platėja ir gilėja, įsijungdami į daubas. Papilio keturkampė su apvaliais kraštais aikštelė yra apie 110 m ilgio, 90 m pločio ir užima apie 1 ha plotą.

II-asis papilys toliau į šiaurę, nuo pirmojo atskirtas plačiu 4-5 m gylio, apie 90 m ilgio perkasu, trapecijos formos, apie 100 m ilgio, 60 m pločio ir užima apie 0,5 ha plotą.

Dar toliau šiaurės kryptimi yra III-asis papilys, kuris nuo antrojo atskirtas 3 m gylio ir 30 m pločio perkasu. Papilys beveik keturkampis, 40 m ilgio, 30 m pločio ir užima apie 1000 m² plotą.

Į rytus nuo III-ojo papilio, už 30 m pločio ir 5 m gylio perkaso, yra 3 m aukštesnis už papilį, nupjauto kūgio formos piliakalnis. Jo šiauriniame gale ovali, nuolaidi šiaurės kryptimi aikštelė yra 60 m ilgio, 50 m pločio ir užima 2500 m² plotą. Prie rytinio aikštelės krašto iškasta 1 m gylio duobė, kurioje iki 30 cm gylio pastebima maišyta žemė. Pietiniame aikštelės gale randama deginto molio gabalų.

Piliakalnio šlaitai labai statūs, krinta 60-70° kampu, iš Nemuno pusės yra daugiau nei 40 m aukščio. Piliakalnis ir daubos apaugę medžiais.

Šiaurinėje pašlaitėje yra keturkampė, 50 m ilgio, 25 m pločio kūdra. Vakariniame ir rytiniame kūdros pakraščiuose yra 2-3 m aukščio pylimai, kurie, matyt, supilti išmestomis iš kūdros žemėmis.

J. Mickevičius šį piliakalnį laiko buvusios kryžiuočių pilies Christmemel vieta, o kūdrą — jų iškastu uostu. Tikriausiai tai yra lietuvių, bene drauge su bajoru Sudargu kovojusio bajoro Masto pilies liekanos.

Neteisingai šį piliakalnį A. Polujanskis laiko kryžiuočių, Bajerburgo pilies vieta. Plačiai pagarsėjo piliakalnis ir apie jį pasakojamais padavimais. Minėtais įrengimais jis yra vienas iš didžiausių bei gražiausių lietuvių XIV—XV a. piliakalnių.

Matuotas 1955 VIII 12.

Lit.: A. Polujański. P. 188; P. Tarasenska. P. 180; J. Mickevičius. P. 97—106; P. Barkauskas, A. Vabalas (toliau Vadovas). P. 85; A. Kamiński. P. 231; Autoriaus archyvas.

63. Misiūnų piliakalnis

Šakių rj., Kriūkų apyl.
(55°3'25" — 23°17'40" nuo Grinvičo)

Yra per 400 m į rytus nuo buvusio Misiūnų dvaro, į dešinę nuo lauko kelio, kuris iš Misiūnų eina į Nemuno slėnį, kairiajame Nykutės upės krante. Piliakalnis — atskira kalva, kurią vakaruose įlanka skiria nuo pagrindinės aukštumos. Iš kitų pusių kalvą supa gili dauba, kurios pietinėje ir rytinėje dalyje teka Nykutė. Viduryje iškilusi ovali kalvos viršūnė yra apie 70 m ilgio, 35-40 m pločio. Viršūnės kraštai nuolaidžiai leidžiasi ir tiesiogiai pereina į šlaitus. Šiaurės ir rytų šlaitai nuolaidesni, o pietų — labai statūs, vietomis plaunami Nykutės, todėl apgriuvę. Šlaitai iš daubos pusės yra 26 m, iš vakarų 7 m aukščio. Kultūrinio sluoksnio nei viršūnėje, nei šlaituose nepastebėta. Piliakalnis ir šlaitai apaugę medžiais.

Matuotas 1955 VIII 11.

Lit.: J. Basanavičius. Dėl žynio Ilgio // "Lietuvių tauta"; P. Tarasenska. P. 186. Vadovas. P. 84; A. Kamiński. P. 232; Autoriaus archyvas.

64. Sudargo piliakalniai

Šakių rj., Slavikų apyl.
(55°2'50" — 22°38'15" nuo Grinvičo)

Prie buvusio Sudargo kaimo, per 1 km į š., kairiame Nemuno krante yra du piliakalniai.

Sudargo piliakalnio ieškojo dar J. Radziukynas, bet vietiniai gyventojai jo parodyti negalėjo ir tik atidžiai pats apžiūrėjęs Nemuno krantus jį surado. Sudomintas J. Radziukyno aprašymo, aplankiau Sudargą ir čia radau ne vieną, bet du piliakalnius.

I-asis (vakarų) piliakalnis aptiktas ant apgriuvusio Nemuno kranto kyšulio, esančio 18 m žemiau kranto aukštumos. Su šlaitu jį jungė 0,5-0,7 m pločio ir apie 10 m ilgio takas. Toliau šiaurės kryptimi kyšulys plėtėja ir visą jo išlikusį 20 m plotą užbaigia 4 m aukščio pylimas. Už šio pylimo tęsiasi šiaurės kryptimi nuolaidi, ovali, 30 m ilgio, 25 m pločio, apgriuvusiu šiauriniu galu aikštelė. Dabartinis aikštelės plotas yra daugiau nei 500 m². Šlaitai apgriuvę, krinta 70° kampu ir yra iki 25 m aukščio. Savo išvaizda šis piliakalnis visai panašus į kitus Panemunės krantinius piliakalnius ir laikytinas 1317 m. kryžiuočių sunaikintos bajoro Sudargo pilies vieta. Be abejo, seniau tas kyšulys buvo vieno aukščio su krantu, bet Nemunui plaunant jo pamatą pamažu slenka žemyn.

II-asis (rytų) piliakalnis yra per 100 m į rytus nuo pirmojo, Nemuno slėnyje, per 70-80 m nuo kranto aukštumos. Tai lyg ir atskira kalva, kuri 5-7 m pločio perėjimu jungiasi su kranto apgriuvusiu šlaitu 20 m žemiau aukštumos lygmens.

Ovali piliakalnio aikštelė apie 50 m ilgio, 25 m pločio, užima apie 1000 m² plotą. Vakariname aikštelės gale yra apie 3 m, o rytiniame — apie 2 m aukščio pylimai, dėl kurių piliakalnis panašus į balną. Statūs šlaitai apie 25 m aukščio. Šiaurinius šlaitus pavasariais plauna Nemunas, dėl to jie apgriuvę. Šis piliakalnis aprašytas J. Radziukyno. Savo išvaizda jis panašus į kitus ikifeodalinius piliakalnius ir skirtinas I-ojo tūkstantmečio pabaigai.

Matuotas 1955 VIII 12.

Lit.: A. Połujański. P. 386; Słownik. T. XI. P. 548; J. Basanavičius. P. 44; J. Radziukynas. P. 20; P. Tarasenska. P. 239; J. Mickevičius. Panemunio pilys XIV a. // "Gimtasai kraštas". Šiauliai 1937. Nr. 2—4. P. 97—106; A. Kamiński. P. 252; Autoriaus archyvas.

Fot.: IIA. Negat Nr. 17969. 1965 m.

Prierašas. 1970 m. Vilniaus Universitetas atliko bandomuosius vakarinio piliakalnio tyrinėjimus. Rado menką kultūrinį sluoksnį, kurį datavo VIII—XIV a. II-asis (rytų) piliakalnis, matyt, yra natūrali kalva.

Lit.: P. Kulikauskas. Sudargo piliakalniai. P. 105—124; P. Kulikauskas. Užnemunės piliakalniai.

65. Šėtijų piliakalnis

Šakių rj., Lekėčių apyl.
(54°3' — 23°35' nuo Grinvičo)

Piliakalnis plačiai žinomas Jundakalnio pavadinimu. Įrengtas ant kairiojo Nemuno kranto aukštumos, prie "Silkinės" pradinės mokyklos, panaudojant sudarytą tekančios rytų pusėje Liekės daubos kampą. Iš šiaurės ir vakarų jį supa Nemuno slėnis, o iš pietų pusės — aukštumos lyguma. Iš pietų pusės piliakalnis sustiprintas aukštesniu nei 2 m puslankiu supiltu 45 m ilgio pylimu. Prieš pylimą yra nežymus įlinkimas, matyt, likęs nuo užslinkusio perkaso. Už pylimo šiaurės kryptimi tęsiasi beveik apvali, nuolaidi šiaurės kryptimi, 40 m ilgio ir daugiau nei 40 m pločio, užimanti apie 1200 m² plotą aikštelė. Pylime pastebėta maišyta smėlinga žemė.

Piliakalnio šlaitai yra 42 m aukščio, labai statūs ir krinta 65-70° kampu. Piliakalnis ir šlaitai apaugę medžiais.

A. Polujanskis Šėtijų piliakalnį laiko kryžiuočių dar 1291 m. minimos ir 1317 m. sunaikintos lietuvių Junigėdos pilies vieta.

Piliakalnis skirtinas XIII—XIV a.

Matuotas 1956 IX 23.

Lit.: A. Połujański. P. 397; A. Makarevičius. 1925; P. Tarasenska. P. 241; Autoriaus archyvas.

66. Šilvienų piliakalnis

Šakių rj., Plokščių apyl.
(55°3'40" — 23°15' nuo Grinvičo)

Piliakalnis, vadinamas Pilaite, yra dešinėje pusėje Šilvienų—Plokščių kelio, Prūdupio slėnyje.

Tai atskira taisyklingo nupjauto ovalaus kūgio formos kalva. Ovali, lygiu paviršiumi piliakalnio aikštelė yra 25 m ilgio, 24 m pločio ir užima apie 400 m² plotą. Šlaitai tik 5 m aukščio, gana statūs. Kultūrinio sluoksnio nei aikštelėje, nei šlaituose nepastebėta.

Savo išvaizda Šilvienų piliakalnis visai panašus į gimininės bendruomeninės santvarkos laikotarpio Aukštaičių piliakalnių.

Matuotas 1955 VIII 11.

Lit.: Autoriaus archyvas.

Fot.: IIA. Negat Nr. 17865. 1965 m.

67. Vaiguviškių—Plokščių piliakalnis

Šakių rj., Plokščių apyl.
(54°4'35" — 23°11'10" nuo Grinvičo)

Yra per 1 km į pietus nuo Plokščių miestelio ir todėl dažnai vadinamas Plokščių piliakalniu. Tai — didoka, aukšta, iš visų pusių giliomis daubomis apsupta plokštuma. Rytų ir šiaurės dauba teka mažas Vaiguvos upelis, kurio vaga eina lauko kelias į Plokščius. Vakarų dauba teka mažas Vaiguvos intakas. Tuo būdu ši plokštuma sudaro salą, iš visų pusių apsuptą gamtinėmis kliūtimis.

Kiek iškilusi viduryje plokštuma-sala netaisyklingo ovalo formos, viršūnėje apie 100 m ilgio, 70 m pločio ir užima didesnę nei 6000 m² plotą.

Nusileidžiantieji į daubą šlaitai iki 25 m aukščio, apaugę medžiais. Sala seniau buvo ariama, dabar dirvonuoja. Paviršiuje aptinkami suaižėję nuo deginimo akmenys. Kultūrinio sluoksnio nepastebėta.

Nors jokių dirbtinių įrengimų nėra, bet gamtinės kliūtys leidžia jį laikyti piliakalniu. Dar A. Polujanskis laikė jį kryžiuočių kronikoje minimos lietuvių pilies Vaigov vieta.

Piliakalnis matuotas 1995 VIII 11.

Lit.: A. *Polujański*. P. 325; J. *Basanavičius*. P. 45; Vadovas. P. 85; Autoriaus archyvas.

68. Žemosios Panemunės piliakalnis

Šakių rj., Kriūkų apyl.
(53°3'10" — 23°27'35" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra ant kairiojo Nemuno kranto aukštumos kyšulio, vakariniame ligoninės sodo gale. Iš šiaurės supa Nemuno slėnis, kuriuo greta piliakalnio praeina Zapyškio—Kriūkų vieškelis, o iš vakarų ir pietų plyti gili dauba. Pietiniu šlaitu į vieškelį eina lauko kelias. Iš rytų nuo lygumos pusės piliakalnis atskirtas 5 m aukščio ir 20 m ilgio pylimu, užstojančiu visą kyšulio plotą. Buvusio, kaip ir kitose Panemunės piliakalniuose, prieš pylimą perkaso čia jau nepastebima. Ovali, lygiu paviršiumi piliakalnio aikštelė yra 60 m ilgio, 20 m pločio ir užima iki 1000 m² plotą. Medžiais apaugusioje aikštelėje vietomis pastebimas juodos spalvos kultūrinis sluoksnis.

Šiaurinis, iš Nemuno pusės šlaitas labai status ir krinta 70° kampu. Vakarų ir pietų šlaitai viršutinėje, daugiau nei 4 m aukščio dalyje yra su aiškiomis nulyginimo žymėmis, statesni negu žemiau palikti natūralūs, nors ir jie krinta apie 50° kampu. Piliakalnis apie 30 m aukščio.

Kaip ir kiti Panemunės krantiniai piliakalniai, Žemosios Panemunės piliakalnis skirtinas XIII—XIV a.

Matuotas 1955 VIII 6.

Lit.: A. Połujański. P. 398; Z. Głogier. P. 83; L. Krzywicki. P. 38; A. Makarevičius. 1925. Nr. 150—153. P. Tarasenska. P. 268; Vadovas. P. 84; A. Kamiński. P. 238; Autoriaus archyvas.

69. Žuklių piliakalnis

Šakių rj., Kriūkų apyl.
(55°3'40" — 23°21'30" nuo Grinvičo)

Yra ant Nemuno kairiojo kranto aukštumos, prie Maksvyčio sodybos. Piliakalniui įrengti panaudotas aukštumos kyšulys. Iš rytų ir vakarų jį supa gilios daubos, iš šiaurės — Nemuno slėnis, o iš pietų — laukas. Vakarų dauba teka mažas Žolupis. Iš pietų, lauko pusės piliakalnis buvo atskirtas daugiau nei 2 m pločio ir apie 20 m ilgio plūkto molio pylimu. Dabar likęs tik vakarinis to pylimo galas. Visa kita jo dalis nukasta, paverčiant piliakalnį dirbamu lauku. Gyventojų Maksvyčio pasakojimu, kasant pylimą rasta stambių medžio anglių. Iš pietų pusės prie pylimo yra nedidelis įlinkimas, likęs nuo buvusio, dabar jau užslinkusio perkaso.

Ovali piliakalnio aikštelė yra apie 35 m ilgio, 20 m pločio ir užima apie 600 m² plotą. Aikštelė ir šlaitai 5-7 m aukštyje ariant labai apgadinti. Kultūrinio sluoksnio nepastebėta. Piliakalnis iš Nemuno ir daubų pusių yra apie 35 m aukščio. Nusileidžiant į Nemuno slėnį šlaitas nuolaidesnis, o daubų šlaitai statūs ir krinta iki 60° kampu. Šlaitai apaugę medžiais.

Piliakalnis skirtinas XIII—XVI a.

Matuotas 1955 VIII 6.

Lit.: Autoriaus archyvas.

Varēnos rajonas

70. Liškiavos pilies kalvos

Varėnos rj., Kibyšių apyl.
(54°4'40" — 24°2'55" nuo Grinvičo)

Į vakarus nuo Liškiavos miestelio kairiuoju Nemuno krantu tęsiasi aukštų kalvų grandinė, kurių viena, esanti per 1 km nuo Liškiavos, vadinama Pilies kalnu, Perkūno kalnu, Piliakalniu. Rytuose Pilies kalną nuo Bažnyčios kalno atskiria plati dauba, o nuo tebesitęsiančių toliau vakarų kryptimi kalvų — platus įlinkimas.

Ištęsta, netaisyklingai ovali kalno aikštelė 100 m ilgio, 50 m pločio, užima daugiau nei 4000 m² plotą. P. v. šlaite, 4 m žemiau viršūnės yra mūrinio bokšto liekanos. Bokštas statytas iš akmenų ir stambių, vagotu paviršiumi plytų. Bokšto skersmuo 11,5 m, sienų storis 2,8-3 m. Kiek giliau, šiaurinėje bokšto pusėje atkastoje sienoje yra 1 m pločio anga į jau užgriuvusį požemį. Aikštelės šiaurės vakarų kampe yra 4 m gylio ir 25 m skersmens duobė, kurios dugne ir šlaituose guli ar 12 akmenų. Tarp bokšto ir duobės, vakariniame aikštelės gale yra apie 3 m aukščio pylimas. Aikštelėje guli netvarkingai išmėtytų apie 40 akmenų, kai kurie akmenys 1,5 x 1,1 m dydžio.

Iš šiaurės, Nemuno lomos ir kitų pusių šlaitai labai statūs. Jų aukštis siekia 31 m.

Kai kurie istorikai (J. Narbutas, J. Totoraitis) spėjo, kad čia buvusi karaliaus Mindaugo sostinė Naujapilis. Iki šiol jokių rašytinių istorinių žinių apie Liškiavos pilį neturime.

Iš bokšto statybos pobūdžio, jis skirtinas XIV a. II-ajai pusei. Atrodo, kad tai pradėtos, bet nebaigtos statyti mūrinės pilies liekanos. Tikriausiai, po Žalgirio 1410 m kautynių pilies statymas buvo sustabdytas. Piliakalnis matuotas 1954 VI.

Lit.: A. Połujański. P. 232; Słownik Geograficzny. T. V. P. 234; J. Basanavičius. P. 43; Z. Gloger. 1888. P. 77—79; Z. Gloger. 1903. P. 40—42; J. Jodkowski. P. 73, 74; J. Totoraitis. P. 204—208; J. Radziukynas. P. 27; P. Tarasenska. P. 174; E. Šneideris. P. 167—173; Pr. Rinkevičius; Vadovas. P. 158; A. Kamiński. P. 230; Ataskaita. 1954. P. 10 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 12707. 1954 m. KPAI. Neg. sen. Nr. 64.

Prierašas. 1962 ir 1975 m. Paminklų konservavimo institutas tyrė piliakalnį ir jo aplinką. Radiniai II—XV a.

Lit.: K. Mekas. Liškiavos pilis // Lietuvos pilys. V. 1971. P. 241—244; J. Markelevičius, S. Patkauskas. Liškiavos (Varėnos rj.) archeologinių paminklų tyrinėjimai 1975 metais // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1974 ir 1975 metais. V. 1978. P. 27—40; P. Kulikauskas. Užnemunės piliakalniai. V. 1982.

Vilkaviškio rajonas

71. Misviečių piliakalnis

Vilkaviškio rj., Alvito apyl.

Piliakalnis, vadinamas kapinėmis, yra prie Brideikio upelio.

Piliakalnis įrengtas ant kranto aukštumos krašto. Iš lauko pusės, iš rytų, jį atskiria apie 3 m aukščio ir prie pamato 40 m ilgio pylimas, kuris ir vadinamas piliakalniu. Iš visų pusių supa skardžiai. Už pylimo, vakarų link yra 25 m ilgio ir 50 m pločio prie pylimo, trikampė aikštelė. Dabartiniu laiku ji yra apie 500 m² ploto, bet, reikia manyti, jau didelė jos dalis apgriuvusi.

Šlaitai nuo upės pusės apie 10 m aukščio, statūs.

Kultūrinio sluoksnio nepastebėta.

Matuotas 1952 VIII.

Lit.: Autoriaus archyvas.

Fot.: IIA. Negat. Nr. 14228. 1963 m.

72. Pajevonio—Kunigiškių piliakalnis

Vilkaviškio rj., Pajevonio apyl.
(54°31'30" — 22°50'25" nuo Grinvičo)

Pajevonio piliakalnis, vadinamas dar ir Kunigiškių piliakalniu, yra per 1 km į rytus nuo Pajevonio ir per 100 m į dešinę nuo Pajevonio—Bartninkų vieškelio.

Piliakalnį sudaro pailgas, rombo pavidalo lauko plotas, ištįsęs šiaurės rytų-pietvakarių kryptimi. Iš vakarų ir šiaurės supa daubos, kuriomis teka mažas Jevonio upelis ir bevardis jo intakas, o šiaurės rytų gale (prie Pijaus Vaitkevičiaus sodybos) atskiria du pylimai. Žemutinis, išorinis pylimas rytų pusėje 3,5 m, o vakarų — 1,5 m aukščio. Kitas aukštutinis pylimas juosia visą piliakalnio galą ir yra prie pamato 30 m ilgio bei 5 m aukščio.

Iki 150 m ilgio ir viduryje daugiau nei 100 m pločio aikštelė užima apie 1,5 ha plotą. Pietiniu aikštelės kraštu, arčiau prie vakarinio galo, išlikęs 60 m ilgio ir 1 m aukščio pylimas. Priešais jį, šiauriniu aikštelės kraštu irgi tęsiasi tokio pat ilgio, 0,5 m aukščio deformuotas pylimas. Vakarinėje aikštelės dalyje pastebimas juodos spalvos kultūrinis sluoksnis. A. Polujanskis pastebi, kad XIX a. viduryje piliakalnio pakraščiai buvo apdėti akmenimis.

Piliakalnis yra 10 m aukščio, status, šlaitai krenta 50-60° kampu. Šiaurės-vakarų kampe yra įrengtas 6-8 m pločio, vienodo nuolaidumo įvažiavimas.

J. Basanavičius pastebi, kad prie piliakalnio rasta Romos monetų (14—37 m. Tiberijaus ir 37—41 m. Kaligulos).

Toje vietoje randama puodų šukių ir monetų. Šiuo laiku ten rastas sidabrinis Klaudijaus 51 m. denaras.

Savo dydžiu ir įrengimais Pajevonio piliakalnis yra vienas iš didžiausių XIII—XIV a. piliakalnių. Kuriuo vardu vadinta ant jo buvusi Lietuvių pilis, lieka paslaptimi.

Matuotas 1956 VIII 2.

Lit.: A. *Polujański*. P. 315; J. *Basanavičius*. P. 42; J. *Radziukynas*. P. 31; P. *Tarasenska*. P. 139; Vadovas. P. 136; A. *Kamiński*. P. 238; R. Vyšniausko laiškas (Autoriaus archyvas).

Fot.: P. *Kulikauskas*. Užnemunės piliakalniai. V. 1982.

Prierašas. 1963 ir 1964 metais Vilniaus universitetas ištyrė dalį piliakalnio ir gyvenvietės. Rasta medžiaga datuojama I—VI a.

Lit.: P. *Kulikauskas*. Užnemunės piliakalniai. V. 1982.

73. Pavištyčio piliakalnis

Vilkaviškio rj., Vištyčio apyl.
(54°24'45" — 22°47'55" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra per 1 km į pietus nuo Pavištyčio pieninės ir mokyklos. Tai didoka ir aukšta kalvoto lauko natūrali kalva.

Šiaurės ir rytų šlaitai kyla nuolaidžiai ir kiek statesni yra viršutinėje 10 m aukščio dalyje, kur jų statumas siekia iki 30°. Labai statūs vakarų ir pietų 30 m aukščio šlaitai.

Ovali, nelygiu paviršiumi kalvos aikštelė apie 80 m ilgio ir 30 m pločio.

Viršūnėje ir šlaituose yra apgriuvę apkasai. Kultūrinio sluoksnio nepastebėta.

Dirbamame lauke pietų pašlaitėje rasta deginto molio tinko gabalų.

Pasakojama, kad piliakalnyje nugrimzdusi bažnyčia ir Velykų rytą girdėti skambinant varpais.

Matuotas 1956 VIII 2.

Lit.: *P. Tarasenska*. P. 209; *A. Kamiński*. P. 239; Autoriaus archyvas.

Fot.: IIA. Negat. Nr. 12692. 1962 m.

74. Piliakalnių piliakalnis

Vilkaviškio rj., Rasių apyl.
(54°27'15" — 23°2'30" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra kairiajame Aistos krante, per 1 km į p. v. nuo Rasių dvaro ir kelio į Bartninkus. Piliakalniui įrengti panaudota aukštumos lauko dalis, kurią iš pietų, rytų ir šiaurės supa gili Aistos dauba, o iš vakarų — dirbami laukai.

Piliakalnis iš vakarų, nuo lauko pusės atskirtas 65 m ilgio prie pamato, 10 m aukščio iš lauko pusės ir 7 m aukščio iš vidaus puslankiu einančiu pylimu, kurio galai atsiremia į Aistos daubą. Vakariniam pylimo šlaite pastebimas akmens griuvinytis, o iškastose jame duobėse — degintas molis ir maišyta žemė.

Trikampė aikštelė 40 m ilgio, prie pylimo 50 m pločio, užima apie 1500 m² plotą. Aikštelės kraštai iškilę. Atrodo, kad tas iškilimas likęs nuo buvusio pylimo. Aikštelė padengta kultūriniu sluoksniu, kuris prie pylimo siekia iki 80 cm gylio.

Nusileidžiantieji į daubą piliakalnio šlaitai statūs, krinta iki 60° kampu, 18 m aukščio. 50-60 m į vakarus nuo pylimo puslankiu eina 1,5-1 m aukščio pylimas, kurio galai irgi įsiremia į Aistos daubą ir uždaro didesnę nei 1 ha papilį. Papilyje vietomis pastebimas kultūrinis sluoksnis.

Piliakalnio aikštelėje rasta lipdytos, grublėtos ir žiestos lygiu paviršiumi keramikos.

Piliakalnio pylimas ir šlaitai apaugę medžiais.

Šis piliakalnis jau seniai minimas literatūroje. Dr. J. Basanavičius laikė jį garsios 1336 m. Pilėnų pilies vieta. Šią savo nuomonę J. Basanavičius rėmė netoli esančiu Pelenių kaimo pavadinimu. J. Radziukynas irgi palaiko dr. J. Basanavičiaus nuomonę. Pažinęs šį piliakalnį vietoje irgi laikausi minėtos nuomonės, nors galutinai šį įdomų klausimą išspręst tik jo platūs tyrinėjimai.

Piliakalnis matuotas 1954 VI.

Lit.: A. Połujański. P. 296; A. Osipowicz. P. 64; Słownik geograficzny. T. VIII. P. 143; J. Basanavičius. P. 25, 42—43; J. Radziukynas. P. 11; A. Makarevičius. 1926.; P. Tarasenska. P. 213; Vadovas. P. 136; A. Kamiński. P. 241; Ataskaita. 1954. P. 40—41 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 3656. 1954 m.

Radiniai: VIEM.

Prierašas. 1961 metais Lietuvos istorijos institutas tyrinėjo piliakalnį, radinius datavo II—XV a.

Lit: P. Kulikauskas. Piliakalnių kaimo, Rasių apylinkės Vilkaviškio rajono piliakalnis ir jo tyrinėjimai 1961 m. // Istorija. V. 1972. T. 12. Sąs. 2. P 143—161; P. Kulikauskas. Užnemunės piliakalniai. V. 1982.

75. Piliūnų piliakalnis

Vilkaviškio rj., Pilviškių apyl.
(54°42'15" — 23°15'20" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra per 3 km nuo Pilviškių, kairėje pusėje kelio į Piliūnus, prie Rausvės tilto.

Piliakalniui įrengti panaudota iškilusi lauko aukštumos dalis kairiajame Rausvės krante, kuri supa piliakalnį iš pietų ir rytų. Šiaurine pašlaite eina kelias, o iš vakarų plyti dirbami laukai.

Iš lauko pusės piliakalnis yra 4 m aukščio. Šioje pusėje aikštelė aukštesnė ir greičiausiai remiasi į pylimą, kuris vėliau buvo deformuotas.

Netaisyklingo ovalo aikštelė 27 m ilgio, 20 m pločio ir užima apie 400 m² plotą. Kultūrinio sluoksnio aikštelėje nepastebėta.

Šlaitas nuo Rausvės upės yra 6 m aukščio. Ariamame lauke į vakarus nuo piliakalnio rasta lipdytos, rauplėtos ir lygiu paviršiumi keramikos.

Matuotas 1954 VI.

Lit.: *J. Basanavičius*. P. 51; Ataskaita. 1954. P. 52—53 (Rankr.).

Fot.: IIA. Negat. Nr. 3691. 1962 m.

Radiniai: VIEM.

76. Šukių (Juozapavo) piliakalnis

Vilkaviškio rj., Pajevonio apyl.

Piliakalnis yra į vakarus nuo kaimo, ant kairiojo Brideikio upelio kranto.

Tai trikampės aukštumos krašto dalis, kurią iš šiaurės, vakarų ir pietų supa skardžiai, o iš rytų, nuo lauko pusės atskiria 70 m ilgio ir 8 m aukščio pylimas.

Trikampė piliakalnio aikštelė 35 m ilgio, 60 m pločio, užima apie 1000 m² plotą, yra apgriuvusi ir, matyt, buvo daug didesnė.

Slaitai nuo upės pusės apie 15 m aukščio, statūs ir krinta 45-50° kampu.

Piliakalnyje rastas akmeninis laivinis kirvukas (KDMP. Inv. Nr. 193).

Matuotas 1942 VIII.

Lit.: Autoriaus archyvas.

Fot.: IIA. Negat. Nr. 14226. 1963 m.

77. Vištyčio II lauko piliakalnis

Vilkaviškio rj., Vištyčio apyl.
(54°26'45" — 22°47'50" nuo Grinvičo)

Piliakalnis yra per 300 m į dešinę nuo kelio iš Vištyčio į Norvydus, 4-ajame to kelio kilometre. Tai kalvota, lauke atskirai esanti kalva, pažymėta trianguliacijos ženkle ir vokiškame 1:100000 mastelio žemėlapyje — skaitmeniu "239". Iš visų pusių supa dirbami laukai.

Piliakalnis yra 20 m aukščio, su stačiais, krintančiais iki 35-40° kampu šlaitais. Iškilusi viduje ovali kalvos viršūnė apie 30 m ilgio ir 20 m pločio. Rytų šlaite pastebimas pilkos spalvos kultūrinis sluoksnis, o ariamame lauke į š. v. — neryškūs sodybvietės pėdsakai, išsiskiriantys savo tamsesne spalva. Čia rasta lipdyta, su stambiais akmenis trupiniais molyje šukė. Grublėtu paviršiumi indo šukė rasta ariamame lauke pietinėje pašlaitėje.

Piliakalnis matuotas 1956 VII 2.

Lit.: *P. Tarasenska*. P. 263; *Vadovas*. P. 134; *A. Kamiński*. P. 258; Autoriaus archyvas.

Fot.: IIA. Negat. Nr. 12720. 1962 m.

Radiniai: KDMP.

Taramieji Užnemunės piliakalniai

Beveik pusė visų Užnemunės piliakalnių skirtina į tariamųjų piliakalnių grupę. Į šią grupę tektų skirti visas žmonių vadinamas piliakalniais natūralias kalvas ar jų dalis, pelkių salas ar kitas vietas, kuriose nėra nei dirbtinių įrengimų, nei kultūrinių sluoksnių, o jų paviršiuje bei prie jų esančiuose laukuose nerandama jokių senoviškų dirbinių, kurie pažymėtų, kad toje vietoje gyventa žmonių. Nors šie, pavadinti tariamaisiais, piliakalniai nelaikomi archeologiniais paminklais, bet nepaminėti jų, kaip neturinčių istorinės reikšmės, negalima. Žmonės, vadindami juos piliakalniais greta tikrųjų piliakalnių, be abejo, turėjo ir tam pagrindą, kuris kol kas yra ne visai aiškus.

Kokią šie tariamieji piliakalniai turėjo reikšmę krašto istorijai iš dalies parodo jų topografinė padėtis. Dažnai tai nedidelės kalvos-salos, apsuptos pelkių ar pelkėtų vietų, o kartais tik didesnių kalvų dalys, kurias irgi supo pelkės. Tokia jų padėtis leido sustiprinant juos mediniais įrengimais padaryti slėptuvėmis.

Daugelyje tariamųjų piliakalnių žvalgymo metu nieko nerasta. Tačiau tai dar nesako, kad ant kai kurių iš jų išvis nieko negalima bus rasti. Dalis jų, be abejo, galėjo būti Druskininkėlių (Lazdijų rj.), Buniškių (Lazdijų rj.) ar kitų panašių piliakalnių paskirties. Tuos piliakalnius, kaip žinome iš aukščiau, sudaro natūralios kalvos, be jokių žmogaus gyvenimo pėdsakų, o šalia jų esančiuose laukuose rasta grublėtų šukių, kurios rodo, kad toje vietoje gyventa žmonių jau III—VI a. po Kr. Galimas dalykas, kad panašių sodybviečių būta ir prie kai kurių dabar vadinamų tariamųjų piliakalnių, bet jokių pėdsakų nepastebėta, ar jų nėra išlikę.

Panašių piliakalnių-sodybviečių gali būti iš įvairių laikų. Antai Vilkaviškio rajone plačiai pagarsėjęs Rementiškių piliakalnis, vadinamas dar Slabados—Matarnų, Zaliėsės vardu. Jo žvalgymo metu patirta, kad čia piliakalniu vadinama iškilusio kairiajame Šešupės krante, ariamo lauko dalis be jokių dirbtinių įrengimų. Ariamo lauko paviršiuje rasta stambių senoviškų plytų ir čerpių nuolaužų, keli smulkios žiestos vėlyvos keramikos fragmentai. Šie radiniai, skirtini XVI—XVII a., rodo, kad toje vietoje buvęs dvaras. Vėliau teko girdėti, kad ši vieta vadinama ne tik piliakalniu, bet ir dvarviete.

Visi dabar tariamaisiais laikomi piliakalniai negali būti palikti be priežiūros, ilgesnio nuolatinio jų stebėjimo. Šį stebėjimą galėtų vykdyti mokytojai, agronomai ar besidomintieji savo krašto praeitimi vietos gyventojai. Be abejo, per ilgesnį stebėjimą daugelio tariamųjų piliakalnių paskirtis bus atspėta, o tai drauge padės geriau pažinti ir viso krašto praeitį.

Kad ir tariamieji piliakalniai būtų žinomi mokslui ir jų stebėtojams, be kelių jų aukščiau patalpintų aprašymų, pateikiu sąrašą, o jų vietą pažymiu Užnemunės piliakalnių žemėlapyje.

Be aukščiau užsimintų tariamųjų piliakalnių: Misiūnų, K. Naumiesčio (Šakių rj.), Giraitės, Mikyčių, Ežerėlių, Buteliūnų (Lazdijų rj.), pateikiu ir dabartiniu laiku žinomų tariamų piliakalnių sąrašą.

Alytaus rajonas

Atesninkų piliakalnis, Simno apyl.

Bakšių piliakalnis, Dubėnų apyl.

Linksnėnų piliakalnis, Linksnėnų apyl.

Miroslavo (Bendrių) piliakalnis, Miroslavo apyl.

Padaglės, Punios šilas, Dubėnų apyl.

Popiečių piliakalnis, Parėčėnų apyl.
Tabalenkos piliakalnis, Jurgelionių apyl.
Užubalių piliakalnis, Luksnėnų apyl.

Kauno rajonas

Dubravų I-asis piliakalnis, Samylų apyl.
Dubravų II-asis piliakalnis, Samylų apyl.

Lazdijų rajonas

Drapalių piliakalnis, Šaulėnų apyl.
Gumbelių piliakalnis, Rudaminos apyl.
Jovaišių piliakalnis, Leipalingio apyl.
Polačionių piliakalnis, Polačionių apyl.
Purvinių piliakalnis, Kapčiamiesčio apyl.
Ruklių piliakalnis, Ruklių apyl.
Uzdeninkų piliakalnis, Dziviliškių apyl.

Marijampolės rajonas

Beržiniškės piliakalnis, Višakio Rūdos apyl.
Beržyno piliakalnis, buv. Liubavo vls.
Kūlokų piliakalnis, Liudvinavo apyl.
Liucinavo piliakalnis, Liudvinavo apyl.
Mikališkių piliakalnis, Kalvarijos apyl.
Piliakalnio piliakalnis, Liubavo apyl.
Rūdupio piliakalnis, Gavaltuvos apyl.
Škersabalių piliakalnis, Kalvarijos apyl.
Šarkyčios piliakalnis, Liubavo apyl.
Tarašiškių piliakalnis, Liudvinavo apyl.
Tursučių piliakalnis, Šumskų apyl.
Žaliosios piliakalnis, Liubavo apyl.

Prienų rajonas

Balbieriškio piliakalnis, Balbieriškio apyl.
Dargupio piliakalnis, Balbieriškio apyl.
Datamų piliakalnis, Datamų apyl.
Kudirkos piliakalnis, Išlaužo apyl.
Mačiūnų piliakalnis, Ašmintos apyl.
Paprūdžių piliakalnis, Balbieriškio apyl.
Polačionių piliakalnis, Polačionių apyl.
Pošvenčio piliakalnis, Ašmintos apyl.
Sabalėnų piliakalnis, Išlaužo apyl.

Šakių rajonas

Baltrušių piliakalnis, Barzdų apyl.
Būdos piliakalnis, Jankų apyl.
Klepų piliakalnis, Sintautų apyl.
Morkų piliakalnis, Kriūkų apyl.
Panykių piliakalnis, Plokščių apyl.
Stulgių "Šančiai", Plokščių apyl.

Turčinų piliakalnis, Būblelių apyl.

Vilkaviškio rajonas

Bartelių piliakalnis, Abarauskų apyl.

Karalkrėslio 3 piliakalniai, Pajevonio apyl.

Petroškų piliakalnis, Veisiejų apyl.

Pilviškių piliakalnis

Putinėlių piliakalnis, Bartninkų apyl.

Ragaišių piliakalnis, Pajevonio apyl.

Rementiškių piliakalnis, Juodupėnų apyl.

Šaltoniškės piliakalnis, Leipalingio apyl.

Šilbalių piliakalnis, Bartninkų apyl.

Virbalio piliakalnis

Santrumpos

IIA — Mokslų akademijos Istorijos instituto Archeologijos ir etnografijos sektorius (dabar — Lietuvos istorijos instituto Archeologijos skyrius)

KDMP — Kauno Dailės muziejaus pirminės kultūros dailės skyrius (dabar — M. K. Čiurlionio dailės muziejus, archeologiniai radiniai perduoti Vytauto Didžiojo karo muziejui)

KPAI — Kultūros paminklų apsaugos inspekcija (dabar — Kultūros paveldo centro archyvas)

VIEM — Vilniaus istorijos ir etnografijos muziejus (dabar — Lietuvos nacionalinis muziejus)

Literatūra

- J. Basanavičius*. Apie senovės Lietuvos pilis. Tilžė. 1891.
- Pr. Barkauskas* ir *A. Vabalas*. Vadovas po Lietuvą. Lietuvos Turizmo Draugijos leidinys. 1938.
- Z. Gloger*. Podróż Niemnem // "Wisła". T. II. 1888. P. 262, pieš.
- Z. Gloger*. Dolinami rzek. 1903 // "Wisła". T. III. 1889. P. 896-7, pieš.
- J. Jodkowski*. Poszukiwania archeologiczne w Bereżanach (pow. Augustowski) i Liszkowie (pow. Sejneński) // Swiatowit. T. VIII.
- A. Kamiński*. Materiały do bibliografii archeologicznej Jaćwieży od I do XIII w. // "Materiały Starożytne". T. I. Warszawa. 1956. P. 193—273.
- L. Krzywicki*. W poszukiwaniu grodu Mendoga // Przegląd Historyczny. T. VIII. 1909.
- L. Krzywicki*. Żmudź Starożytna. 1906.
- P. Kulikauskas*. Sudargo piliakalniai // "Istorija". T. 15. Sąs. 2. V. 1975.
- P. Kulikauskas*. Užnemunės piliakalniai. V. 1982.
- J. Mickevičius*. Panemunio pilys XIV a. // "Gimtasai kraštas". Šiauliai. 1937. Nr. 2—4.
- A. Makarevičius*. Archeologiniai Vilkijos apylinkės paminklai // "Lietuva". 1925. Nr. 150, 151, 153.
- A. Makarevičius*. Sudavijos piliakalniai // "Lietuva", 1926 rugs. 11. Nr. 204.
- Al. Osipowicz*. Pobieżny rzut oka na niektóre zamczyska i t. zw. góry sypiane w okolicy Suwałk // Tygodnik illustrowany". T. XV. 1867. Nr. 384. P. 55—58 ir Nr. 385. P. 63—66.
- A. Połujański*. Wędrówki po guberniji Augustowskiej w celu naukowym odbyte. Warszawa. 1859.
- Juozapas Radziukynas*. Suvalkų rėdybos piliakalniai su žemlapiu. Varšava. 1909.
- Pr. Rinkevičius*. Dainavos piliakalniai // "Rytas". 1934. Nr. 117.
- A. Sieroszewski*. Kurhany, stare miestniska, oraz cmentarze w zidlach Niemna i Hanczy //Swiatowit. T. III. 1901.
- Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T. I—XIV. 1880—1895. Papildomieji tomai XV ir XVI. 1900—1902.
- E. Šneideris*. Liškiavos senovė // "Gimtasai kraštas". Nr. 3—4. 1934.
- P. Tarasenska*. Lietuvos archeologijos medžiaga ir Lietuvos archeologinis žemėlapis. Kaunas. 1928.
- J. Totoraitis*. Liškiavos piliakalnis ir Vokės rajonas // "Lietuvių Tauta". T. 1. 1908.
- J. Totoraitis*. Senovės liekanos ir lietuvių mitologiški atminimai // "Lietuvių Tauta". T. 1. 1908.
- Vadovas — žr. *Pr. Barkauskas, A. Vabalas*.

Summary

P. Tarasenska. The hillforts of the Užnemunė region (territory on the left bank of the Nemunas River)

Total investigation material of the archaeological monuments of the Užnemunė region (Sūduva, Suvalkija) of the year 1953—1955 gathered and prepared for publishing by the famous writer and research worker of the past of Lithuania Petras Tarasenska (1892—1962). The book prepared by the author and not published in the year 1960 come into light nowadays. It is as it was mastered by the author and is presented to the publishing house. The methodical division of the book is corrected with respect to the altered administrative structure of districts of the Republic. Exploratory archaeological investigations of the hillforts of Užnemunė done and described by the author are presented. The historic development of the monuments, topographical diagrams, archival photographs and references to literature sources are presented.